

01
БА 41507

**КУЗЬМА
ЧОРНЫ**

1900-1944

ДЗЯРЖАўНАЕ
ВУЧЭБНА-ПЕДАГАГІЧНАЕ ВYДАВЕЦТВА БССР
МІНСК 1954

ПРОМ
ЛЕНІН

БА 41507

55.61.14

ДЗЯРЖАўНАЯ БІБЛІЯТЭКА БССР ІМЕНИ В. І. ЛЕНИНА
АДДЕЛ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ І БІБЛІЯГРАФІІ

Бел. рэдзел
1994 г.

КУЗЬМА ЧОРНЫ

1900—1944

Бібліяграфічны даведнік

ДЗЯРЖАўНАЕ
ВУЧЭБНА-ПЕДАГАГІЧНАЕ ВYДАВЦТВА БССР
МІНСК 1954

Всего 4 экз

1974 г.

Склала Н. Б. ВАТАЦЫ

* * *

Пад агульнай рэдакцыяй кандыдата філалагічных
навук В. В. БАРЫСЕНКА

«Вялікае шчасце для пісьменніка
пісаць аб народзе і яго шчасці
і самому быць шчаслівым разам
з народам»

Кузьма Чорны

П РА Д М О В А

22 лістапада 1944 г. перастала біцца сэрца выдатнага мастака слова, беларускага савецкага празаіка і драматурга Кузьмы Чорнага. Пісьменнік памёр у самым росквіце сваіх творчых сіл, поўны вялікіх творчых планаў і замыслаў.

Выступіўшы ў літаратуры ў 1923 годзе з невялікімі апавяданнямі, фельетонамі і нарысамі, Кузьма Чорны як пісьменнік фарміраваўся і мужнеў разам з развіццём савецкага грамадства, з ростам сцыялістычнай свядомасці савецкага народа. Раманы, аповесці, апавяданні і драмы, напісаныя К. Чорным за 20 год літаратурнай дзейнасці, прысвечаны паказу вялікага гістарычнага шляху беларускага народа. Шырока вядомы беларускаму чытачу і мастацкія пераклады Кузьмы Чорнага твораў класічнай рускай літаратуры на беларускую мову (А. С. Пушкіна, Н. В. Гоголя, А. Н. Остроўскага, А. М. Горкага і др. аўтараў). П'есы пісьменніка многакратна ставіліся беларускімі драматычнымі тэатрамі.

Кузьма Чорны бачыў прызначэнне пісьменніка ў тым, каб пісаць аб народзе і для народа, высока ставіў прафесію пісьменніка і патрабавальна адносіўся да свайго пачэснага абавязку перад народам. Пісьменнік многа і ўпарта працаваў над сваімі творами.

З 1925 па 1953 год выдана 47 кніг пісьменніка тыражом 357500 экзэмпляраў. З іх на беларускай мове — 36 кніг у колькасці 279000 экзэмпляраў, у перакладзе на рускую мову — 5 кніг у колькасці 48000 экзэмпляраў і на іншых мовах народаў СССР — 6 кніг у колькасці 30 500 экзэмпляраў. За час свайго літаратурнай дзейнасці Кузьма Чорны напісаў каля 300 твораў рознастайных жанраў: раманаў, аповесцей, апавяданняў, драм, нарысаў, фельетонаў, памфлетаў, публіцыстычных артыкулаў і артыкулаў па пытаннях літаратуры і мастацтва. Некаторыя з іх увайшлі ў зборнікі Кузьмы Чорнага, але

многа твораў пісьменніка публікаваліся толькі ў перыядычным друку. Гэты даведнік коратка знаёміць чытача з жыццём і дзейнасцю Кузьмы Чорнага, з яго творамі, з іх выданнямі і публікацыямі ў перыядычным друку.

Некаторыя творы Кузьмы Чорнага змяшчаліся ў часопісах і газетах без подпісу і пад рознымі псеўданімамі. У даведніку названы творы пісьменніка, якія маюць подпіс «Кузьма Чорны» або падпісаны сапраўдным прозвішчам аўтара, а таксама творы, аб якіх маюцца пэўныя звесткі аб тым, што яны напісаны К. Чорным. Таму даную бібліяграфію твораў Кузьмы Чорнага нельга лічыць поўнай. Спіс твораў К. Чорнага, змешчаны ў даведніку, трэба разглядаць як першую ступень да стварэння поўнай бібліяграфіі твораў пісьменніка, якая можа быць складзена толькі на аснове грунтоўнага вывучэння тэкстаў тых перыядычных выданняў, у якіх друкаваліся яго творы.

Біяграфічныя звесткі «Асноўныя даты жыцця і дзейнасці Кузьмы Чорнага» складзены на аснове апублікаванай і рукапіснай аўтабіяграфій К. Чорнага і аўтабіяграфічных яго выказванняў у друку; успамінаў удавы пісьменніка Р. І. Свэраноўскай; крытыка-біяграфічных артыкулаў аб творчасці пісьменніка.

Задача данага даведніка — дапамагчы: бібліятэкару, настаўніку і студэнту філалагічнага факультэта ў вывучэнні беларускай літаратуры; спадчыны беларускага савецкага празаіка і драматурга Кузьмы Чорнага і ў прапагандзе яго творчасці сярод шырокіх колаў чытачоў.

І. ДАТЫ ЖЫЦЦЯ І ТВОРЧАСЦІ КУЗЬМЫ ЧОРНАГА.

1900

24 чэрвеня ў маёнтку Боркі, Слуцкага павету, Мінскай губерні (цяпер Чырвонаслабодскага р-на, Мінскай вобласці), у сям'і парабка Карла Феліксавіча Раманоўскага нарадзіўся Мікалай Карлавіч Раманоўскі (Кузьма Чорны).

Дзяды пісьменніка былі ткачамі¹).

У аўтабіяграфіі Кузьма Чорны пісаў: «Я радзіўся ў 1900 годзе ў маёнтку Боркі, на Случчыне (цяпер Чырвонаслабодскага раёна), дзе мой бацька служыў парабкам у пана Вайніловіча. Ён пайшоў у парабкі таму, што меў усяго адну дзесяціну зямлі ды і тая была падзелена напалам з яго бацькам, маім дзедам. Жыць з сям'ёй на поўдзясціне зямлі не было як... Я ўспамінаю жыццё сваіх бацькоў і сваё маленства. Гэта быў жудасны час, калі кавалак хлеба і палатняяная рубашка, адна на год, здаваліся шчасцем. Так жылі ўсе тыя людзі, сярод якіх я вырас і выгадаваўся. Так жыў народ»²).

Хлопчык праяўляў вялікія здольнасці. Маці Кузьмы Чорнага Гліцэра Міхайлаўна была пісьменнай і сама навучыла сваіх дзяцей чытаць і пісаць. У шэсць год Кузьма Чорны ўмеў ужо добра чытаць. Маці абудзіла ў хлопчыку любоў да кнігі. (Успаміны сястры Кузьмы Чорнага аб дзіцячых гадах пісьменніка прыведзены ў артыкуле В. Вольскага «Кузьма Чорны»³).

1908

Імкнучыся даць асвету свайму здольнаму сыну, бацька Чорнага кінуў парабкаваць у пана, і сям'я Раманоўскіх перабралася ў мястэчка Цімкавічы, Копыльскага раёна.

«Калі мне споўнілася восем год, бацькі мае пачалі думаць пра тое, што добра было-б, каб я навучаўся як-небудзь грамаце. Каля маёнтка Борах школ блізкіх не было і з гэтай прычыны бацька кінуў службу і пераехаў на сваю радзіму ў мястэчка Цімкавічы, Копыльскага раёна.

¹) Пра дзеда пісьменніка Міхала Парыбку — слаўнага майстра слуцкіх сарвэт і яго дачку — маці пісьменніка, якая таксама была выдатнай сарвэтніцай, г.л. артыкул К. Чорнага — Слуцкія сарвэты. (Часопіс «Беларусь», 1945, № 10, с. 35.)

²) К. Чорны. Аўтабіяграфія (1940 г.). У кн. «Беларуская літаратура». Хрэстаматыя для 9 кл. сярэдн. школы. Склаў Ал. Кучар. Мінск, 1940, с. 351 — 352.

³) Часоп. «Полымя». 1950, № 6, с. 111 — 112.

Але як пражыць на поўдзесяціне зямлі? Ні каня, ні каровы ў нас не было, не было за што купіць і на чым трымаць. Бацька ведаў плотніцкае рамясло і пачаў хадзіць на падзённую працу з сякераю»¹⁾.

Кузьма Чорны пачаў вучыцца ў Цімкаўскай пачатковай школе.

1916 — Скончыўшы пачатковую школу, Кузьма Чорны паступіў
1919 у 1916 годзе ў настаўніцкую семінарыю ў гор. Несвіжы.

«Я скончыў Цімкаўскае народнае вучылішча, пасля чаго рыхтаваўся да паступлення ў Несвіжскую настаўніцкую семінарыю, у якую паступіў у 1916 г., калі мне было 16 год. У настаўніцкую семінарыю я пайшоў таму, што гэта была найбольш зручная школа для тых, хто не меў за што вучыцца: там не бралі платы за навуку, а лепшым вучням, якія добра вучыліся, давалі стыпендыю»²⁾.

У гады вучобы ў настаўніцкай семінарыі Кузьма Чорны пазнаёміўся з класічнай рускай літаратурай, а таксама з творамі беларускіх пісьменнікаў-дэмакратаў — Янкі Купалы і Якуба Коласа, вершы якіх былі папулярны сярод перадавой часткі семінарыстаў. Яшчэ ў сценах настаўніцкай семінарыі Кузьма Чорны палюбіў літаратуру і марыў аб тым, каб прысвяціць сябе літаратурнай справе.

У 1919 г. семінарыя была закрыта. «Закончыць асвету ў настаўніцкай семінарыі — пісаў Кузьма Чорны, — мне не ўдалося з той прычыны, што зімой 1919 г. палякі закрылі семінарыю, а пасля адыходу палякаў Несвіж застаўся на польскай тэрыторыі»³⁾.

1920 Пасля вызвалення Беларусі Чырвонай Арміяй ад беларускіх акупантаў у ліпені 1920 г. Кузьма Чорны працуе сакратаром Цімкаўскага валаснога рэўкома (зараз Копыльскага р-на, Мінскай вобласці).

1921 Вяскою 1921 г. Кузьма Чорны быў накіраваны ў Слуцкі павятовы ваенкамат, дзе працаваў справаводам у мабілізацыйным адзеле. Увосень К. Чорны пачынае працаваць сакратаром аддзела народнай асветы пры Цімкаўскім валасным рэўкоме.

1922 — 1923 навучальны год Кузьма Чорны настаўнічае ў Цімкаўскай сямігадовай школе. У гэты час ён настойліва займаецца самаадукацыяй.

У 1922 годзе памерла маці пісьменніка.

1923 У 1923 годзе, працуючы настаўнікам у Цімкавічах, К. Чорны піша свае першыя аповяданні. 5 мая 1923 г.

¹⁾ К. Чорны. Аўтабіяграфія 1940 г.

²⁾ Там-жа.

³⁾ Там-жа.

у газеце «Совецкая Беларусь» (№ 98) упершыню друкуецца кароткае апавяданне пісьменніка «На граніцы» пад псеўданімам «Кузьма Чорны»¹⁾. З гэтага часу яго апавяданні, нарысы і фельетоны сістэматычна друкуюцца на старонках газет, а пазней і часопісаў.

У 1923 г. Кузьма Чорны напісаў апавяданні «На граніцы», «Вёска», «Маё дзела цялячае» і «На варце», чатыры вершаваных творы і артыкул «Пытанне сённяшняга дня».

Увосень 1923 г. пісьменнік паступае на літаратурна-лінгвістычнае аддзяленне педфака Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

1924

Побач з вучобай у Беларускам дзяржаўным ўніверсітэце Кузьма Чорны піша пераважна невялікія апавяданні і жанравыя сцэнікі з жыцця беларускай вёскі і горада і фельетоны на злобадзённыя тэмы. Аўтар паказвае ў іх рысы новага савецкага чалавека («Быльніковы межы», «Максімка»). Творы пісьменніка публікуюцца ў беларускіх газетах. З 25-га мая 1924 г. Кузьма Чорны пачынае супрацоўнічаць у газеце «Беларуская вёска».

1925

Выходзіць першая кніга Кузьмы Чорнага «Апавяданні» (Мінск, выд. ЦБ «Маладняка») і зборнік апавяданняў «Срэбра жыцця» (Мінск, выд. ЦБ «Маладняка»).

Пісьменнік піша многа новых твораў: апавяданні («Буланы», «Гутарка ноччу ў дарозе», «Забойства» і інш.), нарысы і першы драматычны твор — сатырычную п'есу «Не пішы чорт ведае як».

З прычыны хваробы Кузьма Чорны прымушан быць кінучь вучобу. «Я прашел два курса ўніверсітэта. В 1925 г. у мяня начал развiваться туберкулёз лёгкіх и я вынужден был оставить учёбу...» (К. Чорны²⁾).

У гэтым-жа годзе пісьменнік пачынае працаваць сакратаром Мінскай газеты «Беларуская вёска» (1925 — 1928 г.)

1926

Выданы тры новых зборнікі апавяданняў К. Чорнага: «Падарозе» (Мінск, выд. ЦБ «Маладняка»), «Пачуцці» (Мінск, Дзярж. выд-ва Бел.), «Хвоі гавораць» (Мінск, Дзярж. выд-ва Бел.).

Пісьменнік піша многа новых апавяданняў («Буры», «Вечар», «Выпадак увосень») і інш. Пачынае працаваць над буйнымі празаічнымі творамі.

Кузьма Чорны ўступае ў літаратурную арганізацыю «Узвышша».

¹⁾ У якасці псеўданіма пісьменнік узяў прозвішча свайго дзеда па мацеры — Міхала Парыбка-Чорнага.

²⁾ К. Чорны. Аўтабіяграфія 1943 г. захоўваецца ў Р. І. Свераной-скай.

- 1927 Кузьма Чорны заканчвае свае першыя раманы «**Сястра**» і «**Зямля**»¹⁾ і распачынае працу над раманам «**Вецер і пыл**». Піша рад новых апавяданняў («**Начлег у вёсцы Сінегах**», «**Не хачу гэтак**», «**Спатканне**» і інш.), нарысаў, фельетонаў і крытычных артыкулаў па пытаннях беларускай мастацкай літаратуры.
- 1928 У 1928 г. К. Чорны пакідае работу ў рэдакцыі газеты «**Беларуская вёска**». З гэтага часу Кузьма Чорны цалкам прысвячае сябе літаратурнай працы²⁾.
- Выдаецца асобным выданнем раман пісьменніка «**Зямля**» (Мінск, Дзярж. выд. Бел.). Кузьма Чорны дапрацоўвае напісаныя ў 1927 г. апавяданні «**Вераснёвыя ночы**» і «**Не хачу гэтак**»; піша некалькі літаратурна-крытычных артыкулаў («**Леў Талстой**», «**Максім Горкі**» і інш.), перакладае на беларускую мову апавяданне Максіма Горкага «**Едуць**»³⁾.
- 1929 Выдан зборнік апавяданняў Кузьмы Чорнага «**Вераснёвыя ночы**» (Мінск, Бел. дзярж. выд-ва).
- Кузьма Чорны піша аповесць «**Лявон Бушмар**» і апавяданне «**Неўзабаве вясна**» (пазней друкавалася пад назваю «**Нянавісць**»). Гэтымі творамі пачата серыя мастацкіх твораў Кузьмы Чорнага на тэму класавай барацьбы і калектывізацыі беларускай вёскі.
- У гэтым-жа годзе напісаны пісьменнікам апавяданні «**Новыя боты**», «**Справа Віктара Лукашэвіча**» і некалькі артыкулаў аб творчай працы пісьменніка і мове літаратурнага твора.
- 1930 Вышлі наступныя кнігі Кузьмы Чорнага: «**Лявон Бушмар**» (Аповесць. Мінск, Бел. дзярж. выд-ва); «**Нянавісць**» (Аповяданні. Мінск, Бел. дзярж. выд-ва); «**Буры**» (Аповяданні. Мінск, Бел. дзярж. выд-ва).
- У перакладзе К. Чорнага на беларускую мову выдана аповесць В. Караленкі «**У благой кампаніі**» (Мінск, Бел. дзярж. выд-ва).
- У новых сваіх творах пісьменнік працягвае развіваць тэму класавай барацьбы напярэдадні і ў час калектывізацыі беларускай вёскі. На гэту тэму Кузьма Чорны піша на працягу года аповесць «**Вясна**» і раман «**Ідзі, ідзі**».
- У 1930 г. напісана першае апавяданне з серыі «**Брыгадзіравы апавяданні**», аб рабочых соцыялістычнага прадпрыемства — «**Ударнік Вінгель**» (пазней друкавалася пад назваю «**Вінгель**») і яшчэ некалькі твораў.

¹⁾ Аб заканчэнні рамана «Зямля» паведамлялася ў хроніцы часоп. «Узвышша», 1927, № 1, стар. 165.

²⁾ Гл. аўтабіяграфію К. Чорнага (1943 г.), захоўваецца рукапіс у Р. І. Свєраноўскай.

³⁾ Змешчана ў часоп. «Чырвоны сейбіт», 1928, № 4 — 5.

1931

Асобнай кнігай выдаецца аповесць «**Вясна:**» (Мінск, Бел. дзярж. выд-ва), аб першых днях калгаснай вёскі.

Кузьма Чорны піша і публікуе ў перыядычным друку раман «**Бацькаўшчына**» — адзін з любімых твораў беларускага чытача. Працягваючы пачатую ў 1930 годзе серыю твораў аб людзях сацыялістычнай прамысловасці («**Брыгадзіравы апавяданні**»), піша апавяданні: «**Браты**», «**Броня Казакевіч**», «**Рамонтная брыгада**» і «**Мадэльшчык Пархвіенка**».

1932

Кузьма Чорны прынят у члены Саюза савецкіх пісьменнікаў БССР.

На працягу года выдаюцца наступныя кнігі аўтара: раман «**Бацькаўшчына**» (Мінск, Дзярж. выд-ва Бел.), «**Брыгадзіравы апавяданні**» (Мінск, Дзярж. выд-ва Бел.), «**Выбраныя апавяданні**» (Мінск, Дзярж. выд-ва Бел.) і ў серыі для малапісьменных — «**Два апавяданні**» (Мінск, Дзярж. выд-ва Бел.).

Кузьма Чорны піша драму ў 4-х дзеях «**Бацькаўшчына**» на сюжэт аднайменнага рамана, а таксама п'есу «**Лета**».

У снежні 1932 г. п'еса «**Бацькаўшчына**» ставіцца Першым Беларускаім дзяржаўным тэатрам (г. Мінск). Спектакль меў заслужана вялікі поспех у глядача, але сам аўтар, выключна патрабавальны да сябе мастак слова, лічыў драму «**Бацькаўшчына**» незакончанай. У артыкуле «**Пра сваю п'есу**» Кузьма Чорны пісаў:

«П'еса «**Бацькаўшчына**» як драматургічнае цэлае, яшчэ не ёсць зусім закончаны твор. Перад аўтарам яшчэ вялікая работа ў кірунку сшрубоўвання інтрыгі так, каб з твору нельга было ні выкінуць самае найменшае сітуацыі, скажу і слова, ні каб нельга было нічога гэтага дадаць. Яшчэ засталася работа над узмацненнем вобраза Марылькі, Адрэя Гушкі, над тым, каб у сэнсе інтрыгі давесці да канца вообраз Эдуарда Лявэра і Данілы Раўтовіча.

Той акт, які цяпер ідзе на сцэне, як трэці акт, павінен быць паданы так, як першыя два акты: каб падзеі ў ім прайшлі праз індывідуальнае праламленне галоўных персанажаў твора, без адрыву ад іх, у маналітнасці з імі.

Аўтар хоча давесці свой твор да ўзорнай закончанасці, да найбольшай злітнасці формы і ідэі¹⁾.

І сапраўды, у наступныя гады Кузьма Чорны многа працуе над удасканаленнем сваёй п'есы.

З 1932 года Кузьма Чорны пачынае працаваць кансультантам у кабінэце маладога аўтара пры Доме пісьменнікаў.

Кузьма Чорны працуе над удасканаленнем сваёй п'есы «**Бацькаўшчына**».

У новым варыянце п'еса ў 3-х дзеях ставіцца ў 1933 г. Першым Беларускаім дзяржаўным тэатрам²⁾.

1) Газ. «**Звязда**» № 275 ад 10. XII-1932 г.

2) Гл. газ. «**Літаратура і мастацтва**» № 18 за 1933 г.

1933

У гэтым-жа годзе Кузьма Чорны піша яшчэ адзін варыянт п'есы «Бацькаўшына» — мантаж для клубных пастановак у 2-х дзях і публікуе яго ў альманаху «Напагатоў» (1933, № 2 — 3). Працуе над новым раманам «Трыццаць год».

Аб творчых задумах рамана «Трыццаць год» Кузьма Чорны пісаў: «Я стаўлю сабе мэту паказаць праз гэты раман, як расла і фарміравалася ў дзейных будаўнікоў соцыялізма наша моладзь; як, вырастаючы, яна ўдзельнічала ў рэвалюцыі і сама рабіла яе, змагалася за яе, якія мела дачыненні з варожаю рэвалюцыі буржуазнаю моладдзю; як лепшыя прадстаўнікі дробна-буржуазнай моладзі прыходзяць да рэвалюцыі — да ідэі соцыялізма»¹).

Письменнікам напісаны апавяданні «Брыгадзірава памылка», «Звяга» і «Трухлявае кола».

У сакавіку 1933 г., удзельнічаючы ў рабоце першага пашыранага пленума Аргкамітэта ССПБ, Кузьма Чорны гаварыў аб тым, што письменнік павінен «мысліць у сваёй рабоце ў вялікіх маштабах». «Мы не павінны, — гаварыў ён, — корпацца ў маленькім, нецікавым. Мы павінны рабіць вялікія абагульненні і мы аб гэтым добра ведаем»²).

У радзе артыкулаў, напісаных у 1933 г., Кузьма Чорны піша аб становішчы беларускай драматургіі, аб соцыялістычных прынцыпах савецкай літаратуры («Сіла нашай літаратуры ў інтэрнацыяналізме»), аб сваіх творчых планах.

Вялікую ўвагу аддае Кузьма Чорны працы з маладымі аўтарамі. Пытанню выхавання маладых літаратурных кадраў прысвечан артыкул письменніка «Праца з кадрамі ў вытворчым плане». У ім Кузьма Чорны заўважвае ўвагу на неабходнасці рыхтаваць маладыя кадры письменнікаў і намячае шлях, па якому павінна ісці вучоба маладых — шлях настойлівага авалодання прынцыпамі соцыялістычнага рэалізма. «Уладаючы багатым матэрыялам, — пісаў Кузьма Чорны, — маладыя аўтары не маюць яшчэ ўмельства літаратурнае арганізацыі гэтага матэрыялу. І перад аргкамітэтам задача — зрабіць з маладых аўтараў майстроў літаратуры. Бо на туралістычная падача матэрыялу, хоць сабе і пісьменная, яшчэ не ёсць літаратурная творчасць. Маладым аўтарам трэба вучыцца з сырога матэрыялу рабіць літаратурны твор...

Па-мойму, работу з маладым аўтарам трэба пачынаць з таго, што ўжо з самага пачатку ставіць перад ім праблемы творчага вымысла, творчае фантазіі.

Што гэта значыць?

¹) К. Чорны. Письменнікі адказваюць комсамольцам - «Комунараўцам». Газ. «Літаратура і мастацтва» № 26 за 29.IX-1933 г.

²) Газ. «Літаратура і мастацтва» № 8 за 19.III-1933.

Гэта значыць перш за ўсё, што трэба вучыць маладога аўтара абагульняць факты і рабіць з іх пэўныя філасофскія вывады...

Без філасофскага асмыслення падзей будзе толькі механічнае злучэнне фактаў. І мы павінны нашу работу з маладымі аўтарамі праводзіць «у філасофскім плане», гэта значыць, у плане станаўлення марксісцкага светапогляду маладога пісьменніка. Без гэтага наш аўтар не навучыцца майстэрству¹⁾.

1934

Кузьма Чорны зноў дапрацоўвае п'есу «**Бацькаўшчына**» і падрыхтоўвае да выдання літаратурны тэкст п'есы, які значна адрозніваецца ад тэатральнага варыянта. П'еса выходзіць асобным выданнем («**Бацькаўшчына**». Мінск, Дзярж. выд-ва Бел.).

У школьнай серыі выдана кніга апавяданняў Кузьмы Чорнага «**Выбраныя творы**» (Мінск, Дзярж. выд-ва Бел.).

Кузьма Чорны заканчвае і публікуе ў перыядычным друку першую частку рамана «Трыццаць год», піша апавяданне «Святая» папрукка». На працягу года публікуе рад літаратурна-крытычных артыкулаў, у якіх узнімае пытанні майстэрства пісьменніка, асабліваю ўвагу звяртае на мову мастацкага твора («Працаваць над драматургічным словам», «Мы должны фантазировать» і інш.).

У артыкуле «Наша мова дасягнула вялікага росквіту», прысвечаным новаму беларускаму правапісу, уведзенаму пастановай СНК БССР у 1934 годзе, Кузьма Чорны, спыняючыся на магутным росквіце беларускай мовы ў БССР, выяўляе вярхоўную нацдэмаўскую тэорыю так званай «самабытнасці». Кузьма Чорны пісаў:

«І от як змяняецца мова і які новы сэнс яна набывае, гэта мова новага соцыялістычнага чалавецтва, дзе няма ні «палешукоў-пінчукоў», ні іхняга голаду і бяспраўя, ні паноў, ні падпанкаў, а ёсць толькі чалавек, вольны ад ўсялякага прыгнечання, а, значыцца, тут зліцце ўсіх народаў. Гэты інтэрнацыяналізм і непакіць нацдэмаў, бо ён нямыслім ва ўмовах буржуазнага грамадства. Нацдэмы плачуць аб тэй «самабытнасці» беларуса, калі ён быў «не чалавек» і яго можна было эксплуатаваць беларусу з хутара або маёнтка... Адміранне «самабытнага», «я не чалавек, я пінчук» — азначала гібель эксплуатацыі...

Былы «не чалавек» цяпер у БССР робіць агульначалавечую большэвіцкую справу²⁾».

Вялікую ўвагу, як і раней, аддае Кузьма Чорны выхаванню маладых пісьменнікаў. На першым з'ездзе пісьмен-

¹⁾ Газета «Літаратура і мастацтва» № 28 за 26/X-1933 г.

²⁾ Гл. фотакопію № 122 у фондзе Аддзела беларускай літаратуры і бібліяграфіі Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя В. І. Леніна.

нікаў Совецкай Беларусі, у чэрвені 1934 г., Кузьма Чорны робіць даклад «Пра вучобу і творчасць пачынаючых». У сваім дакладзе ён зноў падкрэслівае выключнае значэнне для пісьменнікаў настойлівага авалодання майстэрствам мастака, глыбокага авалодання метадам соцыялістычнага рэалізма.

У жніўні ён выступае на першым Усесаюзным з'ездзе пісьменнікаў з прамовай — «Рэальнасць, фантазія і вымысел».

1935 Кузьма Чорны заканчвае раман «Трэцяе пакаленне», які публікуецца ў часопісе «Польмя» і выходзіць асобным выданнем (Мінск, Дзярж. выд-ва Бел., 1955); піша аповяданне «Мураваны скляпок».

Па-ранейшаму многа часу аддае Кузьма Чорны рабоце кансультанта ў кабінете маладога аўтара пры Саюзе Совецкіх пісьменнікаў БССР. Да яго сістэматычна звяртаюцца за парадамі і дапамогай пачынаючыя ў той час празаікі і драматургі (Ус. Краўчанка, І. Грамовіч і інш.). Уважліва і клапацліва выходзіць ён моладзь¹⁾.

1936 Кузьма Чорны напісаў аповесць «Люба Лук'янская» і друкуе яе ў часопісе «Польмя рэволюцыі».

У лютым удзельнічаў у рабоце III пленума Праўлення Саюза Совецкіх пісьменнікаў СССР, які адбыўся ў Мінску. Выступіў на пленуме з прамовай «Абуджаць лепшыя думкі і пачуцці чытача». У сваім выступленні Кузьма Чорны гаварыў аб недахопах беларускай літаратуры таго часу.

«У шмат якіх выпадках, — гаварыў К. Чорны, — мы паказваем жыццё больш бледным, чым мы яго бачым. Без фантазіі, без творчага вымыслу не можа быць створана ніякага вялікага мастацкага твора. Сіла нашай літаратуры не ў тым, што яна прыгожа можа расказаць, як пабудован камбінат, а ў тым, каб яна хвалявала чытачоў, абуджала лепшыя іх думкі і пачуцці, гартавала іх. Гэта — простае прызначэнне мастацтва».

Давайце думайце пра літаратуру як пра мастацтва²⁾.

У 1936 г. Кузьма Чорны перакладае на беларускую мову ўрэзак з аповесці А. С. Пушкіна «Капітанская дачка» («У Белагорскай крэпасці»³⁾), п'есу А. Н. Фурманавой і С. Луіна «Чапаеў»⁴⁾ і раман К. Лордкіпанідзе «Далое кукурузную рэспубліку»⁴⁾.

1937 Асобным выданнем выдаецца аповесць «Люба Лук'янская» (Мінск, Дзярж. выд-ва БССР).

1) Гл. успаміны І. Грамовіча — Выдатны пісьменнік-настаўнік. Газ. «Літаратура і мастацтва» № 40 за 23.XI-1946 г.

2) Газ. «Літаратура і мастацтва» № 16 за 27.II-1936 г.

3) У газ. «Звязда» № 240 за 18.X-1936 г.

4) Выдана асобным выданнем.

Кузьма Чорны пачынае працаваць над драмаю «Аксеня Чадавецкая»; ліша апавяданне для дзяцей «Як дзядзька Тамаш напалохаў ваўкоў»; публікуе нарысы, змяшчае ў газетах рад артыкулаў.

У палымным артыкуле «Ясны дзень краіны» сцісла і ярка характарызуе пісьменнік гістарычны шлях беларускага народа:

«То гнучыся да зямлі, то грозна ўзнямаючы галаву і выпрастаючы плечы ад пакалення ў пакаленне, з стагоддзя ў стагоддзе чалавек нёс мару аб шчасці і радасці. Чуючы сабе назву то «быдла», то «мужык», называючы сам сябе «простым чалавекам» і маючы сапраўднае сваё слаўнае імя — беларускі народ — ён данёс сваю мару да яснага дня...

Тып панскага прыганятага адышоў у нябыт і жыве толькі ва ўспамінах. Вусаты шляхціч не кідае пагардлівага позірку на свайго парабка. Вальможны пан не называе нашага чалавека быдлам. Самыя словы — парабак, батрак, бядняк, галота, галетнік — вышлі з быту. Жыццё стала перад чалавекам ва ўсёй панаднасці, харакстве і радасці. Сусед суседа не есць за кавалак гнілой вярбоўкі. Жыццё ў калгасе зрабіла яго інтарэсы больш шырокімі, яго асабістыя інтарэсы патрэбны ўсёй грамадзе. У яго душы адмерла дробязнасць, і ён стаў дзеячом...

... А што такое цяперашні беларускі «просталюдзін»? Гэта дзядзька сына інжынера, або дачкі доктара. Маладзейшыя дзеці яго — камбайнеры і лётчыкі, сам ён не пасіўны бядак, якому важна абы-як пражыць на свеце, а ён дзеяч свайго горада ці калгаса.

Вы спаткаеце гэтага «просталюдзіна» як члена Урада свае рэспублікі і на з'ездзе саветаў, і на з'ездзе партыі — там ён гаворыць, як весці далей наперад усю краіну...

Мы дажылі да шчасця...¹⁾

Кузьма Чорны перакладае на беларускую мову творы А. С. Пушкіна («Дуброўскі», «Станцыённы сматрыцель»²⁾), А. Н. Остроўскага («Гарачае сэрца»³⁾) і Максіма Горкага («На солі»⁴⁾).

Кузьма Чорны піша драму ў адной дзеі «Базылевічова сям'я», у гэтым-жа годзе яна выдаецца асобным выданнем (Мінск, Дзярж. выд-ва БССР). Напісана апавяданне «Макаркавых Волька» і нарыс «Васіль Сымонавіч Кедрок — кандыдат у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР».

У 1938 г. пісьменнік пачынае пісаць грунтоўную кры-

1) Газ. «Літаратура і мастацтва» № 57 за 2.XI-1937 г.

2) У часоп. «Польмя рэвалюцыі», 1937, № 2.

3) Выдана асобным выданнем (Мінск, 1937).

4) У часоп. «Польмя рэвалюцыі», 1937, № 6.

тычную працу аб «Новай зямлі» Якуба Коласа, над якой з вялікай любоўю працаваў на працягу некалькіх год. У артыкуле «Мае творчыя планы на 1940 год» Кузьма Чорны пісаў аб тым, што мяркуе закончыць у 1940 годзе «Крытычную працу аб «Новай зямлі» Якуба Коласа — аб гэтым найвыдатнейшым творы нашай літаратуры, які, на маю думку, яшчэ не быў правільна ацэнены»¹⁾.

1939

Кузьма Чорны заканчвае ў апошняй рэдакцыі і друкуе ў часопісе «Польмя» (1939, № 10) драму «Бацькаўшчына» (Канчатковы варыянт п'есы значна адрозніваецца ад апублікаванага ў 1934 г. тэкста); распачынае працу над п'есай аб Заходняй Беларусі — «Ірынка»; піша рад апавяданняў — «Дарагуся», «Родныя мясціны», «Сцяпанавы дзеці».

Увосень 1939 г. Кузьма Чорны заканчвае пераклад камедыі Н. В. Гоголя «Ревизор» на беларускую мову для Першага Беларускага драматычнага тэатра. У гутарцы з супрацоўнікам рэдакцыі газеты «Літаратура і мастацтва» Кузьма Чорны расказаў аб працэсе сваёй работы над перакладам выдатнай камедыі Н. В. Гоголя.

«Пераклад быў вельмі цяжкі, бо героі камедыі — чыноўнікі XIX стагоддзя — маюць у камедыі сваю спецыфічную канцылярскую мову і ў беларускай мове часта няма адпаведнай тэрміналогіі таго часу. Прыходзілася падшукваць адэкватныя выразы, якія ў той-жа час не парушалі б гоголёўскага стылю.

Некаторую дапамогу ў перакладзе аказвалі так званыя «Мінскія акты» (старыя архіўныя дакументы), дзе сустракаюцца канцылярскія выразы з «мясцовым» каларытам. Для перакладу часткі тэрмінаў часам прыходзілася карыстацца старой беларускай мовай, часам ствараць новыя спецыфічныя выразы ў духу сучаснай беларускай мовы»²⁾.

21 верасня публікуецца артыкул Кузьмы Чорнага «Гістарычная справядлівасць», у якім пісьменнік вітае вызваленне Чырвонай Арміяй Заходняй Беларусі. Кузьма Чорны пісаў: «Шчаслівы, радасны момант! Адбылася вялікая гістарычная справядлівасць.

Адбылася вялікая справа вызвалення народаў Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны...

Ад усёй душы, ад самых лепшых пачуццяў, просіцца слова:

Падзяка і слава вялікай Комуністычнай партыі, якая няспынна дбае аб шчасці народаў!»³⁾

1) Газ. «Літаратура і мастацтва» № 1 за 1.1.1940 г.

2) Гл. артыкул «Ревизор» Н. В. Гоголя на беларускай мове, газ. «Літаратура і мастацтва» № 34 за 3.X-1939 г.

3) Газ. «Літаратура і мастацтва» № 33 ад 21.IX-1939 г.

15 лістапада ў газеце «Звязда» быў змешчан артыкул К. Чорнага «На трыбуне просты чалавек» аб гістарычнай унечарговай Трэцяй сесіі Вярхоўнага Савета БССР, якая 12 лістапада 1939 г. вынесла рашэнне прыняць Заходнюю Беларусь у склад Беларускай Совецкай Соцыялістычнай Рэспублікі.

1940

У серыі «Школьная бібліятэка» выходзіць п'еса К. Чорнага «**Бацькаўшчына**» (Мінск, Дзярж. выд-ва пры СНК БССР).

Пісьменнік заканчвае п'есу «Ірынка», якая прэміруецца на ўсебеларускім конкурсе на лепшы драматычны твор, піша аповесць для дзяцей «Насцечка» і некалькі апавяданняў і літаратурна-крытычных артыкулаў (пра Я. Купалу, Э. Самуілёнка і інш.).

У аўтабіяграфіі 1940 года Кузьма Чорны пісаў аб шырокім полі дзейнасці савецкага пісьменніка і аб сваіх творчых задумах.

«Раманы «Трэцяе пакаленне», «Люба Лук'янская», «Судны дзень», «Вялікае выгнанне», уваходзяць у задуманы мною цыкл раманаў, у якіх я імкнуўся ў меру маіх сіл і здольнасцей нарысаваць у мастацкіх вобразах гісторыю беларускага народа за часы ад знішчэння паншчыны і да нашых дзён — эпоха соцыялізма і рух народаў да кунізма. Самымі важнымі, можна сказаць, цэнтральнымі момантамі ва ўсім гэтым цыкле раманаў будуць: першая імперыялістычная вайна, падрыхтоўка рэвалюцыі, Кастрычніцкая соцыялістычная рэвалюцыя і грамадзянская вайна да моманту яе заканчэння (трылогія «Вялікае выгнанне»); стварэнне Беларускай Совецкай Соцыялістычнай Рэспублікі і ператварэнне жыцця ў ёй на соцыялістычны лад, выкарчоўванне рэшт капіталізма з сьвядомасці чалавека, панаванне над Заходняй Беларуссю панскай Польшчы, вызваленне Заходняй Беларусі і з'яднанне навекі беларускага народа ў адзінай Совецкай Беларускай Рэспубліцы (раманы «Судны дзень», «Трэцяе пакаленне», «Люба Лук'янская» і яшчэ два задуманыя мною раманы).

Гэта частка майго замыслу, на выкананне якога спатрэбіцца многа год пільнай і ўпартай працы. Я цвёрда спадзяюся, што мне ўдасца выканаць гэту сваю працу...

Бацькі мае цьмяна марылі аб нейкай невядомай ім лепшай долі для сваіх дзяцей. Я стаў пісьменнікам. Больш таго, я пішу на мове тых простых людзей, сярод якіх вырас. Гэтыя людзі сталі шчаслівымі на зямлі, іх мова стала дзяржаўнай мовай. Я пішу аб гэтых людзях у сваіх кнігах.

Вялікае шчасце для пісьменніка пісаць аб народзе і яго шчасці, і самому быць шчаслівым разам з народам. За гэ-

та няспынна гарыць у душы шчырая і сардэчная ўдзячнасць партыі вялікага Леніна і вялікага Сталіна»¹).

Аб сваіх творчых замыслах Кузьма Чорны пісаў таксама ў артыкуле «Мае творчыя планы на 1940 год»²).

1941

Выданы дзве кнігі Кузьмы Чорнага для дзяцей — апо-весць «**Насцечка**» (Мінск, ДВБ) і апавяданне «**Як дзядзька Тамаш напалохаў ваўкоў**» (Мінск, Дзярж. выд-ва БССР).

У часопісе «Полюмя» публікуецца драма «Ірынка». У лютым 1941 г. п'еса была пастаўлена ў другім Беларускаім дзяржаўным тэатры (г. Віцебск). Прэм'ера спектакля адбылася 26 лютага. Пасля прэм'еры было праведзена абмеркаванне спектаклю гледачамі — комсамольскім актывам горада. 27 лютага было абмеркаванне спектаклю ў калектыве тэатра³).

Кузьма Чорны піша артыкул «Мая Ірынка», у якім знаёміць чытача з замыслам сваёй п'есы і робіць заўвагі аб пастаноўцы яе ў Віцебскім тэатры. Письменнік высока ацэньвае работу рэжысёра тэатра. «Праца з Віцебскім беларускім драматычным тэатрам, — пісаў Кузьма Чорны, — дала мне многа творчай радасці. І асабліва мне хочацца гэта сказаць аб маёй працы разам з пастаноўшчыкам «Ірынка» заслужаным артыстам БССР Цімафеем Нікалаевічам Сяргейчыкам.

Ц. Н. Сяргейчык — рэжысёр, які ў сваёй творчай працы мысліць нацыянальнымі вобразамі, які разумее і адчувае народнасць мастацтва, глыбока ведае быт і мову народа. Усё гэта дало яму магчымасць надаць спектаклю сапраўды нацыянальную форму»⁴).

У маі адбываецца прэм'ера пастаноўкі «Ірынка» (пад назваю «У апошнюю ноч») у Першым Беларускаім драматычным тэатры (г. Мінск)⁵). Пасля Вялікай Айчыннай вайны п'еса ставілася яшчэ ў 1948 г. на рускай мове тэатрам імя Ленінскага комсамола БССР у Брэсце⁶).

У чэрвені 1941 г. у Мінску гастраліраваў Маскоўскі мастацкі Акадэмічны тэатр імя М. Горкага. Гэта было вялікай падзеяй у культурным жыцці Рэспублікі.

Пастаноўка тэатра п'есы Максіма Горкага «На дне» зрабіла вялікае ўражанне на Кузьму Чорнага. Свае думкі

¹) К. Чорны. Аўтабіяграфія (1940).

²) Газ. «Літаратура і мастацтва» № 1 ад 1.1-1940 г.

³) Аб прэм'еры «Ірынка» ў Віцебскім тэатры г.л. газ. «Совецкая Беларусь» № 53 за 4.III-1941 г., «Літаратура і мастацтва» № 10 за 5.III і № 11 за 15.III-41 г. і «Віцебскі рабочы» за 1.III-1941 г.

⁴) Газ. «Літаратура і мастацтва» № 11 за 15.III-1941 г.

⁵) Рэцэнзіі на пастаноўку г.л. у газ. «Літаратура і мастацтва» № 22 за 31.V-1941 г.

⁶) Гл. інфармацыю «У новым тэатральным сезоне» ў газ. «Літаратура і мастацтва» № 5 за 31.1-1948 г.

з паводу пастаноўкі ён выказаў у артыкулах «Праўда аб чалавеку» і «Вялікая школа для ўсіх тэатраў».

Першае поўгоддзе пісьменнік працаваў над раманамі «Простыя людзі», «Вялікае выгнанне» і «Судны дзень».

Летам 1941 г. Кузьма Чорны закончыў раман «Простыя людзі». Рукапіс рамана загінуў у першы дзень вайны. Загінулі таксама рукапісы няскончаных раманаў «Вялікае выгнанне» і «Судны дзень»¹⁾, крытычнай работы аб «Новай зямлі» Якуба Коласа, пераклада п'есы Шылера «Каварства і любоў», зробленага пісьменнікам для Першага Беларускага драматычнага тэатра.

З першых дзён вайны Кузьма Чорны ўвесь свой талент аддае справе ўсенароднай барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. 10 ліпеня, адправіўшы сям'ю з Крычава на ўсход, ён ідзе ў ваенкамат і ўступае ў рады Чырвонай Арміі. Праз некалькі дзён ЦК КП(б)Б адазваў пісьменніка ў Клімавічы. Кузьма Чорны быў залічан у групу друку пры ЦК КП(б)Б. У Клімавічах ён піша артыкул «Палонныя» для газеты «Звязда» і задумвае свае першыя мастацкія творы аб Вялікай Айчыннай вайне.

Разам з усёй групай друку пры ЦК КП(б)Б Кузьма Чорны быў у Крычаве, Магілёве, Гомелі. У Гомелі выдавалася газ. «Звязда». Кузьма Чорны змясціў у ёй артыкул «Блізак час расплаты»²⁾, напісаў тэксты многіх лістовак да насельніцтва.

У снежні 1941 г. Кузьма Чорны быў выклікан з Чэбаксараў у Казань, куды ён прыехаў 11 снежня для ўдзелу ў рабоце Першага радыёмітынга прадстаўнікоў беларускага народа.

Працуючы ў групе друку пры ЦК КП(б)Б і ў рэдакцыі газеты «Раздавім фашысцкую гадзіну», Кузьма Чорны піша лістоўкі і артыкулы, заклікаючы беларускі народ на герайчную барацьбу з ворагам, нарысы і апавяданні аб героях гэтай барацьбы, фельетоны і памфлеты, у якіх выкрывае звярыны твар фашыстаў³⁾. Вострыя сатырычныя і публіцыстычныя творы Кузьмы Чорнага шырока распаўсюджваліся сярод насельніцтва часова акупіраванай Беларусі ў лістоўках, газетах і агітплакатах, што закідваліся за лінію фронту, і заклікалі беларускі народ да справядлівай, свяшчэннай барацьбы з фашыстамі за сваю соцыялістычную радзіму.

У час вайны творы Кузьмы Чорнага друкаваліся ў газетах

1) Гл. аўтабіяграфію К. Чорнага 1943 года (захоўваецца ў Р. І. Сверанюўскай).

2) Газ. «Звязда» № 208 за 13.IX-1941 г.

3) Аб сваёй рабоце ў час Вялікай Айчыннай вайны Кузьма Чорны пісаў у аўтабіяграфіі 1943 г. (захоўваецца ў Р. І. Сверанюўскай).

«Правда», «Известия», «Красная звезда», «Труд», «Звезда», «Советская Беларусь», «За советскую Беларусь», а таксама ў сатырычных выданнях «Раздавім фашысцкую гадзіну» і «Партызанская дубінка».

З першых дзён вайны Кузьма Чорны працуе і над вялікімі творамі аб гераізме савецкага народа ў час Вялікай Айчыннай вайны — раманам «Вялікі дзень» і апавесцю «Скіп'ёўскі лес». Урыўкамі, на кароткіх прывалах піша аўтар па чатак рамана «Вялікі дзень». Аб жыцці і творчасці Кузьмы Чорнага ў першыя месяцы Вялікай Айчыннай вайны ўспамінае С. Майхровіч у артыкулах «Пясняр героікі народа»¹⁾ і «Кузьма Чорны»²⁾.

За другое поўгоддзе 1941 года, побач з працай над раманам «Вялікі дзень» і ўдзелам у штодзённай рабоце групы друку, Кузьма Чорны напісаў 8 сатырычных апавяданняў на рускай і беларускай мовах («Душа в штанах», «Как немец на свинье в вечный покой въехал» і інш.) і некалькі артыкулаў на палітычныя тэмы («Блізак час расплаты», «Народная нянавіць», «У імя будучыні» і інш.).

1942

18 студзеня Кузьма Чорны выступае ў Казані на радыёмітыngu прадстаўнікоў беларускага народа з прамовай — «Будзем адзінадушнымі і непакінутымі»³⁾.

У другой палове студзеня прыязджае ў Маскву і пачынае працаваць у рэдакцыі газеты «Советская Беларусь».

У выдавецтве «Советская Беларусь» выходзіць кніжка фельетонаў Кузьмы Чорнага «**Кат у белай манішцы**». Гэтая маленькая кніжачка, закінутая з самалёта за лінію фронту, распаўсюджаная партызанамі, была шырока вядома беларускаму народу на часова акупіраванай нямецка-фашысцкімі захопнікамі тэрыторыі Беларусі.

Усю сваю творчую энергію пісьменнік накіроўвае на тое, каб палкім словам патрыёта-мастака і трыбуна падтрымаць гераізм савецкага народа ў яго свяшчэннай барацьбе за Соцыялістычную Радзіму. З выключным напружаннем і энергіяй працуе Кузьма Чорны над стварэннем шматлікіх апавяданняў, нарысаў і артыкулаў аб савецкім народзе, аб простых савецкіх людзях, паказаўшых сябе героямі, калі вораг парушыў іх мірнае жыццё, здабытае ўласнымі працоўнымі рукамі. «У нас гордасць людзей, якія жывуць з праўдай у сэрцы і сілай у руках» — пісаў Кузьма Чорны ў артыкуле «Аб нашай гордасці»⁴⁾. Вострыя фельетоны пісьменніка аб фашысцкіх вылюдках друкуюцца ў цэнтральным і партызанскім друку.

1) Газ. «Літаратура і мастацтва» № 47 за 20.XI-1948 г.

2) «Настаўніцкая газета» № 26 за 21.VI-1950 г.

3) Газ. «Советская Беларусь» № 10 за 20.I-1942 г.

4) Газ. «Советская Беларусь» № 97 за 7.XI-1942 г.

Многа артыкулаў пісаў Кузьма Чорны для радыё, шмат разоў выступаў па радыё з чытаннем сваіх апавяданняў.

На працягу года пісьменнікам напісана 7 апавяданняў, 27 фельетонаў і 6 артыкулаў на палітычныя і літаратурныя тэмы.

У лістападзе 1942 г. Кузьма Чорны цяжка захварэў і быў накіраваны ў падмаскоўны санаторый. Пісьменнік балюча перажываў тое, што ўрачы часова забаранілі яму займацца творчай працай.

1943

16 верасня 1943 г. Кузьма Чорны быў узнагароджан ордэнам Чырвонай Звязды за асобныя заслугі ў развіцці партызанскага руху¹⁾.

У кастрычніку 1943 г. К. Чорны ўступае ў члены Комуністычнай партыі Савецкага Саюза.

У маі, не гледзячы на хваробу, пісьменнік зноў пачынае займацца творчай працай. Побач з публіцыстычнымі творамі і апавяданнямі ён працуе над вялікім раманам «Пошукі будучыні», які заканчвае 18 верасня 1943 г. (Раман быў апублікаван пасля смерці пісьменніка ў часопісе «Польмя» №№ 11 і 12 за 1950 г.)

На працягу года Кузьма Чорны піша рад апавяданняў, нарысаў, фельетонаў і артыкулаў. У гэтым-жа годзе перакладае на беларускую мову выдатную п'есу А. М. Горкага «Варвары»²⁾.

У аўтабіяграфіі, напісанай 5 кастрычніка 1943 г., Кузьма Чорны расказвае аб сваіх вялікіх творчых задумах. Для здзяйснення іх Кузьма Чорны многа і ўпарта працаваў.

1944

Кузьма Чорны прадаўжае працу над раманамі «Вялікі дзень» і «Млечны шлях» і над заканчэннем аповесці «Скіп'ёўскі лес», піша апавяданні «Вялікае сэрца», «Даравяевы порткі» і «Прасторны дом», а таксама публіцыстычныя і літаратурна-крытычныя артыкулы: «Дзень добры, беларуская зямля», «Па слядах нямецкага заваёўніцтва», «Аб зборніку «Гартаванне», «Беларускае мастацтва ў час Вялікай Айчыннай вайны».

Прыблізна ў гэты час напісан артыкул «Слуцкія сарвэты» і перакладзена пісьменнікам на беларускую мову п'еса А. Н. Остроўскага «Позняе каханне».

Кузьма Чорны працуе ў рэдакцыі часопіса «Беларусь». Пільна сочыць ён за развіццём беларускай літаратуры і дапамагае літаратурнай моладзі ў творчай вучобе. У пачатку 1944 г. Кузьма Чорны прачытаў рукапісы першых твораў

1) Гл. газ. «Савецкая Беларусь» за 18.IX-1943 г.

2) Рукапіс пераклада захоўваецца ў Р. І. Свєраноўскай.

маладога пісьменніка-франтавіка Івана Мележа. Кузьма Чорны піша маладому аўтару цёплае пісьмо, у якім раіць Івану Мележу не выпускаць з рук пісьменніцкага пяра і дае рад заўваг і творчых парад. У лістападзе 1944 г., ужо ў Мінску, прыносіць пісьменніку свае першыя творы Янка Брыль.

22 верасня Кузьма Чорны вяртаецца ў родны Мінск. З вялікай радасцю сочыць пісьменнік за тым, як ажывае горад, як у бадзёрай творчай працы залечвае раны беларускі народ. Народу-пераможцу прысвяціў Кузьма Чорны раман «Вялікі дзень» і аповесць «Скіп'ёўскі лес», над якімі з натхненнем працаваў у гэты час.

Але пісьменнік не дажыў да дня поўнай перамогі Совецкага народа.

22 лістапада 1944 г. Кузьма Чорны памёр¹⁾. Раптоўная смерць абарвала кіпучую творчую дзейнасць пісьменніка ў той час, калі ён працаваў над заканчэннем апошняга свайго твора — аповесці «Скіп'ёўскі лес». Рукапіс аповесці абрываецца на поўслове.

24 лістапада беларускі народ праводзіў у апошні шлях пісьменніка-грамадзяніна Кузьму Чорнага, сціплага чалавека і буйнага мастака, які ўсе свае сілы аддаў служэнню савецкаму народу.

---

¹⁾ Гл. некролагі «Кузьма Чорны» ў газетах: «Звязда» за 24.XI-1944 г.; «Совецкая Беларусь» за 24.XI-1944 г.; «Літаратурная газета» за 2.XII-1944 г.

II. КНІГІ КУЗЬМЫ ЧОРНАГА.

АПАВЯДАННІ. Мінск, выд. ЦБ «Маладняка», 1925, 55 с., (Кніжніца «Маладняк» № 3), 1500 экз., 20 к.

З М Е С Т: Быльнікавы межы. Мяшчане ў густой пары. Максімка.

* * *

Першая кніжка Кузьмы Чорнага змяшчае апавяданні 1924 года. Апавяданні зборніка малююць беларускую вёску аднаўленчага перыяду, паказваюць рост свядомасці селяніна ў савецкіх умовах.

Цёмны і адсталы селянін Павал (апавяданне «Быльнікавы межы») пачынае марыць аб тым, каб «зусім знішчыць быльнікавыя межы» (стар. 12); у свядомасці героя апавядання «Максімка» знікае варожасць да горада, народжаная ўмовамі капіталістычнай вёскі. У апавяданні «Мяшчане ў густой пары» выкрываецца ўласніцкая, прыспасабленчая псіхалогія «быўшых людзей».

СРЭБРА ЖЫЦЦЯ. Апавяданні. Мінск, выд. ЦБ «Маладняка», 1925, 50 с., (Кніжніца «Маладняк» № 11), 15000 экз., 20 к.

З М Е С Т: Срэбра жыцця. Мельнікі. У вёсцы. Не пі густога чаю.

* * *

У зборніку змешчаны апавяданні 1925 года, у якіх аўтар малюе горад і вёску ў першыя гады аднаўленчага перыяду.

Бадзёра і весела працуюць сезонныя рабочыя на земляных работах. «Людзі ў працы, поўны ёю» (стар. 9), бо яны самі гаспадары на гэтай зямлі («Срэбра жыцця»). Дзядзька Павал з апавядання «У вёсцы» думае аб тым часе, калі на полі не будзе вузкіх межаў, калі ў хаце загарыцца лямпачка Ільіча.

Побач з паказам новых рыс у свядомасці савецкага чалавека пачатку дваццатых гадоў, К. Чорны малюе класовае распластанне вёскі («Мельнікі»).

ПА ДАРОЗЕ. Мінск, выд. ЦБ «Маладняка». 1925 (на вокл. 1926), 44 с., (Кніжніца «Маладняк»), 2000 экз., 25 к.

З М Е С Т: Па дарозе. Вясень і радасць. Забойства.

* * *

Кароткія апавяданні, напісаныя аўтарам у 1925 г., малююць беларускую вёску ў дні грамадзянскай вайны і першых год аднаўленчага перыяду.

У апавяданні «Забойства» паказана глухая беларуская вёска ў час белапольскай акупацыі. На здэкі белапалякаў над насельніцтвам і ўціск паноў, сяляне адказваюць забойствам пана. У апавяданні «На дарозе» аўтар дае малюнак класовага распластавання вёскі пачатку дваццатых гадоў. Цяжкія думы селяніна-бедняка ўвосень да рэвалюцыі і радасныя пачуцці савецкага селяніна выказаны ў апавяданні «Восень і радасць».

ПАЧУЦЦІ. Апавяданні. Мінск, Дзярж. выд-ва Бел., 1926, 164 с., 3 000 экз., 75 к.

З М Е С Т: Вечар. Буланы. Пачуцці. Парфір Кіяцкі.

* * *

У апавяданнях зборніка замалёваны асобныя, малазначныя эпізоды з жыцця беларускай вёскі і ўскраін горада пачатку дваццатых гадоў. Апавяданні напісаны ў канцы 1925 г. («Буланы», «Парфір Кіяцкі») і першай палавіне 1926 г.

ХВОІ ГАВОРАЦЬ. Апавяданні. Мінск, Дзярж. выд-ва Бел., 1926, 110 с., 3 000 экз., 50 к.

З М Е С Т: Хвоі гавораць. На пыльнай дарозе. Прбуюць грушы шумець. Маленькая драма. Захар Зынга. Газорка ўначы ў дарозе.

* * *

Бытавыя і псіхалагічныя замалёўкі з жыцця беларускага мястэчка і вёскі ў аднаўленчы перыяд.

У кароткіх эпізодах, замалёваных аўтарам, адчуваюцца змены, якія адбыліся ў побыце і свядомасці савецкага чалавека: перад жанчынай адкрыта ў жыцці шырокая дарога; у мястэчку адчынен клуб, у якім кожны вечар збіраецца моладзь («Захар Зынга»); хлопец з вёскі едзе на вучобу ў горад («Хвоі гавораць»); вясковыя комсамольцы спрачаюцца аб тэорыі Дарвіна («Хвоі гавораць»).

Апавяданні напісаны ў канцы 1925 («Газорка ўначы ў дарозе») і першай палавіне 1926 г.

Другім выданнем кніга выйшла ў 1928 г. («Хвоі гавораць». Выд. 2-е Мінск, 1928).

ЗЯМЛЯ. Раман у трох частках. Мінск, Бел. дзярж. выд-ва, 1928, 253 с., 3000 экз., 1 р. 95 к.

Раман «Зямля» (1927 г.) — першы буйны эпічны твор Кузьмы Чорнага. ¹⁾ У ім пісьменнік малюе дакалгасную беларускую вёску, рост свядомасці савецкага сялянства, якое ўжо пачынае марыць аб калектывнай гаспадарцы, дзе не будзе «ніякіх нікому кліноў, усё будзе ўсіх» (стар. 158). У рамане выведзены вобразы сялян, актыўных змагароў за соцыялістычнае пераўтварэнне вёскі. Вялікай упэўненасцю ў светлай будучыні савецкага народа гучаць заключныя словы рамана: «Перад намі шырокі прастор будучыні. Перад намі — усё наша» (стар. 353).

Кузьма Чорны шырока паказвае побыт і цяжкую працу селяніна ў дакалгаснай вёсцы, яго гора і радасці, але класавыя барацьба напярэдадні «вялікага пералому» не знайшла ў рамане сапраўднага адлюстравання. Не паказана выразна ў рамане і барацьба нашай партыі за перамогу соцыялістычнага ладу на вёсцы.

¹⁾ Сам аўтар лічыў раман «Зямля» першай часткай трылогіі, аб чым пісаў у «Лісце ў рэдакцыю» газ. «Звязда» № 44 ад 24.II.1929 г.

ВЕРАСНЁВЫЯ НОЧЫ. Апавяданні. Мінск, Бел. дзярж. выд-ва, 1929,
138 с., 3000 экз., 80 к.

З М Е С Т: Вераснёвыя ночы. Трагедыя майго настаўніка. Веснавыя дарогі. Начлег ў вёсцы Сінегах. Буры. Як мы пакінулі хутар. Выпадак увосень. Па дарозе. Не хачу гэтак. Забойства. Мельнікі. Спатканне.

* * *

У зборніку змешчаны апавяданні 1925 — 1928 гадоў. Тры з іх, напісаныя ў 1925 г., былі ўжо змешчаны ў папярэдніх зборніках. (Апавяданне «Мельнікі» ў кн. «Срэбра жыцця», 1925 г.; апавяданні «Па дарозе» і «Забойства» ў кн. «Па дарозе», 1925 г.)

Творы зборніка маюць беларускую вёску ў часы грамадзянскай вайны і аднаўленчы перыяд.

Аўтар расказвае аб горы і спусташэнні, якое застала ў беларускіх вёсках Чырвоная Армія, прагнаўшы белапалякаў («Начлег у вёсцы Сінегах», 1927 г.; «Буры», 1926; «Забойства», 1925 г.); аб класавым размежаванні беларускай вёскі ў аднаўленчы перыяд («Мельнікі», 1925 г.; «Як мы пакінулі хутар», 1926 г.); аб рысах новага ў псіхалогіі сялян беларускай вёскі сярэдзіны 20-х гадоў («Вераснёвыя ночы», 1927 — 1928 гг.; «Як мы пакінулі хутар», 1926 г. «Не хачу гэтак», 1927 — 1928).

Тэме цяжкага лёсу працоўных Заходняй Беларусі і паказу новай савецкай вёскі прысвечана апавяданне «Спатканне» (1927 г.)

У 1931 г. зборнік «Вераснёвыя ночы» выдан у перакладзе на ўкраінскую мову¹⁾.

НЯНАВІСЦЬ. Апавяданні. Мінск, Бел. дзярж. выд-ва, 1930, 62 с.,
(Мастацкае слова — масам), 3000 экз., 34 к.

З М Е С Т: Нянавісць. Забойства.

* * *

Апавяданне «Нянавісць», напісанае ў 1929 г. і апублікаванае спатчатку пад назваю «Неўзабаве вясна», прысвечана тэме сацыялістычнай перабудовы вёскі і новых узаемаадносін людзей, удзельнікаў гэтай перабудовы, класавай барацьбе ў беларускай вёсцы ў перыяд калектывізацыі.

Другое апавяданне «Забойства» (1925 г.) змяшчалася ўжо раней у зборніках «Па дарозе» (1925 г.) і «Вераснёвыя ночы» (1929 г.).

БУРЫ. Апавяданні. Мінск, Бел. дзярж. выд-ва БССР, 1930, 23 с.
з іл., (Б-ка малапісьменных), 7000 экз., 15 к.

З М Е С Т: Буры. Начлег у вёсцы Сінегах.

* * *

Два апавяданні аб беларускай вёсцы часоў грамадзянскай вайны напісаны ў 1926 і 1927 гг. (са. зб. «Вераснёвыя ночы»).

Кніжка разлічана на малапісьменнага чытача, надрукавана буйнымі літарамі.

ЛЯВОН БУШМАР. Аповесць. Мінск, Бел. дзярж. выд-ва, 1930,
136 с., 3000 экз., 75 к.

«Лявон Бушмар» (1929 г.) — аповесць аб класавай барацьбе ў беларускай вёсцы напярэдадні калектывізацыі.

¹⁾ К. Чорный. Вересневые ночи. Оповідання, Авториз. перекл. з білоруськоі Івана Тичини. Харків — Київ «Література і мистецтво», 1931 г.

У перакладзе на рускую мову аповесць змяшчалася ў кнігах К. Чорный — «Сосны говорят». (М. — Л., 1930); К. Чорный — «Избранное» (М., 1950).

ВЯСНА. Аповесць. Мінск, Бел. дзярж. выд-ва, 1931, 128 с., 5000 экз., 45 к.

Аповесць «Вясна» (1930 г.)¹⁾ прысвечана тэме калектывізацыі беларускай вёскі.

Пісьменнік каказвае ў аповесці класавую барацьбу, якая адбывалася ў першыя гады калектывізацыі, арганізатараў калгаса, перадавых людзей вёскі — актыўных барацьбітоў з кулацтвам.

Але паказваючы працэс усведамлення працоўным сялянствам неабходнасці калектывнай гаспадаркі, аўтар не здолеў яскрава адлюстраваць арганізуючую і накіроўваючую ролю партыі ў гэтым працэсе.

Аповесць напісана ў форме мастацкага нарыса. Аб ідэйных і мастацкіх недаходах сваёй аповесці «Вясна» Кузьма Чорны самакрытычна гаварыў у прамове на сходзе беларускіх пісьменнікаў, прысвечаным абмеркаванню артыкула газеты «Правда» аб фармалізме ў музыцы (1936 г.)²⁾, у артыкуле «Рэальная шматграннасць і філасофскае адзінства»³⁾ і ў прамове на першым пашыраным пленуме Арганізацыйнага камітэта ССПБ⁴⁾.

БРЫГАДЗІРАВЫ АПАВЯДАННІ. Малюнкi мастака З. Азгура. Мінск, Дзярж. выд-ва Бел., 1932, 104 с., 5000 экз., 45 к.

З М Е С Т: Мадэльшчык Пархвіенка. Броня Казакевіч. Рамонтная брыгада. Вінгель. Браты. Спатканне з васпаватым чалавекам.

* * *]

Большасць апавяданняў зборніка («Мадэльшчык Пархвіенка», 1931 г.; «Броня Казакевіч», 1931 г.; «Рамонтная брыгада», 1931 г.; «Вінгель» 1930 г.; «Браты», 1931 г.) прысвечана жыццю і працы маладых рабочых чыгуна-ліцейнага завода ў аднаўленчы перыяд і ў перыяд сацыялістычнай індустрыялізацыі нашай краіны.

Перад чытачом лаўстаюць вобразы былых чырвонаармейцаў, якія мужна змагаліся супроць белапалякаў, а зараз, працуючы ля варштата, ўпарта змагаюцца за выкананне плана. Аўтар паказвае рост свядомасці ўчарашніх сялян-беднякоў, сёння — рабочых - ударнікаў. Цеснай сувязі сацыялістычнага прадпрыемства з вёскай прысвечана апавяданне «Рамонтная брыгада».

У апавяданні «Сустрэча з васпаватым чалавекам» (1930) паказана выкрыццё савецкімі людзьмі агіднага здрадніка, здолеўшага пралезці ў рады партыі.

ДВА АПАВЯДАННІ. Мінск, Дзярж. выд-ва БССР, 1932, 32 с., (Б-ка для малапісьменных), 5000 экз., 25 к.

З М Е С Т: Спатканні з васпаватым чалавекам. Мадэльшчык Пархвіенка.

* * *

Два апавяданні са зборніка «Брыгадзіравы апавяданні», надрукаваны буйнымі літарамі — для малапісьменных.

¹⁾ Упершыню аповесць надрукавана ў часоп. «Полымя» № 11 — 12 за 1930 г., стар. 29 — 66. Да выдання асобнай кнігай у 1931 г. дапрацавана аўтарам.

²⁾ Газ. «Літаратура і мастацтва» № 22 за 28.III-1936 г.

³⁾ Газ. «Літаратура і мастацтва» № 2 за 6.III-1932 г.

⁴⁾ Газ. «Літаратура і мастацтва» № 8 за 19.III-1933 г.

ВЫБРАНІЯ АПАВЯДАННІ. Мінск, Дзярж. выд-ва Бел., 1932, 94 с., 3000 экз., 45 к.

З М Е С Т: Сям'я Юрыя Гарэйкі. Малюнак. Забойства. Буры. Начлег ў вёсцы Сінегах. Срэбра жыцця. Вызваленне.

* * *

У кнізе змешчаны апавяданні 1925 — 1930 гг. аб беларускай вёсцы ў час грамадзянскай вайны і ў аднаўленчы перыяд і п'еса «Вызваленне» (1930 г.).

Большасць апавяданняў змяшчаліся ў ранейшых зборніках п'сьменніка. Апавяданні «Малюнак» (пад назваю «У вёсцы»¹) і «Срэбра жыцця» ўваходзяць у зборнік апавяданняў «Срэбра жыцця» (1925 г.); апавяданні «Буры» і «Начлег у вёсцы Сінегах» — у зборнік «Верасні-выя ночы» (1929 г.); апавяданне «Забойства» — у зборнік «Па дарозе» (1925 г.).

У кнізе змешчаны два новых творы Кузьмы Чорнага, напісаныя ў 1930 годзе: навела «Сям'я Юрыя Гарэйкі» і п'еса «Вызваленне». У гэтых творах аўтар паказвае мужную барацьбу Чырвонай Арміі з белапаліцамі («Сям'я Юрыя Гарэйкі») і партызанскі рух на Беларусі ў час грамадзянскай вайны («Вызваленне»).

БАЦЬКАЎШЧЫНА. Раман. Мінск, Дзярж. выд-ва Бел., 1932, 156 с., 3000 экз., 1 р. 80 к.

Раман «Бацькаўшчына» (1931 г.)² з'яўляецца адным з лепшых твораў Кузьмы Чорнага. Ён прысвечан барацьбе беларускага народа за сацыялістычную бацькаўшчыну і стварэнню Беларускай Совецкай Дзяржавы.

Вялікі шлях праходзяць героі рамана — удзельнікі першай сусветнай вайны, Вялікай Кастрычніцкай Сацыялістычнай рэвалюцыі і грамадзянскай вайны, сацыялістычнага пераўтварэння нашай краіны.

Ад панскага парабка — да старшыні калгаса і дэлегата Усебеларускага з'езда Саветаў — такі складаны жыццёвы шлях праходзіць галоўны герой рамана Леопольд Гушка.

На яркавых жыццёвых фактах супроцьстаўляе аўтар у сваім рамане дзве сістэмы — капіталістычную і сацыялістычную, былую Заходнюю Беларусь і Беларусь Совецкую пачатку 30-х гадоў; паказвае гарачую, шчырую любоў працоўных усіх краін да першай у свеце сацыялістычнай дзяржавы — СССР.

Заўвагі самога аўтара пра раман гл. у прамове Кузьмы Чорнага на першым пашыраным пленуме арганізацыйнага камітэта ССПБ³).

Раман змешчан таксама ў кн. К. Чорны — Раманы і апавесці. Мінск, ДВБ, 1951; у перакладзе на рускую мову — у кн. К. Чорный. Избранное. М., Худож. лит-ра, 1950.

ВЫБРАНІЯ ТВОРЫ. Мінск, Дзярж. выд-ва БССР, 1934, 286 с., (Школьная б-ка), 10000 экз., 1 р. 25 к. у пер.

З М Е С Т: Семнаццаць год. Забойства. Буры. Начлег у вёсцы Сінегах. Вызваленне. Сям'я Юрыя Гарэйкі. Браты. Нянавісьць. Малюнак. Броня Казакевіч. Спатканні з васпаватым чалавекам. Рамонтная брыгада. Брыгадзірава памылка. Звяга.

¹) У 1930 г. апавяданне «У вёсцы» (1925 г.) было дапрацавана аўтарам і ў 1932 г. змешчана пад назвай «Малюнак» у кн. «Выбраныя апавяданні».

²) Упершыню раман друкаваўся ў часоп. «Узвышша», 1931, №№ 4, 5, 6, 7, 8, 9.

³) Газ. «Літаратура і мастацтва» № 8 за 19.III-1933 г.

У кнізе змешчаны выбраныя апавяданні 1925—1933 гг. з наступных зборнікаў аўтара: «Па дарозе», 1926 г. (апав. «Забойства»); «Вераснёвыя ночы», 1929 г. (апав. «Буры» і «Начлег ў вёсцы Сінегах»); «Нянавіць», 1930 г. (апав. «Нянавіць»); «Выбраныя апавяданні», 1932 г. (п'еса «Вызваленне» і апав. «Сям'я Юрыя Гарэйкі», «Малюнак»); «Брыгадзіравы апавяданні», 1932 г. (апав. «Браты», «Броня Казакевіч», «Спатканні з васпаватым чалавекам», «Рамонтная брыгада»).

Апавяданні «Семнаццаць год» (1932 г.), «Брыгадзірава памылка» (1933 г.), і «Звяга» (1933 г.), якія друкаваліся раней у перыядычных выданнях, змяшчаюцца ў кнізе твораў аўтара ўпершыню.

Герой апавядання «Семнаццаць год», просты беларускі селянін Пятро Тадаровіч, праходзіць суровую жыццёвую школу. Жыццё прымушае яго адказацца ад мары аб уласным кавалку зямлі і маленькім асабістым шчасці. Ад чакання панскай ласкі ў 1915 г., ён паступова прыходзіць да ўсведамлення неабходнасці бязлітаснай барацьбы з панамі. У трыцятых гадах ён прымае актыўны ўдзел у рэвалюцыйнай барацьбе працоўных Заходняй Беларусі.

Апавяданні «Брыгадзірава памылка» і «Звяга» прысвечаны паказу жыцця калгаснай вёскі пачатку 30-х гадоў.

ТРЭЦЬЕ ПАКАЛЕННЕ. Раман. Мінск, Дзярж. выд-ва Бел., 1935, 298 с., 12195 экз., 4 р. 50 к., пер. 50 к.

Кніга перавыдана ў 1936, 1937, 1941 і 1946 гг.

Раман «Трэцяе пакаленне» (1935 г.) — адзін з найбольш спелых і папулярных сярод шырокіх колаў чытачоў твораў Кузьмы Чорнага¹). Ён прысвечаны паказу нараджэння новага, соцыялістычнага светапогляду ў савецкіх людзей.

Апісваючы будаўніцтва электрастанцыі ў глухім кутку Беларусі ў час першай пяцігодкі, Кузьма Чорны паказвае ў рамане, як ва ўсім жыцці савецкіх людзей, крок за крокам, перамагаюць новыя адносіны паміж людзей, новы погляд на жыццё, на працу, на сям'ю. Праз вобраз Міхала Тварыцкага пісьменнік выкрывае перажыткі капіталізма ў сьвядомасці людзей.

Кузьма Чорны асуджае ў рамане перажыткі ўласніцкай ідэалогіі і ўслаўляе новага савецкага чалавека, чалавека сумленнай працы і соцыялістычнай ідэалогіі.

Раман змешчан таксама ў кн: К. Чорны — «Раманы і аповесці» (Мінск, ДВБ, 1951). У перакладзе на рускую мову змешчан у кнізе К. Чорнага «Избранное» (М., 1950).

ЛЮБА ЛУК'ЯНСКАЯ. Аповесць. Мінск, Дзярж. выд-ва БССР, 1937, 187 с., 12000 экз., 2 р. 25 к.

«Люба Лук'янская» (1936 г.)²) — аповесць аб крушэнні капіталістычнай ідэалогіі і фарміраванні савецкага чалавека.

¹) Аўтарская ацэнка рамана і заўвагі аб тым, што раман «Трэцяе пакаленне» ўваходзіць у задуманы аўтарам цыкл раманаў, гл. у «Аўтабіяграфіі» К. Чорнага 1940 г. Самакрытычныя заўвагі аб некаторых эпізодах у рамане зроблены аўтарам у прамове «Шмат у нас абломаўшчыны, безадказнасці» на сходзе беларускіх пісьменнікаў (газ. «Літаратура і мастацтва» № 22 за 28.III-1936 г.)

²) Аўтарская ацэнка рамана, як аднаго з найбольш спелых сваіх твораў, і заўвагі аб тым, што раман «Люба Лук'янская» ўваходзіць у задуманы аўтарам цыкл раманаў, даны ў аўтабіяграфіі К. Чорнага, 1940 г.

Апісваючы далейшае жыццё забітай, адзінокай дзяўчыны Любы, якая страціла ў часы імперыялістычнай вайны 1914 — 1918 гг. бацькоў і парабкавала ў млынара, аўтар паказвае, што перамога савецкага ладу адкрыла неабмежаваны магчымасці росту нават перад самымі адсталымі ў мінулым людзьмі. Кузьма Чорны ўзнімае ў апавесці праблему савецкай сям'і і малое шчасліваю долю савецкай жанчыны.

Падзеі рамана разгортваюцца ў 1920 — 1936 гг.

Раман змешчан таксама ў кн. К. Чорны — «Раманы і апавесці» (Мінск, ДВБ, 1951).

БАЗЫЛЕВІЧАВА СЯМ'Я. Драма ў адной дзеі. Мінск, Дзярж. выд-ва Бел., 1938, 14 с., 5000 экз., 50 к.

Аднаактная п'еса з жыцця савецкай сям'і патрыётаў у пагранічным калгасе.

Дзея адбываецца ў 1938 годзе.

БАЦЬКАЎШЧЫНА. Драма ў чатырох дзеях, сямі карцінах. Мінск, Дзярж. выд-ва БССР, 1940, 80 с., (Школьная б-ка), 6000 экз., 2 р. 10 к.

П'еса напісана на сюжэт аднайменнага рамана, задумана аўтарам як першая частка драматычнай трылогіі¹).

Пісьменнікам было напісана два літаратурных варыянты п'есы — у 1934 г. і ў 1939 г. (Два тэксты для тэатра былі напісаны значна раней, у 1932 г. і ў 1933 г., калі яны ставіліся Першым Беларускаім дзяржаўным тэатрам, але Кузьма Чорны лічыў іх незакончанымі і ў друку не змяшчаў)²). Першы літаратурны варыянт п'есы быў выдан асобным выданнем у 1934 г., у апошній рэдакцыі п'еса была апублікавана ў часопісе «Польмя» ў 1939 г. і выдана асобна ў 1940 г.

Сюжэт канчатковага варыянта драмы амаль поўнасю супадае з сюжэтам рамана, але час дзеяння ў драме скарачэн, п'еса заканчваецца падзеямі Кастрычніцкай Соцыялістычнай рэвалюцыі. Праз вобраз камуніста Цывіна, уведзенага ў п'есу, Кузьма Чорны больш выразна і яскрава падкрэсліў кіруючую ролю камуністычнай партыі ў рэвалюцыйнай барацьбе працоўных мас за соцыялістычную бацькаўшчыну³).

П'есу «Бацькаўшчына» Кузьма Чорны лічыў адным з самых спелых «сваіх твораў»⁴).

Першы апублікаваны варыянт п'есы (1934 г.) быў у 1936 г. перакладзен на ўкраінскую мову. (Харкаў, 1936 г.)

ІРЫНКА. Драма ў 4-х дзеях (1940). Мінск, Дзярж. выд-ва БССР, 1947, 51 с., 5000 экз., 2 р.

П'еса «Ірынка» (1940 г.) прысвечана тэме Заходняй Беларусі. Аўтар малое прыгнечанае становішча працоўных мас у былой Заходняй Беларусі і доўгачаканае ўз'яднанне беларускага народа ў адзінай Савецкай дзяржаве ў верасні 1939 года. Шчаслівае жыццё працоўных Савецкай Беларусі і абяздоленае, галоднае існаванне працоўных былой Заходняй Беларусі паказаны аўтарам на прыкладах адной сям'і, члены якой жылі па розных баках дзяржаўнай граніцы.

¹ Аб замысле другой часткі «Павал Няміра» і трэцяй часткі «Леапольд Гушка» гл. у заўвагах К. Чорнага — «От автора» у кн. «БДТ-1. XV лет существования». Мінск, 1935, стар. 27 — 28.

² Гл. артыкул. К. Чорнага «Пра сваю п'есу» ў газ. «Звязда», № 275 за 10. XII-1932 г.

³ Чорны К. От автора. (Заўвагі аўтара аб п'есе «Бацькаўшчына», 1935 г. У кн. «БДТ — I. XV лет существования. 1920 — 1935». Мінск, 1935, с. 27 — 28.

⁴ Гл. аўтабіяграфію Кузьмы Чорнага 1940 г.

Аб сваім замысле драмы «Ірынка» Кузьма Чорны расказаў у артыкуле «Мая Ірынка», надрукаваным у газ. «Літаратура і мастацтва» № 11 за 15.ІІІ-1941 г.

У 1940 г. п'еса была прэміравана на ўсебеларускім конкурсе на лепшую п'есу. У 1941 г. п'еса ставілася драматычнымі тэатрамі імя Янкі Купалы (г. Мінск) і імя Якуба Коласа (г. Віцебск), а таксама на гастролях тэатра імя Янкі Купалы ў Одэсе. У 1948 г. ішла на рускай мове ў тэатры імя Ленінскага комсамола БССР, (г. Брэст).

У перакладзе на рускую мову драма «Ірынка» выдана ў 1941 г., змешчана таксама ў кнізе «Белорусская драматургия» т. 2 (Сб. составил П. Кобзаревский. Л. — М., «Искусство», 1949 г.)

НАСЦЕЧКА. Аповесць. Мінск, Дзярж. выд-ва пры СНК БССР, 1941, 77 с. з іл., 7000 экз., 1 р. 05 к., перапл. 45 к.

Аповесць аб савецкіх школьніках. Аўтар узнімае ў ёй пытанне аб правільным выхаванні дзяцей у сям'і.

ЯК ДЗЯДЗЬКА ТАМАШ НАПАЛОХАЎ ВАЎКОЎ. (Апавяданне) Мінск, Дзярж. выд-ва БССР, 1941, 24 с., 7000 экз., 60 к.

Апавяданне для дзяцей аб тым, як у час, калі калгаснікі ратавалі ад ваўкоў аўчарню, стары дзядзька Тамаш напалохаў зграю ваўкоў.

Апавяданне напісана ў 1937 г. і ўпершыню надрукавана ў беларускім дзіцячым часопісе «Іскры Ільіча» № 11 за 1937 г.

КАТ У БЕЛАЙ МАНІШЦЫ. Фельетоны. Б. М., газ. «Советская Беларусь», 1942, 24 с., Б. Ц.

З МЕСТ: Ад рэдакцыі. Кат ў белай манішцы. Далікацтва каля вісельні. Дубовая галава і сабачая натура. Тонкая душа тоўстай гадзіны. Берлінскі анучнік. «Выхваляўся, выхваляўся, ды здох». Чудоўная педагогіка.

* * *

Фельетоны зборнічка напісаны ў 1942 г. У гэтых траічных сатырычных творах Кузьма Чорны выступіў адданым змагаром з фашысцкімі захопнікамі, якія імкнуліся заняволіць свабодны савецкі народ.

ГЕРОЙ СОВЕЦКАГА САЮЗА ЦІХОН ПІМЕНАВІЧ БУМАЖКОЎ. М., выд. ЦК КП(б)Б «Советская Беларусь», 1943, 32 с., 30000 экз., 60 к.

Апошняя прыжыццёвае выданне твораў пісьменніка.

Брашура адкрываецца апісаннем беларускага Палесся — радзімы Героя Совецкага Саюза Ціхона Піменавіча Бумажкова. Ад парабка да дырэктара завода і сакратара Окцябрскага райкома Палескай вобласці — вось жыццёвы шлях Ц. Бумажкова, апісаны ў нарысе.

Асабліва падрабязна спыняецца аўтар на апісанні дзейнасці Ціхона Бумажкова — арганізатара і камандзіра партызанскага атрада на Палессі ў час Вялікай Айчыннай вайны.

ВЯЛІКАЕ СЭРЦА. Апавяданні. Мінск, Дзярж. выд-ва БССР, 1945, 118 с., 10000 экз., 4 р.

З МЕСТ: Вялікае сэрца. Бацька. Аksenіны сляды. Маленькая жанчына. Матчына благаслаўненне. Смерць. Гора. Восень. Паганяны косці. Агонь.

* * *

Першае пасмертнае выданне твораў аўтара. У ім змешчаны апавяданні Кузьмы Чорнага перыяду Вялікай Айчыннай вайны аб усенароднай барацьбе савецкага народа з гітлераўскімі захопнікамі.

Аўтар малое простых савецкіх людзей, вялікіх сэрцам, сціплых і непрыкметных у шгодзённым жыцці, але якія стойка змагаліся за здабытае сваімі працавітымі рукамі шчасце.

Апавяданні, напісаныя ў 1942—1944 гг., прасякнуты глыбокай верай у сілы народа, упэўненасцю ў хуткую яго перамогу над ворагам.

ВЫБРАНЫЯ ТВОРЫ. Мінск, Дзярж. выд-ва БССР, 1947, 438 с.,

«Выбраныя творы беларускай савецкай літаратуры, 1917—1947), 10000 экз., 16 р., пер. 50 к.

У кнізе змешчаны выбраныя апавяданні з наступных кніг аўтара: «Апавяданні», 1925 г. (апав. «Максімка»); «Хвоі гавораць» 1926 г. (апав. «На пыльнай дарозе» і «Хвоі гавораць»); «Вераснёвыя ночы, 1929 г. (апав. «Буры», «Начлег у вёсцы Сінегах», «Не хачу гэтак»); «Нянавісьць», 1930 г. (апав. «Нянавісьць»); «Брыгадзіравы апавяданні», 1932 г. (апав. «Рамонтная брыгада»); «Выбраныя творы», 1934 г. (апав. «Брыгадзірава памылка», «Семнаццаць год», «Звяга»); «Вялікае сэрца», 1945 г. (апав. «Бацька», «Аксеніны сляды», «Маленькая жанчына», «Вялікае сэрца», «Паганья косці»).

Упершыню змешчаны ў кнізе апавяданні «Прасторны дом»¹⁾ і «Заўтрашні дзень», аповець «Скіп'ёўскі лес» і раман «Вялікі дзень», якія друкаваліся раней толькі ў перыядычным друку.

Апавяданні аб падзеях Вялікай Айчыннай вайны «Прасторны дом» і «Заўтрашні дзень» напісаны ў 1944 г. Яны паказваюць партызанскую барацьбу беларускага народа з фашыстамі. З вялікай любоўю выводзіць аўтар вобраз савецкага хлопчыка Колі Сушчэвіча — маленькага героя-партызана. (Апав. «Заўтрашні дзень».)

Падзеям Вялікай Айчыннай вайны прысвечаны таксама аповець «Скіп'ёўскі лес» (1941—1944) і раман «Вялікі дзень» (1941—1944)²⁾, у якім з вялікай мастацкай сілай паказан гераізм савецкіх салдат і афіцэраў пры абароне горада Брэста.

Прадмова да зборніка «Выдатны беларускі прызак» напісана Ул. Карпавым. У канцы бібліяграфія кніг Кузьмы Чорнага.

АПАВЯДАННІ. Мінск, Рэдакцыя дзіцячай літаратуры Дзярж. выд-ва БССР, 1947, 122 с., (Школьная б-ка), 20000 экз., 2 р. 20 к.

З М Е С Т: Насцечка. Дарагуся. На пыльнай дарозе. Буры. Начлег у вёсцы Сінегах. Маленькая жанчына. Матчына благаслаўленне. Паганья косці.

* * *

Усе творы зборніка, акрамя апавядання аб жыцці працоўных у былой Заходняй Беларусі «Дарагуся» (1939)³⁾, змяшчаліся ў папярэдніх кнігах аўтара.

Прадмова да кнігі напісана Алесяй Александровіч.

1) Апавяданне «Прасторны дом» раней у друку не змяшчалася і апублікавана ў зборніку ўпершыню.

2) Аб умовах, у якіх К. Чорны пісаў раман «Вялікі дзень», расказвае С. Майхровіч у артыкулах «Пясняр беларускага народа» (газ. «Літаратура і мастацтва» № 47 за 20.XI-1948 г. і «Кузьма Чорны» («Настаўніцкая газета» № 26 за 21 чэрвеня 1950 г.)

3) Друкавалася ў газ. «Літаратура і мастацтва» № 34 за 3.X-1939 г.

РАМАНЫ І АПОВЕСЦІ. Мінск, Дзярж. выд-ва БССР, 1951, 696 с., 10000 экз., 20 р.

З М Е С Т: Вясна (Аповесць). Бацькаўшчына (Раман). Трэцяе пакаленне (Раман). Люба Лук'янская (Аповесць). Скіп'ёўскі лес (Аповесць). Вялікі дзень (Раман).

АПАВЯДАННІ. Мінск, Дзярж. вуч.-пед. выд-ва БССР, 1953, 122 с. з іл., (Школьная б-ка), 15000 экз., 3 р. 30 к.

З М Е С Т: Прадмова. На пыльнай дарозе. (1926 г.) Буры. (1926 г.) Начлег у вёсцы Сінегах. (1927 г.). Рамонтная брыгада. (1931 г.). Сцяпанавы дзедзі. (1939 г.). Насцечка. (1940 г.). Дарагуся. (1939 г.). Зямля. (1940 г.). Маленькая жанчына. (1942 г.). Матчына благаслаўненне. (1942 г.). Бацька. (1942 г.) Вялікае сэрца. (1944 г.).

Усе творы зборніка, акрамя апавядання «Зямля»¹⁾, змяшчаліся ў папярэдніх кнігах аўтара.

---

1) Друкавалася ў газ. «Літаратура і мастацтва» за 14.IX-1940 г.

III. ТВОРЫ КУЗЬМЫ ЧОРНАГА Ё ПЕРАКЛАДЗЕ НА РУСКУЮ МОВУ.

1. **СОСНЫ ГОВОРЯТ.** Рассказы. Перев. с белорусс. В. Раковский. М.—Л., Гос. издательство, 1930, 144 с., (Серия белорусской литературы), 5000 экз., 1 р. 10 к.

СОДЕРЖАНИЕ: Сосны говорят. Захар Зынга. Ночлег в деревне Синеге. Как мы оставили хутор. По дороге. Леон Бушмар (Повесть).

2. **ИРИНКА.** Драма в 4-х актах. Авторизованный перевод с белорусс. И. Барашко. М., Всесоюзное управление по охране авторских прав, 1941, 108 с, 600 экз., 1 р. 50 к.

3. **ИРИНКА.** Драма в 4-х актах. Авторизованный перевод с белорусс. И. Барашко. М.—Л., «Искусство», 1941, 70 с.

4. **БОЛЬШОЕ СЕРДЦЕ.** Рассказы. Перевод с белорусс. Е. Мозолькова и М. Шамбадала (Вступ. статья «Кузьма Чорный» Е. Мозолькова). М., Сов. писатель, 1947, 266 с. с портр., 15000 экз., 5 р. 25 к.

СОДЕРЖАНИЕ: Большое сердце. Отец. Смерть. Благословение матери. Аксенины следы. Начало жизни. Сосны говорят. Ремонтная бригада. Ненависть.

5. **ИЗБРАННОЕ.** Рассказы, повести и романы. Перев. с белорусс. М., Худож. лит-ра, 1950, 469 с., 8 р.

СОДЕРЖАНИЕ: 1. Рассказы: Бури. На пыльной дороге. Сосны говорят. Ночлег в деревне Синеге. Семья Юрия Горейки. Ремонтная бригада. Большое сердце. Маленькая женщина. Отец. В огне. (Отрывок из романа «Большой день»). 2. Повести и романы: Родина. Леон Бушмар. Третье поколение.

IV. СПІС ТВОРАЎ КУЗЬМЫ ЧОРНАГА І ІХ ПУБЛІКАЦЫЙ¹⁾.

I. ПРОЗА.

1. АГОЊ. Апавяданне, 1943 г. ²⁾

Газ. «Совецкая Беларусь» № 1—2 за 1.I-1944 г.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Вялікае сэрца. Апавяданні. Мінск. ДВБ. 1945, с. 113—117.

2. АКСЕНІНЫ СЛЯДЫ. Апавяданне, 18—20 ліпеня 1942 г. Упершыню друкавалася на рускай мове ў 1942 г.

У кн.: «Беларусь». Альманах першы. (М.), выд-ва ЦК КП(б)Б «Совецкая Беларусь», 1943, с. 24—30.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Вялікае сэрца. Апавяданні, Мінск, ДВБ, 1945, с. 47—63.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1947, с. 171—178.

У перакладзе на рускую мову:

Газ. «Труд» № 176 (6513) ад 29.VII-1942 г.

У кн.: *К. ЧОРНЫЙ*. — «Большое сердце». М., Сов. писатель, 1947, с. 74—90.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: *К. ЧОРНИЙ*. — Вибрані твори. Київ, Держ. вид-во худож. літератури, 1951, с. 41—50.

3. АНДРЭЙ КЛЫГА. (Чырвоныя штрыхі). Апавяданне, 1924 г.

Газ. «Совецкая Беларусь», № 91 за 20.IV-1924 г.

4. БАЦЬКА. Апавяданне, красавік 1942 г. ³⁾. Упершыню друкавалася на рускай мове ў 1942 г.

У кн.: «Беларусь». Альманах першы. (М.), выд-ва ЦК КП(б)Б «Совецкая Беларусь», 1943, с. 12—24.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Вялікае сэрца. Апавяданні. Мінск, ДВБ, 1945, с. 31—46.

У кн.: «За шчасце Беларусі». М. — Л., 1945, с. 37—46.

¹⁾ У бібліяграфію не ўключаны раннія вершаваныя творы К. Чорнага, надрукаваныя ў газ. «Совецкая Беларусь» №№ 147, 242, 245 і 274 за 1923 г.

²⁾ Рукапіс апавядання захоўваецца ў Р. І. Свераноўскай.

³⁾ Рукапіс апавядання захоўваецца ў Р. І. Свераноўскай.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1947, с. 163 — 170.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Апавяданні. Мінск, Вуч.-пед. выд-ва БССР, 1953, с. 96 — 105.

У перакладзе на рускую мову:

Газ. «Известия». № 112 (7778) за 15.V-1942 г.

В кн.: «За советскую Белорусь». М., 1942, с. 73 — 80.

В кн.: *К. ЧОРНЫЙ.* — Большое сердце. Рассказы. М., Сов. писатель, 1947, с. 41 — 52.

В кн.: «Белорусские рассказы». М., Сов. писатель, 1948, с. 76 — 84.

В кн.: *К. ЧОРНЫЙ.* — Избранное. М., худож. литература, 1950, с. 80 — 87.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: «Білоруські оповідання». Київ, Держ. вид-во худож. літ-ри, 1949, с. 44—51.

У кн.: *К. ЧОРНИЙ.* — Вибрані твори. Київ, Держ. вид-во худож. літ-ри, 1951, с. 20—27.

5. БАЦЬКАЎШЧЫНА. Раман. 1931 г.

Часоп. «Узвышша», 1931, № 4, с. 3—37; № 5, с. 3—37; № 6—7, с. 80—107, № 8, с. 27—43; № 9, с. 10—20.

Кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Бацькаўшчына. Раман. Мінск, ДВБ, 1932.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Раманы і аповесці. Мінск, ДВБ, 1951, с. 59—188.

У перакладзе на рускую мову:

У кн.: *К. ЧОРНЫЙ.* — Избранное. М., худож. литература, 1950 с. 107—234.

У 1932 г. і 1933 г. раман «Бацькаўшчына» быў выдан на яўрэйскай мове (Мінск, ДВБ, 1932; Мінск, ДВБ, 1933, апрацавана для дзяцей).

6. БАЯВОЕ ХРЫШЧЭННЕ. Глава з рамана «Вялікі дзень».

Літ. дадатак № 4 да газ. «Советская Беларусь». Жнівень 1943 г.

7. БОЙ З ВАРΟЖЫМІ ТАНКАМІ. Урывак з неапублікаванай аповесці «Скіп'ёўскі лес».

Газ. «Звезда» № 126 за 26.XI-1944 г.

8. БРАТАЎ ПРЫЕЗД. Урывак з рамана «Трэцяе пакаленне».

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 39 за 1934 г.

9. БРАТЫ. Апавяданне. (З цыкла «Брыгадзіравы апавяданні») 1931 г.

Часоп. «Узвышша», 1931, № 2 с. 3—19.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — «Брыгадзіравы апавяданні». Мінск, ДВБ, 1932, с. 50—82.

У 1934 г. апавяданне значна перапрацавана і змешчана ў наступных выданнях:

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1934, с. 96—126.

У кн.: «Большевэцкая моладзь». Мінск, ДВБ, 1934, с. 145—165.

10. БРОНЯ КАЗАКЕВІЧ. Апавяданне. (З цыкла «Брыгадзіравы апавяданні»), 1931 г.

Часоп. «Узвышша», 1931, № 1, с. 103—111.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Бригадзіравы апавяданні. Мінск, ДВБ., 1932, с. 10—26.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1934, с. 181—197.

У кн.: «Большэвіцкая моладзь». Мінск, ДВБ, 1934, с. 214—225.

11. БРЫГАДЗІРАВА ПАМЫЛКА. Апавяданне, 1933 г.

Часоп. «Польмя рэволюцыі», 1933, № 4, с. 61—72.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1934, с. 226—248.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1947, с. 79—91.

12. БУДЗЕМ ЖЫЦЬ. Апавяданне, 1924 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 14 ад 18.I і № 15 ад 19.I-1924 г.

13. БУЛАНЫ. Апавяданне, 1925 г.

Часоп. «Маладняк» 1926, № 11 (2), с. 3—23. Урыўкі з апавядання друкаваліся раней у газ. «Совецкая Беларусь» № 271 і № 277 за 1925 г. і № 19 за 1926 г.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Пачуці. Мінск, ДВБ, 1926, с. 27—65.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: «Нова Білорусь». Альманах. Харків, 1929, с. 367—386.

14. БУРЫ. Апавяданне, ліпень 1926 г.

Часоп. «Маладыя араты» 1926, № 12, с. 4—5. Газ. «Беларуская вёска» № 64 за 10.VIII-1927 г.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Вераснёвыя ночы. Мінск, БДВ. 1929, с. 55—58.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Буры. Мінск, БДВ, 1930, с. 3—10.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Выбраныя апавяданні. Мінск, ДВБ, 1932, с. 58—62.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1934, с. 56—59.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Апавяданні. Мінск, ДВБ, 1947, с. 88—93.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1947, с. 44—46.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Апавяданні. Мінск, Вуч.-пед. выд-ва БССР, 1953, с. 13—15.

У перакладзе на рускую мову:

У кн.: *К. ЧОРНЫЙ*. — Избранное. М., Худож. лит-ра, 1950, с. 9—11.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: *К. ЧОРНИЙ*. — Верасневі ночі. Оповідання. Харків — Київ, «Література і мистецтво», 1931.

У кн.: *К. ЧОРНИЙ*. — Вибрані твори. Київ, Держ. вид-во худож. літ-ри, 1951, с. 57—59.

15. БЫЛЬНИКАВЫ МЕЖЫ. Апавяданне, 1924 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 240 (1237) за 16.X і № 241 (1238) за 17.X-1924 г.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Апавяданні. Мінск, выд. ЦБ «Маладняка», 1925, с. 3—12.

16. **БЯЗДОННЕ.** Аповяданне, 1925 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 65 за 22.III, № 66 за 24.III-1925.

17. **В РАЗВЕДКЕ.** Рассказ, 1941. Подпіс: «*Игнат Булава из-под Турова*».

Агітплакат «Раздавим фашистскую гадину». Выд. газ. «Звезда». Орган ЦК КП(б)Б, №21 за верасень 1941 г.

18. **ВАЛОДЗЯ КАСТРЫЦКІ НА РАДЗІМЕ.** Урывак з другой часткі рамана «Трыццаць год».

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 2 за 1935 г.

19. **ВАСПАВАТЫ ЧАЛАВЕК.** Аповяданне, 1930 г.

Часоп. «Узвышша», 1930, № 1, с. 12—25. Значна дапрацаванае пад назв. «Спатканне з васпаватым чалавекам» аповяданне змешчана было пазней у кнігах:

К. *ЧОРНЫ*.—Брыгадзіравы аповяданні. Мінск, 1932, с. 83—103.

К. *ЧОРНЫ*.—Два аповяданні. Мінск, 1932, с. 3—26.

К. *ЧОРНЫ*.—Выбраныя творы, Мінск, 1934, с. 27—32.

20. **ВЕРАСНЁВЫЯ НОЧЫ.** Аповяданне, снежань 1927; жнівень 1928 г.

Часоп. «Узвышша», 1928, № 4 (10), с. 3—16.

Кн.: К. *ЧОРНЫ*.—Вераснёвыя ночы. Аповяданні. Мінск, 1929, с. 5—33.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: К. *ЧОРНИЙ*.—Верасневі ночі. Оповідання. Харків—Київ, «Література і мистецтво», 1931.

21. **ВЁСКА.** Аповяданне, 1923 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 265 за 20.XI і 266 за 21.XI-1923-г.

22. **ВЕСНАВЫЯ ДАРОГІ.** Аповяданне, 22 красавіка 1928 г.

Газ. «Звезда» № 103 за 1928 г.

У кн.: К. *ЧОРНЫ*.—Вераснёвыя ночы. Мінск, БДВ, 1929, с. 43—50.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: К. *ЧОРНИЙ*.—Верасневі ночі. Оповідання. Харків—Київ, «Література і мистецтво», 1931 г.

23. **ВЕЦЕР І ПЫЛ.** Раман, няскончаны аўтарам.

Пачатак друкаваўся ў часоп. «Польмя», 1927, № 3, с. 3—29.

Урывак пад назв. «Міхал Макарэвіч» друкаваўся ў часоп. «Чырвоны сейбіт», 1928, № 9.

Урывак пад назваю «Местачкоўцы» ў часоп. «Узвышша», 1929, № 1, с. 3—20; урывак пад назваю «На пасёлку» ў часоп. «Узвышша», 1929, № 3, с. 3—13.

24. **ВЕЧАР.** Аповяданне, 1926 г.

Часоп. «Маладняк», 1926, № 10(1), с. 3—14.

У кн.: К. *ЧОРНЫ*.—Пачуцці. Мінск, ДВБ, 1926, с. 5—26.

25. **ВІНГЕЛЬ.** Аповяданне, 1930 г.

Часоп. «Чырвоная Беларусь», 1930 г., № 21—22, с. 2—4. (пад назваю «Ударнік Вінгель»).

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Бригадзіравы апавяданні. Мінск, ДВБ, 1932, с. 36—49.

У перакладзе на рускую мову:

«Літаратурная газета» № 1 за 1931 г. (Пад назв. «Путь Вингеля»).

26. **ВОЗЯЦЬ СНАПЫ**. Апавяданне, 1927 г. Подпіс: *Р-кі*.

Газ. «Беларуская вёска» № 74(576) за 14.VIII-1927 г.

27. **ВОСЕНЬ**. Апавяданне, дата напісання невядома.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Вялікае сэрца. Апавяданні. Мінск, ДВБ, 1945, с. 105—108.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: *К. ЧОРНИЙ*. — Вибрані твори. Київ, Держ. вид-во худож. літ-ри, 1951, с. 51—53.

28. **ВОСЕНЬ І РАДАСЦЬ**. (Настроі). Апавяданне, 9 кастрычніка 1925 г.

Газ. «Советская Беларусь» № 231 за 9.X-1925 г.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Па дарозе. Мінск, выд. ЦБ Маладняка, 1926, с. 21—26.

29. **ВЫПАДАК УВОСЕНЬ**. Апавяданне, 17 кастрычніка 1926 г.

Часоп. «Чырвоны сейбіт». Двухтыднёвы літаратурна-мастацкі дадатак да газ. «Беларуская вёска», 1926, № 1, с. 6.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Вераснёвыя ночы. Мінск, БДВ, 1929, с. 70—72.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: *К. ЧОРНИЙ*. — Верасневі ночі. Оповідання. Харків — Київ, «Література і мистецтво», 1931.

30. **ВЯЛІКАЕ ВЫГНАННЕ**. Няскончаны раман, не друкаваўся, задуман быў трылогіяй¹⁾. *К. Чорны* працаваў над ім у 1927—1929 гг.²⁾ і ў 1940—1941 гг.³⁾ Рукапіс рамана загінуў у першыя дні Вялікай Айчыннай вайны⁴⁾.

31. **ВЯЛІКАЕ СКРЫЖАВАННЕ**. (Урывак з рамана «Пошукі будучыні»).

Часоп. «Беларусь», 1945, № 6, с. 17—21.

32. **ВЯЛІКАЕ СЭРЦА**. Апавяданне, 1944 г.⁵⁾ упершыню друкавалася на рускай мове ў 1944 г.

У кн.: («Беларусь»). Альманах другі. Мінск, ДВБ, 1945, с. 34—44.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Вялікае сэрца. Апавяданні, Мінск, ДВБ, 1945, с. 3—30.

1) Гл. аўтабіяграфію *К. Чорнага* 1940 года.

2) Гл. хроніку ў часоп. «Узвышша», 1927, № 6, с. 202 і часоп. «Полымя», 1929, № 10, с. 152.

3) *К. Чорны*. — Мае творчыя планы на 1940 год. Газ. «Літаратура і мастацтва» № 1 за 1.I-1940 г.

4) Гл. аўтабіяграфію *К. Чорнага* 1943 года. (Захоўваецца ў Р. І. Свэрanoўскай).

5) Рукапіс апавядання захоўваецца ў Р. І. Свэрanoўскай.

У кн.: К. ЧОРНЫ. — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1947, с. 185—196.

У кн.: К. ЧОРНЫ. — Апавяданні. Мінск, Вуч.-пед. выд-ва БССР, 1953, с. 106—121.

У перакладзе на рускую мову:

Часоп. «Красноармеец», 1944, № 13—14, с. 16—18.

Альманах «Дружба народоў», кн. 12. М., «Сов. писатель», 1946, с. 30—43.

У кн.: К. ЧОРНЫ. — Большое сердце. Рассказы. М., Сов. писатель, 1947, с. 15—40.

У кн.: К. ЧОРНЫ. — Избранное. М., Худож. литература, 1950, с. 54—72.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: К. ЧОРНИЙ. — Вибрані твори. Київ, 1951, с. 3—19.

33. ВЯЛІКІ ДЗЕНЬ. Ч. 1: Пошукі роднай зямлі; ч. 2: Спустошанне. (Няскончаны раман ¹). К. Чорны працаваў над ім 1941—1944 гг. ²).

Часоп. «Польмя», 1947, № 4, с. 19—63; № 5, с. 19—59; № 6, с. 11—38. Урывак пад назваю «Навала» друкаваўся раней у часоп. «Беларусь», 1946, № 11—12, с. 50—52.

У кн.: К. ЧОРНЫ. — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1947, с. 287—436.

У кн.: К. ЧОРНЫ. — Раманы і аповесці. Мінск, ДВБ, 1951, с. 543—695.

У перакладзе на рускую мову:

Урывак з рамана пад назв. «В огне» змешчан у кн.: К. ЧОРНИЙ. — Избранное. М., Худож. лит-ра, 1950, с. 88—106.

34. ВЯСКОВАЯ ВЕТЭРЫНАРЫЯ. Апавяданне, 1924 г.

Газ. «Советская Беларусь» № 299 (1296) за 27.XII-1924 г.

35. ВЯСНА. Аповесць, 1930 г.

Часоп. «Польмя», 1930, № 11—12, с. 23—66. Урывак з аповесці друкаваўся ў газ. «Беларуская вёска» № 49—50 (815—16) за 1.V-1929 г.

Кн.: К. ЧОРНЫ. — Вясна. Аповесць. Мінск, БДВ, 1931. Да выдання асобнай кнігай аповесць у 1931 г. дапрацована.

У кн.: К. ЧОРНЫ. — Раманы і аповесці. Мінск, ДВБ, 1951, с. 3—57.

36. ГАВОРКА НОЧЧУ ў ДАРОЗЕ. Апавяданне, верасень 1925 г.

Часоп. «Малады араты», 1926, № 9(27), с. 1—2. (пад назв.: «Гутарка ноччу ў дарозе»).

У кн.: К. ЧОРНЫ. — Хвоі гавораць. Мінск, ДВБ, 1926, с. 103—109; Выд. 2-е, 1928, с. 81—85.

37. ГОРА. Апавяданне, дата напісання невядома.

У кн.: К. ЧОРНЫ. — Вялікае сэрца. Апавяданні. Мінск, ДВБ, 1945, с. 99—104.

¹) Першапачатковая назва рамана — «Навальніца», потым «Навала з Захаду», канчатковая — «Вялікі дзень». Рукапіс рамана захоўваецца ў Р. І. Свераноўскай.

²) Гл. арт. С. Майхровіча — «Пясянр героікі народа» (газ. «Літаратура і мастацтва» № 47 за 20.XI-1948 г.).

38. **ГУГАРКА НОЧЧУ Ў ДАРОЗЕ** (гл. Гаворка ноччу ў дарозе).

39. **ДАРАГУСЯ**. Апавяданне, 1939 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 34 за 3.X-1939 г.

У кн.: «Семнаццатага верасня». Літаратурны зборнік, прысвечаны вызваленню Заходняй Беларусі. Склаў М. Машара. Мінск, ДВБ, 1946, с. 91—97.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Апавяданні. Мінск, ДВБ, 1947, с. 77—87.

У кн.: «Мастацкае слова». Зборнік твораў беларускіх савецкіх пісьменнікаў для гуртоў мастацкай самадзейнасці. Склаў А. Кучар. Мінск, ДВБ, 1952, с. 115—122.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Апавяданні. Мінск, Вуч.-пед. выд-ва БССР, 1953, с. 73—79.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: *К. ЧОРНИЙ*. — Вибрані твори. Київ, Держ. вид-во худож. літ-ри, 1951, с. 193—199.

40. **ДАРАХВЕЕВЫ ПОРТКІ**. Сатырычнае апавяданне, 1944 г.,
падпіс: *Сымон Чарпакевіч*.

Газета-плакат «Раздавім фашысцкую гадзіну». Выд. ЦК КП(б)Б, № 115 за студзень 1944 г.

41. **ДЗЕНЬ**. Апавяданне, 1924 г.

Газ. «Савецкая Беларусь» № 42 за 21.II, № 43 за 22.II і № 44 за 29.II-1924 г.

42. **ДЗЯКУЙ БОГУ, ЯК ШКЛЯНКА**. Апавяданне, 1924 г.

Часоп. «Маладняк», 1924, № 5, с. 65—73.

Часоп. «Маладняк Калініншчыны», 1925, № 2, с. 17—24.

43. **ДУША В ШТАНАХ**. Из рассказов *Игната Булавы из-под Турсва*, 1941 г.

Агітплакат «Раздавим фашистскую гадину», выд. ЦК КП(б)Б, № 24 за верасень 1941 г.

44. **ЖАЛЕЗНЫ КРЫК**. Апавяданне, 1924 г.

Часоп. «Польмя», 1924, № 4(12), с. 62—73.

45. **ЖАНОЧАЯ ПРАЎДА І МУЖЧЫНСКАЯ КРЫЎДА**. Апавяданне, 1925 г.

Часоп. «Беларуская работніца і сялянка», 1925 г. № 7, с. 14—17.

46. **ЗАБІЯЦКІ ПЫК**. Сатырычнае апавяданне, 1943 г. Подпіс:
Сымон Чарпакевіч.

Газета-плакат «Раздавім фашысцкую гадзіну», выд. ЦК КП(б)Б, № 90 за май 1943 г.

47. **ЗАБОЙСТВА**. Апавяданне, сакавік 1925 г.

Часоп. «Маладняк», 1925, № 7, с. 28—37.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Па дарозе. Апавяданні Мінск, выд. ЦБ «Маладняка», 1926, с. 28—43.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Вераснёвыя ночы. Апавяданні. Мінск БДВ, 1929, с. 101—115.

У кн.: К. ЧОРНЫ. — Нянавісьць. Апавяданні. Мінск, БДВ, 1930, с. 46—61.

У кн. К. ЧОРНЫ. — Выбраныя апавяданні. Мінск, ДВБ, 1932, с. 39—57.

У кн.: К. ЧОРНЫ. — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1934, с. 40—54.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: К. ЧОРНИЙ. — Вересневі ночі. Оповідаання. Харків — Кіев, 1931.

У кн. К. ЧОРНИЙ. — Вибрані твори. Київ, Держ. вид-во худож. літ.-ри, 1951, с. 60—70.

48. ЗАВАЁВА СВЕТУ. Раман, няскончаны.

Урывак з рамана пад назв. «У сям'і Калацкіх» змешчан у газ. «Літаратура і мастацтва» № 58—59 за 1937 г.

49. ЗАЎТРАШНІ ДЗЕНЬ. Апавяданне, дата напісання невядома¹⁾.

Часоп. «Польмя», 1945, № 5—6, с. 18—55.

У кн.: К. ЧОРНЫ. — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1947, с. 198—234.

50. ЗАХАДУ І ЁСХОДУ. Раман задуман у 1930 г., але не напісан. Гл. № 59 («Ідзі, ідзі»).

51. ЗАХАР ЗЫНГА. Апавяданне, май 1926 г.

Часоп. «Маладняк», 1927, № 4(13), с. 3—23. (пад назв. «Старыя сляды»).

У кн.: К. ЧОРНЫ. — Хвоі гавораць. Мінск, ДВБ, 1926, с. 60—101; выд. 2-е, 1928, с. 53—80 (пад назв. «Захар Зынга»).

У перакладзе на рускую мову:

У кн.: К. ЧОРНИЙ. — Сосны гаворят. М.—Л., ГИЗ 1930.

52. ЗВЯГА. Апавяданне, 1933 г.

Часоп. «Польмя рэволюцыі», 1933 г., № 10, с. 3—23.

У кн.: К. ЧОРНЫ. — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1934, с. 249—285.

У кн.: К. ЧОРНЫ. — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1947, с. 138—157.

53. ЗЛАЧЫНЦА ПАКАРАНЫ. Апавяданне, 1932 г.

Часоп. «Чырвоная Беларусь», 1932, № 16, с. 2—4.

54. ЗНІШЧЫЛІ ЧАТЫРОХ АФІЦЭРАЎ. Апавяданне з цыкла «Расказы партызан Віцебшчыны». Без подпісу, 1942 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 7 за 5.I-1942 г.

55. ЗЯМЕЛЬНЫ НАДЗЕЛ ДУРНОГА БАДЗІЛЮКА. (З апавяданняў Ігната Булавы з-пад Турава), 1942 г.

Газета-плакат «Раздавім фашысцкую гадзіну», выд. ЦК КП(б)Б № 50 за чэрвень 1942 г.

¹⁾ Рукапіс апавядання захоўваецца ў Р. І. Свераноўскай.

56. **ЗЯМЛЯ.** Раман, 1927 г. 1)

Кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Зямля. Раман у трох частках. Мінск, ДВБ, 1928.

57. **ЗЯМЛЯ.** Апаবাদанне, 1940 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» за 14.IX-1940 г.

У кн.: «Семнацатага верасня». Літаратурны зборнік, прысвечаны вызваленню Заходняй Беларусі. Склаў М. Машара. Мінск, ДВБ, 1946, с. 87—91.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Апаবাদанні. Мінск, Вуч.-пед. выд-ва БССР, 1953, с. 9—12.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: *К. ЧОРНИЙ.* — Вибрані твори. Кнів, Держ. вид-во худож. літ-ри, 1951, с. 200—204.

58. **І ВАДА ЗАЛІТА КРЫВЁЮ.** Апаবাদанне, 1927 г.

Газ. «Беларуская вёска» № 17 за 11.II, № 18 за 13.II, № 19 за 16.II, № 20 за 18.II, № 22 за 23.II і № 23 за 25.II-1927 г.

59. **ІДЗІ, ІДЗІ.** Раман, 1930 г.

Часоп. «Узвышша», 1930, № 4—5, с. 49—71; № 6, с. 3—22; № 7, с. 3—30; № 8, с. 9—30; № 9—10 с., 66—85.

У № 9—10 заўвага: «Раман рыхтуецца да асобнага выдання пад назваю «Раскрыжаванне». Тыя раздзелы, што маюць тут эскізны характар, перапрацоўваюцца. Некалькі зробленых тут сюжэтных намікаў будучь мець сваё завяршэнне ў наступным рамане «Захаду і ўсходу», які будзе пабудаваны на далейшым развіцці гэтых характараў і падзей. (ч. «Узвышша», 1930, № 9—10, с. 66). Гл. № 50.

60. **КАК НЕМЕЦ НА СВИНЬЕ В ВЕЧНЫЙ ПОКОЙ ВЪЕХАЛ**

Сатырычнае апаবাদанне, 1941 г. Подпіс: «*Игнат Булава из-под Турова.*»

Агітплакат «Раздавим фашистскую гадину», орган ЦК КП(б)Б, выд-газ. «Звезда», № 23 за верасень 1941 г.

61. **КРУЖЕВНОЕ ПРИКРЫТИЕ.** Апаবাদанне, 1941 г. Подпіс: «*Игнат Булава из-под Турова.*»

Агітплакат «Раздавим фашистскую гадину», орган ЦК КП(б)Б, выд-газ. «Звезда», № 25 за верасень 1941 г.

62. **ЛІСТ ЯКУБА МАЛЬКЕВІЧА.** Апаবাদанне, люты 1929 г.

Часоп. «Узвышша», 1929, № 2 с. 7—16.

63. **ЛЮБА ЛУК'ЯНСКАЯ.** Аповесць, 1936 г.

Часоп. «Полымя рэвалюцыі», 1936 г., № 6, с. 32—89; № 11, с. 12—55. Урывак пад назв.: «З біяграфіі палкоўніка Лук'янскага» друкаваўся ў газ. «Літаратура і мастацтва» № 64 за 1936 г.

Кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Люба Лук'янская. Аповесць. Мінск, ДВБ, 1937.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Раманы і аповесці. Мінск, ДВБ, 1951, с. 379—495.

1) У хроніцы часоп. «Узвышша» № 1 за 1927 г. (с. 164) паведамлялася аб тым, што К. Чорны падрыхтаваў да друку вялікую аповесць «Зямля».

64. ЛЯВОН БУШМАР. Аповесць. Слуцк, сакавік 1929 г.

Часоп. «Узвышша», 1929, № 7, с. 8—38; № 8, с. 5—29;
№ 9—10, с. 12—29.

Кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Лявон Бушмар. Аповесць. Мінск, БДВ, 1930.

У перакладзе на рускую мову:

У кн.: *К. ЧОРНЫЙ.* — Избранное. М., Худож. литература,
1950, с. 235—284.

У кн.: *К. ЧОРНЫЙ.* — Сосны говорят. Рассказы. М — Л.
Госиздат, 1930.

65. МАДЭЛЬШЧЫК ПАРХВІЕНКА. Апавяданне, 1931 г.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Брыгадзіравы апавяданні. Мінск, ДВБ,
1932, с. 3—9.

66. МАЁ ДЗЕЛА —ЦЯЛЯЧАЕ. Апавяданне, 1923 г.

Газ. «Советская Беларусь» № 283 за 10. XII, № 284 за 12. XII
і 285 за 13. XII-1923 г.

67. МАКАРКАВЫХ ВОЛЬКА. Апавяданне, 1938 г.

Часоп. «Польмя рэволюцыі», 1938 г. № 5, с. 27—33.

68. МАКСІМКА. Апавяданне, 1924 г.

Газ. «Советская Беларусь» № 227 (1224) за 1. X і 228 (1225) за
2. X 1924 г.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Апавяданні. Мінск, выд. ЦБ «Маладняка»,
1925, с. 24—55.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1947,
с. 27—43.

69. МАЛАДАЯ ГЕРАІНЯ. Апавяданне з цыкла «Расказы парты-
зан Віцебшчыны». 1942, без подпісу.

Газ. «Советская Беларусь» № 7 за 5. I-1942 г.

70. МАЛАТАРНЯ. Апавяданне, 1926 г., подпіс: «*МАКСІМ
АЛЕШНІК*»¹⁾.

Часоп. «Чырвоны сейбіт». Двухтыднёвы літаратурна-мастацкі да-
датак да газ. «Беларуская вёска», 1926, № 5, с. 10—11.

71. МАЛЕНЬКАЯ ДРАМА. Апавяданне, студзень—май 1926 г.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Хвоі гавораць. Мінск, ДВБ, 1926, с. 55—
66; Выд. 2-е, 1928, с. 44—52.

72. МАЛЕНЬКАЯ ЖАНЧЫНА. Апавяданне, сакавік — красавік
1942 г. ²⁾

У кн.: «Беларусь». Альманах першы. (М.), выд-ва ЦК КП(б)Б
«Советская Беларусь», 1943, с. 36—40.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Вялікае сэрца. Апавяданні. Мінск, ДВБ,
1945, с. 64—75.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Апавяданні. Мінск, ДВБ, 1947, с. 102—111.

¹⁾ Псеўданім «Максім Алешнік» раскрыт на падставе сцвярджэння паэта Мак-
сіма Лужаніна, вершы якога таксама былі змешчаны ў часоп. «Чырвоны сейбіт»
№ 5 за 1926 г.

²⁾ У рукапісе аўтара пад назваю: «Дванаццацігодняя жанчына». Захоўваецца ў
Р. І. Сверанюўскай.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Выбраныя творы, Мінск, ДВБ, 1947, с. 179—184.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Апавяданні. Мінск, Вуч.-пед. выд-ва БССР, 1953 г. с. 85—91.

У перакладзе на рускую мову:

У кн.: *К. ЧОРНЫЙ.* — Избранное. М., Худож. литература 1950 г., с. 73—79.

73. МАЛЮНАК. Апавяданне, 1925—1930 гг.

Часоп. «Малады араты», 1925, № 4, с. 1—2 (Апавяданне надрукавана пад назв.: «**У вёсцы**»).

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Срэбра жыцця. Апавяданні. Мінск, выд. ЦБ «Маладняка», 1925, с. 32—38 (пад назв. «**У вёсцы**»).

У 1930 г. апавяданне дапрацована аўтарам і змешчана пад назв. «**Малюнак**» у наступных зборніках:

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Выбраныя апавяданні. Мінск, ДВБ, 1932, с. 25—38.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1934, с. 169—180.

74. МАТЧЫНА БЛАГАСЛАВЕННЕ. Апавяданне, 6 красавіка 1942 г.¹⁾

У кн.: «Беларусь». Альманах першы. (М.) Выд-ва «Совецкая Беларусь», 1943, с. 40—42.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Вялікае сэрца. Апавяданні. Мінск, ДВБ, 1945, с. 76—81.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Апавяданні. Мінск, ДВБ, 1947, с. 112—117.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Апавяданні. Мінск, Вуч.-пед. выд-ва БССР, 1953, с. 92—95.

У перакладзе на рускую мову:

У кн.: *К. ЧОРНЫЙ.* — Большое сердце. Рассказы. М., Советский писатель, 1947, с. 68—73.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: *К. ЧОРНИЙ.* — Вибрані твори. Київ, Держ. вид-во худож. літ-ри, 1951, с. 37—40.

75. МАТЧЫНА КРОЎ. Апавяданне, 1943 г.

Літаратурны дадатак № 1 да газ. «Совецкая Беларусь». 1 мая 1943 г.

76. МЕЛЬНІКІ. Апавяданне, ліпень 1925 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № № 103, 104 і 105 за май 1925 г.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Срэбра жыцця. Апавяданні. Мінск, выд. ЦБ «Маладняка», 1925, с. 15—31.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Вераснёзія ночы. Мінск, ДВБ, 1929, с. 116—130.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: *К. ЧОРНИЙ.* Вересневі ночі. Оповідання. Харків — Київ, «Література і мистецтво», 1931.

¹⁾ Рукапіс апавядання зхоўваецца ў Р. І. Свераноўскай.

77. **МЕСТАЧКОЎЦЫ.** (Урывак з рамана «Вецер і пыл»).

Часоп. «Узвышша», 1929, № 1, с. 3—20.

78. **МІХАЛ МАКАРЭВІЧ.** (Урывак з рамана «Вецер і пыл»).

Часоп. «Чырвоны Сейбіт». Двухтыднёвы літаратурна-мастацкі дадатак да газ. «Беларуская вёска», 1928, № 9, с. 4—7.

79. **МЛЕЧНЫ ШЛЯХ.** Раман, скончан 12 студзеня 1944 г., але канчаткова не дапрацован з прычыны цяжкай хваробы і смерці аўтара. Не друкаваўся. Рукапіс рамана захоўваецца ў Р. І. Свэраноўскай.

80. **МУРАВАНЫ СКЛЯПОК.** Апавяданне, 1935 г.

Часоп. «Польмя рэвалюцыі», 1935, № 7, с. 48—58.

81. **МЯЦЕЛІЦА.** (Урывак з апавядання «Снегавыя дарогі»).

Газ. «Совецкая Беларусь» № 285 за 16.XII-1925 г.

82. **МЯШЧАНЕ Ў ГУСТОЙ ПАРЫ.** Апавяданне, 1924 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 287 за 13.XII і № 288 за 14.XII-1924 г.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Апавяданні. Мінск, выд. ЦБ «Маладняка», 1925, с. 13—23.

83. **НА БЕРАЗЕ.** Апавяданне, 1924 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 24 за 31. I, № 25 за 1.II і № 26 за 2.II-1924. г.

84. **НА ВАРЦЕ.** Апавяданне, 1923 г. Подпіс: *К. Ч.*

Газ. «Совецкая Беларусь» № 118. за 29.V-1923 г.

85. **НА ГРАІЦЫ.** (Малюнак з пагранічнага жыцця). Апавяданне 1923 г., першае выступленне *К. Чорнага* ў друку.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 98 за 5.V-1923 г.

86. **НА ПАСЁЛКУ.** (Раздзел з рамана «Вецер і пыл».)

Часоп. «Узвышша», 1929, № 3 с. 3—13.

87. **НА ПЫЛЬНАЙ ДАРОЗЕ.** Апавяданне, красавік 1926 г.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Хвой гавораць. Мінск, ДВБ, 1926, с. 40—45; выд. 2-е, 1928, с. 32—36.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Апавяданні. Мінск, ДВБ, 1947, с. 88—93.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1947, с. 47—50.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Апавяданні. Мінск, Вуч.-пед. выд-ва БССР, 1953, с. 9—12.

У перакладзе на рускую мову:

У кн.: *К. ЧОРНЫЙ.* — Избранное. М., худож. лит-ра, 1950, с. 12—15.

88. **НАВАЛА.** (Урывак з рамана «Вялікі дзень»).

Часоп. «Беларусь», 1946, № 11—12, с. 50—52.

89. НАСЦЕЧКА. Аповесць для дзяцей, 1940 г.

Часоп. «Польмя рэволюцыі», 1940, № 2, с. 52 — 84.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Насцечка. Мінск, ДВБ, 1941.

Часоп. «Бярозка», 1945, №№ 4, 5, 6, 7; 1946, №№ 1, 2.

У кн. *К. ЧОРНЫ*. — Апавяданні. Мінск, ДВБ, 1947, с. 16 — 76.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Апавяданні. Мінск, Вуч.-пед. выд-ва БССР, 1953, с. 31 — 72.

90. НАЧЛЕГ У ВЁСЦЫ СІНЕГАХ. Апавяданне, ліпень 1927 г.

Часоп. «Беларуская работніца і сялянка», 1927, № 7, с. 6 — 7.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Вераснёвыя ночы. Мінск, БДВ, 1929, с. 51 — 54.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Буры. Апавяданні. Мінск, БДВ, 1930, с. 11 — 19.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Выбраныя апавяданні. Мінск, ДВБ, 1932, с. 63 — 67.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1934, с. 60 — 63.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Апавяданні. Мінск, ДВБ, 1947, с. 98 — 101.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1947, с. 69 — 71.

У кн.: «Беларуская савецкая проза і драматургія». Мінск ДВБ, 1948, с. 112 — 115.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Апавяданні. Мінск, Вуч.-пед. выд-ва БССР, 1953, с. 16 — 18.

У перакладзе на рускую мову:

У кн.: *К. ЧОРНЫЙ*. — Сосны говорят. Рассказы. М. — Л., Госиздат, 1930.

У кн.: *К. ЧОРНЫЙ*. — Избранное. М. худож. лит-ра, 1950, с. 37 — 39.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: *К. ЧОРНИЙ*. — Верасневі ночі. Оповідання. Харків—Київ «Література і мистецтво», 1931.

У кн.: *К. ЧОРНИЙ*. — Вибрані твори. Київ, Держ. вид-во худож. літ-ри, 1951 с. 54 — 56.

91. НЕ ХАЧУ ГЭТАК. Апавяданне, снежань 1927 г. — сакавік 1928 г.

Часоп. «Чырвоны сейбіт», 1928, № 3, с. 15 — 18 (пад назв.: «Не хачу так»).

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Вераснёвыя ночы. Мінск, БДВ, 1929, с. 90 — 100.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1947, с. 72 — 78.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: *К. ЧОРНИЙ*. — Верасневі ночі. Оповідання. Харків—Київ, «Література і мистецтво», 1931.

У кн.: *К. ЧОРНИЙ*. — Вибрані твори. Київ, Держ. вид-во худож. літ-ри, 1951, с. 133 — 140.

92. НЕПАРАЗУМЕННЕ. Апавяданне, 1943 г. Подпіс: «*СЫМОН ЧАРПАКЕВІЧ*».

Газета-плакат «Раздавім фашысскую гадзіну» № 111 за лістапад 1943 г.

93. **НЕЎЗАБАВЕ ВЯСНА.** Апавяданне, 1929 г.

Часоп. «Узвышша», 1929, № 9 — 10, с. 53 — 74.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Нянавісьць. Апавяданні. Мінск, БДВ, 1930, с. 5 — 45. (пад назваю «НЯНАВІСЦЬ».)

94. **НОВАГОДНЯЯ НОЧ.** Апавяданне, студзень 1941 г.

Газ. «Звязда» № 3 за 4.І-1941 г.

95. **НОВЫЯ БОТЫ.** Урывак з рамана «Зямля».

Часоп. «Беларускі піонер», 1929, № 9, с. 4.

96. **НОВЫЯ ЛЮДЗІ.** Апавяданне, 1925 г.

Часоп. «Польмя», 1925, № 1, с. 89 — 95.

97. **НОЧ ПРЫ ДАРОЗЕ.** Апавяданне, 1924 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 117 за 24.V, № 118 за 25.V, № 119 за 27.V, № 120 за 28.V, № 121 за 29.V і № 122 за 30.V-1924 г.

98. **НЕ ПІ ГУСТОГА ЧАЮ.** Апавяданне, 1925 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 115 і № 116 за 1925 г.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Срэбра жыцця. Апавяданні. Мінск, выд. ЦБ «Маладняка», 1925 г., с. 39 — 50.

99. **НЯМЕЦКІ ПАСЛУГАЧ ВЫЎ ЯК СУКА.** З апавяданняў *ІГНАТА БУЛАВЫ З-ПАД ТУРАВА.* 1942 г.

Газета-плакат «Раздавім фашысцкую гадзіну». Выд. ЦК КП(б)Б № 43 за май 1942 г.

100. **НЯНАВІСЦЬ.** Апавяданне, 1929 г.

Часоп. «Узвышша», 1929, № 9 — 10, с. 53 — 94. Пад назв. «НЕЎЗАБАВЕ ВЯСНА»)

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Нянавісьць. Апавяданні. Мінск, БДВ, 1930, с. 5 — 45.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1934, с. 127 — 168.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1947, с. 96 — 118.

У перакладзе на рускую мову:

У кн.: *К. ЧОРНЫЙ.* — Большое сердце. М., Сов. писатель 1947, с. 225 — 265.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: *К. ЧОРНИЙ.* — Вибрані твори. Київ, Держ. вид-во худож. літ-ри, 1951, с. 161 — 187.

101. **ПА ДАРОЗЕ.** Апавяданне, чэрвень 1925 г.

Газ. «Совецкая Беларусь», № 265 (1564) за 22.XI-1925 г.

Часоп. «Маладняк», 1925, № 8, с. 8 — 19.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Па дарозе. Апавяданні. Мінск, выд. ЦБ «Маладняка», 1925, с. 8 — 20.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Вераснёвыя ночы. Мінск, БДВ, 1929, с. 73 — 89.

У перакладзе на рускую мову:

У кн.: *К. ЧОРНЫЙ*. — Сосны гаворят. Рассказы. М. — Л., Госиздат, 1930.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: *К. ЧОРНИЙ*. — Вересневі ночі. Оповідання. Харьків — Київ, 1931 г.

102. ПАГАНЫЯ КОСЦІ. Апавяданне, 1943 г.

У сатырычным лістку «Партызанская дубінка». Выд. ЦК КП(б)Б, № 3(19) за сакавік 1943 г.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Вялікае сэрца. Апавяданні. Мінск, ДВБ, 1945, с. 109 — 112.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Апавяданні. Мінск, ДВБ, 1947, с. 118 — 121.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1947, с. 235 — 236.

103. «ПАЛЯВЫЯ ЛЮДЗІ.» Апавяданне, 1924 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 98 за 29.IV і № 101 за 6.V-1924 г.

104. ПАПЯЛІШЧА. Апавяданне, 1944 г.

Часоп. «Беларусь», 1944, № 2, с. 14 — 16.

У перакладзе на рускую мову:

Часоп. «Беларусь» (на рус. мове), 1944, № 2, с. 14 — 16.

105. ПАРФІР КІЯЦКІ. (Малюнкі людскіх адчуванняў). Апавяданне, 1925 г.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Пачуцці, Мінск, БДВ, 1926, с. 101 — 163.

Урывак з апавядання, пад назв. «Раніца» друкаваўся ў газ. «Совецкая Беларусь» № 237 за 18.X-1925 г.

106. ПАСЛЯ БОЮ. (Урывак з рамана «Судны дзень»).

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 7 за 3.III-1940 г.

Газ. «Віцебскі рабочы» за 12.IV-1940 г.

Часоп. «Беларусь», 1945 г. № 1, с. 22 — 24.

107. ПАЎЛІКАВА ПОМСТА. Апавяданне з цыкла «Расказы партызан Віцебшчыны». Без подпісу, 1942 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 7 за 5.I-1942 г.

108. ПАЧУЦЦІ. Апавяданне, 1926 г.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Пачуцці. Апавяданні. Мінск, ДВБ, 1926, с. 65 — 100.

109. ПЕРАД ДАРОГАЙ. (Урывак з няскончанай аповесці).

Часоп. «Беларусь», 1947, № 12, с. 20 — 22.

110. ПОШУКІ БУДУЧЫНІ. Раман, скончан 18 верасня 1943 г., канчаткова не апрацаван у сувязі з цяжкай хваробай і смерцю *К. Чорнага* ў 1944 г.¹⁾

¹⁾ Рукапіс твора захоўваецца ў Р. І. Свэраноўскай.

Часоп. «Полымя», 1950, № 11, с. 14—57; № 12, с. 55—107.

Урывак пад назваю: «Вялікія скрыжаванні» друкаваўся ў часоп. «Беларусь», 1945, № 6, с. 17—21; урыўкі з рамана друкаваліся таксама ў газ. «Літаратура і мастацтва», № 5 за 10.V-1945 г. і ў часоп. «Беларусь», 1950 г., № 6, с. 19—20.

111. ПРАСТОРНЫ ДОМ. Апавяданне, 18 мая 1944 г.¹⁾

У кн.: *К. ЧОРНЫ.*—Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1947, с. 158—162.

112. ПРОБУЮЦЬ ГРУШЫ ШУМЕЦЬ. Апавяданне, май 1926 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 103 за 9.V-1926 г.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.*—Хвоі гавораць. Мінск. ДВБ. 1926, с. 46—54; выд. 2-е, 1928, с. 37—43.

113. ПРОСТЫЯ ЛЮДЗІ. Раман, 1941 г., не друкаваўся, рукапіс рамана загінуў у час Вялікай Айчыннай вайны.²⁾

114. РАДАСЦЬ ЖАНЧЫНЫ. Апавяданне, 1925 г.

Часоп. «Беларуская работніца і сялянка», 1925 г., № 3, с. 14—17.

115. РАМАН ДРАГУН. (Урывак з апавядання «Буланы»).

Газ. «Совецкая Беларусь», № 271 за 29.XI-1925 г.

116. РАМОНТНАЯ БРЫГАДА. Апавяданне, 1931 г.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.*—Брыгадзіравы апавяданні. Мінск, ДВБ, 1932, с. 27—35.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.*—Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1934, с. 219—225.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.*—Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1947, с. 92—95.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.*—Апавяданні. Мінск, Вуч.-пед. выд-ва БССР, 1953, с. 12—23.

У перакладзе на рускую мову:

У кн.: *К. ЧОРНЫЙ.*—Большое сердце. Рассказы. М., Советский писатель, 1947, с. 217—224.

У кн.: *К. ЧОРНЫЙ.*—Избранное. М., Худож. лит-ра, 1950, с. 52—56.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: *К. ЧОРНИЙ*—Вибрані твори. Київ, Держ. вид-во худож. літ-ры, 1951, с. 188—191.

117. РАЇЦА. (Урывак з апавядання «Парфір Кіяцкі»).

Газ. «Совецкая Беларусь» № 237 за 1925 г.

118. РАСКАЗЫ ПАРТЫЗАН ВІЩЕБШЧЫНЫ. (Маладая гераіня Паўлікава помста. Знішчылі чатырох афіцэраў.) Цыкл апавяданняў, 1942 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 7 за 5.I-1942 г.

¹⁾ Рукапіс апавядання захоўваецца ў Р. І. Свераноўскай.

²⁾ Гл. аўтабіяграфію Кузьмы Чорнага 1943 г. (Захоўваецца ў рукапісу ў Р. І. Свераноўскай.

119. **РАСКРЫЖАВАННЕ.** Раман, друкаваўся пад назв. «Ідзі, ідзі», гл. № 59.

120. **РАСПЛАТА.** Апавяданне, 1941 г.

Газ. «Советская Беларусь» № 2 (7321) за 27.X-1941 г.

121. **РОДНЫЯ МЯСЦІНЫ.** Апавяданне, 1939 г.

Газ. «Звязда» № 260 за 12.XI-1939 г.

122. **СВАЯ ХАТА.** (Урывак з рамана «Судны дзень».)

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 20 за 11/VII-1940 г.

123. **СВЯТА ПРАЦЫ І СВЕТУ.** Апавяданне, 1925 г.

Часоп. «Беларуская работніца і сялянка», 1925, № 6, с. 9—11.

124. **«СВЯТАЯ» ПАПРУЖКА.** Апавяданне, 1934 г.

Газ. «Звязда» № 163 за 26.VII-1934 г.

125. **СЕМНАЦЦАЦЬ ГОД.** Апавяданне, 1932 г.

Часоп. «Польмя», 1932, № 2, с. 3—19.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1934, с. 3—39.

У перакладзе на рускую мову:

Часоп. «Знамя», 1934, № 1, с. 133—149.

126. **СКІП'ЁЎСКИ ЛЕС.** Апавесць, 1941—1944 гг. 1)

Часоп. «Польмя», 1946, № 5, с. 3—54.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1947, с. 237—283.

У кн.: «Беларуская савецкая проза і драматургія». Мінск, ДВБ, 1948, с. 116—175.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Раманы і апавесці. Мінск, ДВБ, 1951, с. 495—542.

Урывак з апавесці пад назв.: «Бой з варожым танкам» друкаваўся ў газ. «Звязда» № 126 за 26.XI-1944 г.; урывак пад назв. «Пасля бою» — у часоп. «Беларусь», 1945, № 1, с. 22—24.

127. **СЛАДЕНЬКОГО ЗАХОТЕЛИ.** *Из рассказов Игната Булавы из-под Турова*, 1941.

Агіт-плакат «Раздавим фашистскую гадину». Орган ЦК КП(б)Б, выд. газ. «Советская Беларусь», № 27 за лістапад 1941 г.

128. **СЛЁЗЫ.** Апавяданне, 1926 г.

Часоп. «Беларускі піонер». Штомесячны дзіцячы часопіс, 1926, № 2, с. 8—9.

У 1940 г. апавяданне значна перапрацавана аўтарам і змешчана ў часоп. «Іскры Ільіча» пад назвай «Флёркавы слёзы».

1) Успаміны аб пачатку работы К. Чорнага над апавесцю ў першыя дні Вялікай Айчыннай вайны гл. у артыкуле С. Майхровіча — «Кузьма Чорны» («Настаўніцкая газета» № 26 за 21.VI-1950 г.) Рукапіс апавесці захоўваецца ў Р. І. Свєрапоўскай.

129. СМЕРЦЬ. Апавяданне, 25 мая 1942 г.¹⁾

У кн.: «Беларусь». Альманах першы. (М.), выд-ва «Советская Беларусь», 1943, с. 31 — 36.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Вялікае сэрца. Апавяданні. Мінск, ДВБ, 1945, с. 82 — 89.

У перакладзе на рускую мову:

У кн.: «За Советскую Белорусь». М., 1942, с. 63 — 72.

У кн.: *К. ЧОРНЫЙ.* — Рассказы. М., «Советский писатель», 1947 г., с. 53 — 67.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: *К. ЧОРНИЙ.* — Вибрані твори. Київ, держ. вид-во худож. літ-ри, 1951, с. 28 — 36.

130. СНЕГАВЫЯ ДАРОГІ. Урывак з апавядання, 1925 г.

Часоп. «Чырвоны сейбіт». Двухтыднёвы літаратурна-мастацкі дада-так да газ. «Беларуская вёска». 1927, № 6 — 7, с. 20 — 21.

Урывак з апавядання «Снегавыя дарогі» пад назв. «Мяцеліца» друкаваўся раней у газ. «Советская Беларусь» № 285 за 16.XII-1925 г.

131. СПАТКАННЕ. Апавяданне, 1927 г.

Газ. «Беларуская вёска» № 51 за 25.V-1927 г.

132. СПАТКАННЕ. Апавяданне, 1927 г.

Часоп. «Узвышша» 1927, № 5, с. 115 — 118.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Вераснёвыя ночы. Мінск, БДВ, 1929, с. 116 — 130.

133. СПАТКАННЕ. Урывак з рамана «Трыццаць год».

Газ. «Звязда» № 12 за 16.I-1934 г.

143. СПАТКАННІ З ВАСПАВАТЫМ ЧАЛАВЕКАМ. Апавяданне, 1930 г.

Часоп. «Узвышша», 1930, № 1, с. 12 — 25. (Пад назв. «Васпаваты чалавек».)

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Бригадзіравы апавяданні Мінск, ДВБ, 1932, с. 83 — 102. (Значна перапрацавана, пад назв. «Спатканні з васпаватым чалавекам»)

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Два апавяданні. Мінск, ДВБ, 1932, с. 3 — 26.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1934, с. 198 — 218.

135. СПРАВА ВІКТАРА ЛУКАШЭВІЧА. Апавяданне, май 1929 г.

Часоп. «Узвышша», 1929, № 5, с. 5 — 24.

136. СРЭБРА ЖЫЦЦЯ. Апавяданне, 1925 г.

Часоп. «Маладняк», 1925, № 6, с. 39 — 45.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Срэбра жыцця. Апавяданні. Мінск, выд. ЦБ «Маладняка», 1925, с. 3 — 14.

У 1932 г. апавяданне значна перапрацавана аўтарам і змешчана у кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Выбраныя апавяданні. Мінск, ДВБ, 1932, с. 68 — 74.

¹⁾ Рукапіс захоўваецца ў Р. І. Свэраноўскай.

У перакладзе на рускую мову:

У кн.: «ПРОСТОРЫ» 1927, с. 97—104.

137. СТАРЫЯ СЛЯДЫ. Апавяданне, 1926 г.

Часоп. «Маладняк», 1926, № 4 (13), с. 3—23.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.*—Хвоі гавораць. Мінск, ДВБ, 1926, с. 61—101; выд. 2-е, 1928 г., с. 53—80 (Пад назв. «ЗАХАР ЗЫНГА»).

138. СУДНЫ ДЗЕНЬ. Раман, застаўся няскончаным. Рукапіс рамана загінуў у час Вялікай Айчыннай вайны¹⁾. Аб замысле рамана К. Чорны пісаў у сваёй аўтабіяграфіі 1940 года²⁾.

Урывак з рамана пад назв. «Пасля бою» друкаваўся ў газ. «Літаратура і мастацтва» за 3.III-1940 г. і ў газ. «Віцебскі рабочы» за 12.IV-1940 г., урывак пад назв. «Свая хата» — у газ. «Літаратура і мастацтва» за 11.VII-1940 г.

139. СУСТРЭЧА. (Урывак з неапублікаванай аповесці).

Газ. «Літаратура і мастацтва» за 22.XI-1945 г.

140. СЦЕНЫ. Апавяданне, лістапад—снежань 1926 г.

Часоп. «Узвышша», 1927, № 1, с. 25—38.

141. СЦЯПАНАВЫ ДЗЕЦІ. Апавяданне, 1939 г.

Часоп. «Іскры Ільіча», 1939, № 8, с. 1—4.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.*—Апавяданні. Мінск, Вуч.-пед. выд-ва БССР, 1953, с. 24—30.

142. СЯМ'Я ЮРЫЯ ГАРЭЙКІ. Навела, чэрвень 1930 г.

Часоп. «Польмя», 1930, № 7, с. 54—62.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.*—Выбраныя апавяданні. Мінск, ДВБ, 1932, с. 3—24.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.*—Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1934, с. 78—95.

У перакладзе на рускую мову:

У кн.: *К. ЧОРНЫЙ.*—Избранное. М., Худож. лит-ра, 1950, с. 40—51.

143. СЯСТРА. Раман у 4-х частках, 1927 г.

Часоп. «Узвышша», 1927, № 2, с. 5—23; № 3, с. 6—30; № 4, с. 7—29; № 5, с. 61—89; № 6, с. 3—49. 1928, № 1 (7), с. 80—97; № 2 (8), с. 50—64; № 3 (9), с. 64—75; № 4 (10), с. 84—92.

144. ТАВАРЫШ СІМЕНЮК. Апавяданне, 1927 г.

Часоп. «Чырзоны сейбіт». Двухтыднёвы літаратурна-мастацкі дадавак да газ. «Беларуская вёска». 1927, № 8—9, с. 9—11.

¹⁾ Гл. аўтабіяграфію Кузьмы Чорнага 1943 года. (Захоўваецца ў рукапісу ў Р. І. Свэраноўскай).

²⁾ У кн.: «Беларуская літаратура». Хрэстаматыя для 9 кл. сярэдняй школы. Склаў А. Кучар, Мінск, 1940, с. 352.

145. **ТОНЯ.** (Урывак з аповесці для дзяцей).

Часоп. «Іскры Ільіча», 1939, № 7, с. 5—7.

146. **ТРАГЕДЫЯ МАЙГО НАСТАЎНІКА.** Апавяданне, 1927 г.

Газ. «Звязда» № 189 за 21.VIII-1927 г.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Вераснёвыя ночы. Мінск, БДВ, 1929, с. 34—42.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: *К. ЧОРНИЙ* — Вересневі ночі. Оповідання. Харків — Кіів, Література і мистецтво, 1931.

147. **ТРУХЛЯВАЕ КОЛА.** Апавяданне, 1933 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 12 за 23/IV-1933.

148. **ТРЭЦЯЕ ПАКАЛЕННЕ.** Раман, 1935 г. 1).

Часоп. «Польмя рэволюцыі», 1935, № 2, с. 3—34; № 3, с. 3—32; № 4, с. 3—24; № 5, с. 6—29; № 6, с. 14—50. Урыўкамі друкаваўся ў газ. «Звязда» № 143 за 1935 г. і «Літаратура і мастацтва» № 34 за 1935 г.

Кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Трэцяе пакаленне. Раман. Мінск, ДВБ, 1935; выд. 2-е, 1936; выд. 3-е 1937; выд. 4-е 1941; выд. 5-е, 1946.

У кн.: *К. ЧОРНЫ.* — Раманы і аповесці. Мінск, ДВБ, 1951, с. 189—378.

У перакладзе на рускую мову:

Газ. «Рабочий» № 216 за 1936 г. (Урывак пад назв. «Кондрат Назаревский».)

У кн.: «Творчество народов СССР». Альманах I. М., 1937, с. 167—230. (Першая частка рамана пад назв. «Начало жизни».)

У кн.: *К. ЧОРНИЙ.* — Большое сердце. Рассказы, М., Сов. писатель, 1947, с. 91—186. (Першая частка рамана пад назвай «Начало жизни».)

У кн.: *К. ЧОРНИЙ.* — Избранное. М. Худож. лит-ра, 1950, с. 285—469. (Поўнаасцю.)

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: *К. ЧОРНИЙ.* — Вибрані твори. Кіів, Держ. вид-во худож. літ-ры, 1951, с. 71—132. (Першая частка рамана пад назв. «Пачаток жыття».)

У 1936 г. раман перакладзены на яўрэйскую мову і выдадзены асобным выданнем.

149. **ТРЫЦЦАЦЬ ГОД.** Раман у 2-х частках. Першая частка, 2) 1934 г.

Часоп. «Польмя рэволюцыі» 1934, № 2, с. 3—26; № 3, с. 4—71; № 4, с. 3—20.

1) Раман «Трэцяе пакаленне» К. Чорны лічыў адным з найбольш спелых сваіх твораў (гл. аўтабіяграфію 1940 г.).

2) Раман «Трыццаць год» К. Чорны называў у сваёй аўтабіяграфіі 1940 г. у шэрагу найбольш спелых сваіх твораў, побач з п'есай «Бацькаўшчына» і раманамі «Трэцяе пакаленне» і «Люба Лук'янская».

Урывак пад назваю «Спатканне» друкаваўся ў газ. «Звязда» № 12 за 6.1-1934 г.; урывак пад назв. «Трыццаць год» — у газ. «Літаратура і мастацтва» № 29 за 1934 г.; урывак з другой часткі пад назвай «Валодзя Кастрыцкі на радзіме» — у газ. «Літаратура і мастацтва» № 2 за 1935 г.

150. У ВЁСЦЫ. Апавяданне, 1925 г.

Часоп. «Малады араты». Двухтыднёвы часопіс сялянскай моладзі, 1925, № 4, с. 1—2.

У кн.: К. ЧОРНЫ. — Срэбра жыцця. Апавяданні. Мінск, выд. ЦБ «Маладняка», 1925, с. 32—38.

У 1930 г. апавяданне было дапрацавана аўтарам і змешчана ў яго кнігах «Выбраныя апавяданні» (Мінск, ДВБ, 1932 г.) і «Выбраныя творы». (Мінск, ДВБ, 1934 г.) пад назв. «Малюнак».

151. У ПАДВАЛЕ. (Са збору апавяданняў «Слёзы»), 1926 г.

Часоп. «Беларускі піонер», 1926, № 5, с. 4—6.

152. У СЯМ'І КАЛАЦКІХ. (З рамана «Заваёва свету»).

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 58—59 за 1937 г.

153. УДАРНИК ВИНГЕЛЬ. Апавяданне, 1930 г.

Часоп. «Чырвоная Беларусь». Мастацка-ілюстраваны двухтыднёвы часопіс, 1930, № 21—22, с. 2—4.

У кн.: К. ЧОРНЫ. — Бригадзіравы апавяданні. Мінск, ДВБ, 1932, с. 35—49 (пад назв. «Вингель»).

У перакладзе на рускую мову:

«Литературная газета» № 1 за 1931 год (под назв. «Путь Вингеля»)

154. УСЯМУ СВОЙ ЧАС. Апавяданне, 1924 г.

Газ. «Советская Беларусь» № 54 за 6.III-1924 г.

155. ФЛЁРКАВЫ СЛЁЗЫ. Апавяданне, 1940 г.

Часоп. «Искры Ильича», 1940, № 1, с. 9—11.

Апавяданне «Флёркавы слёзы» з'яўляецца перапрацоўкай апавядання «Слёзы», напісанага ў 1926 г. (часоп. «Беларускі піонер», 1926, № 2, с. 8—9).

156. ФРАНТАВАТЫ КАМЕНДАНТ. Сатырычнае апавяданне, 1943 г.

Подпіс: «СЫМОН ЧАРПАКЕВІЧ».

Газета-плакат «Раздавім фашысцкую гадзіну». Выд. ЦК КП(б)Б № 113. 1943 г., снежань.

157. ХВОІ ГАВОРАЦЬ. Апавяданне, май 1926 г.

Часоп. «Чырвоны сейбіт», 1926, № 2, с. 9—10. (Урывак з апавядання).

У кн.: К. ЧОРНЫ. — Хвоі гавораць. Мінск, ДВБ, 1926, с. 3—39. Выд. 2-е, 1928, с. 3—31.

У кн.: К. ЧОРНЫ. — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1947, с. 51—60.

У перакладзе на рускую мову:

У кн.: К. ЧОРНЫЙ. — Сосны говорят. Рассказы. М. — Л., Госиздат, 1930.

У кн.: К. ЧОРНЫЙ. — Большое сердце. Рассказы. М., Советский писатель, 1947 г.

У кн.: К. ЧОРНЫЙ. — Избранное. М., Худож. литература, 1950, с. 16—36.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: *К. ЧОРНИЙ*. — Вибрані твори. Кнів, Держ. вид-во худож. літаратуры, 1951, с. 141 — 160.

158. ЧИСТОКРОВНАЯ ВОШЬ. Из рассказов *Игната Булавы* изпод *Турова*, 1941 г.

Агітплакат «Раздавим фашистскую гадину», орган ЦК КП(б)Б, вид. газ. «Советская Беларусь», № 26 за кастрычнік 1941 г.

159. ШАЎЦОЎ ЯНКА. (З апавядання) 1926 г.

Часоп. «Піонер Беларусі», 1926, № 1, с. 3 — 5.

160. ЮЗІК. (Урывак з аповесці «Зямля»).

Газ. «Звязда», № 25 за 1928 г.

161. ЮЗІК І ЯГОРКА. Апавяданне, 1925 г.

Часоп. «Беларускі піонер», 1925, № 4, с. 22 — 23.

162. ЯК ДЗЯДЗЬКА ТАМАШ НАПАЛОХАЎ ВАЎКОЎ. Апавяданне для дзяцей, 1937 г.

Часоп. «Іскры Ільіча», 1937, № 11, с. 4 — 9.

Кн.: *К. ЧОРНЫ* — Як дзядзька Тамаш напалохаў ваўкоў. Мінск, Дзярж. вид-ва БССР, 1941.

163. ЯК МЫ ПАКІНУЛІ ХУТАР. Апавяданне, 3 ліпеня 1926 г.

У кн.: *К. ЧОРНЫ*. — Вераснёвыя ночы. Мінск, БДВ, 1929, с. 59 — 69.

У перакладзе на рускую мову:

У кн.: *К. ЧОРНИЙ*. — Сосны говорят. Рассказы. М. — Л., Госиздат, 1930.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн.: *К. ЧОРНИЙ*. — Вересневі ночі. Оповідання. Харків — Кнів, Література і мистецтво, 1931.

164. ЯСНАЯ НОЧ. Апавяданне, 1926 г. Подпіс: «*МАКСІМ АЛЕШНІК*¹⁾».

Часоп. «Чырвоны сейбіт», 1926 г. № 3, с. 17 — 18.

2. ДРАМАТУРГІЯ

165. АКСЕНЯ ЧАДАВЕЦКАЯ. Драма, пачата ў 1937 г., засталася няскончанай.

Другая карпіна з драмы пад назв. «На скрыжаванні дарог» друкавалася ў газ. «Літаратура і мастацтва», № 41 за 1937 г.

¹⁾ Псеўданім «Максім Алешнік» раскрыт на падставе сцвярджэння паэта Максіма Лужаніна, вершы якога таксама змяшчаліся ў часоп. «Чырвоны сейбіт».

166. **БАЗЫЛЕВІЧАВА СЯМ'Я.** Драма ў адной дзеі, 1938 г.

Часоп. «Польмя рэволюцыі» 1938, № 6, с. 27 — 35.

Кн.: К. **ЧОРНЫ.** — Базылевічава сям'я. Драма ў адной дзеі, Мінск, ДВБ, 1938 г.

167. **БАЦЬКАЎШЧЫНА.** Драма ў 4-х дзеях, 1932 г. Поўнаасцю не друкавалася, ставілася Першым Беларускім дзяржаўным тэатрам (г. Мінск) у 1932 г.¹⁾

Урывак з п'есы друкаваўся ў газ. «Літаратура і мастацтва» № 9 за 1932 г.

168. **БАЦЬКАЎШЧЫНА.** Драма ў 3-х дзеях. Ставілася Першым Беларускім дзяржаўным тэатрам у 1933 г.²⁾

169. **БАЦЬКАЎШЧЫНА.** Мантаж для клубных пастановак у 2-х дзеях, 1933 г.

Альманах «НАПАГАТОВЕ». 1933, № 2 — 3, с. 32 — 104.

170. **БАЦЬКАЎШЧЫНА.** Драма ў 3-х актах, 1933 — 1934 гг. Тэкст, падрыхтаваны аўтарам да выдання.

Кн.: К. **ЧОРНЫ.** — Бацькаўшчына. П'еса ў трох актах, Мінск, ДВБ, 1934.

У перакладзе на рускую мову:

У кн.: «Театр народов СССР». Альманах, 1934, № 1, с. 71 — 112. Урывак пад назв. «В хате Леопольда Гушки» друкаваўся ў «Літаратурной газете» № 13 за 1933 г.

У перакладзе на ўкраінскую мову:

У кн. К. **ЧОРНИЙ.** — Батьківщина. П'еса на 3 дзіі. Харків, 1936.

171. **БАЦЬКАЎШЧЫНА.** Драма ў 4-х дзеях. Канчатковы варыянт п'есы, 1939 г.³⁾

Часоп. «Польмя рэволюцыі», 1939, № 10, с. 57 — 104.

Кн.: К. **ЧОРНЫ.** — Бацькаўшчына. Драма ў чатырох дзеях, сямі карцінах. Мінск, ДВБ, 1940.

172. **ВЫЗВАЛЕННЕ.** (Сцэны). Асноўны літаратурны тэкст да п'есы Чэрвень 1930 г.

Часоп. «Узвышша», 1930, № 4 — 5, с. 20 — 28.

У кн.: К. **ЧОРНЫ.** — Выбраныя апавяданні. Мінск, ДВБ, 1932, с. 75 — 93.

У кн.: К. **ЧОРНЫ.** — Выбраныя творы. Мінск, ДВБ, 1934.

¹⁾ Гл. артыкул К. Чорнага «Пра сваю п'есу» (газ. «Звязда», № 275 за 1932 г.)

²⁾ Гл. артыкул А. Кучара «Бацькаўшчына» у БДТ — 1 у новым варыянце пастаноўкі. (Газ. «Літаратура і мастацтва» № 18 за 1933 г.)

³⁾ Канчатковы варыянт п'есы, над якой аўтар працаваў многа год, К. Чорны лічыў адным з самых спелых сваіх твораў (гл. аўтабіяграфію 1940 г. у кн.: «Беларуская літаратура». Хрэстаматыя для 9 класа сярэдняй школы. Мінск, 1940 г. с. 352). У 1941 г. К. Чорны яшчэ раз пераглядаў п'есу «Бацькаўшчына» і ў апошнім акце ўвёў вобраз В. І. Леніна, з якім сустракаюцца прадстаўнікі беларускага народа. Але ў гэтым варыянце п'еса не друкавалася і ў тэатры не ставілася. Рукапіс гэтага варыянта не захаваўся.

173. З ДРАМЫ. (Урывақ).

Часоп. «Узвышша», 1929, № 9, с. 13 — 19.

174. ІРЫНКА. Драма ў чатырох дзеях, 1940 г. ¹⁾

Часоп. «Польмя рэволюцыі», 1941, № 4.

Кн.: К. ЧОРНЫ. — Ірынка. Драма ў 4-х дзеях. Мінск, ДВБ, 1947 г.

У перакладзе на рускую мову:

Кн.: К. ЧОРНЫ. — Ірынка, Драма в 4-х актах. М., Всесоюзн. упр. по охране авторских прав. 1941; М.—Л., «Искусство», 1941.

У кн.: «Белорусская драматургия», сб. составил П. Кобзаревский, т. 2 Л.—М., «Искусство», 1949 г., с. 143 — 195.

175. ЛЕТА. П'еса, 1932 г.

Часоп. «Беларусь калгасная», 1932, № 6 — 7.

176. НА СКРЫЖАВАННІ ДАРОГ. Другая карціна з драмы «Аксеня Чадавецкая».

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 41 за 6.III-1937 г.

177. НЕ ПШЫ ЧОРТ ВЕДАЕ ЯК. Сцэна-сатыра, 1925 г.

Часоп. «Маладняк», 1925, № 9, с. 65 — 70.

---

3. НАРЫСЫ.

178. ВАСІЛЬ СЫМОНАВІЧ КЕДРЫК — КАНДЫДАТ У ДЭПУТАТЫ ВЯРХОЎНАГА СОВЕТА БССР. Нарыс, 1938 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 35 за 26.VI-1938 г.

179. ВЕРНАЯ ДАЧКА БЕЛАРУСКАГА НАРОДА. Нарыс. аб камсамолцы Шуры Луковінай-Грыбковай, 1942 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 22 за 19.II-1942 г.

180. ВЁСКА НА НОВЫМ ШЛЯХУ. (Малюнак падарожжа). Нарыс, 1925 г.

Газ. «Беларуская вёска» № 95 (348) за 13.XI-1925 г.

181. ГЕРОЙ СОВЕЦКАГА САЮЗА ЦІХОН ПІМЕНАВІЧ БУМАЖКОЎ. Нарыс, 4 верасня 1942 г. ²⁾

Кн.: К. ЧОРНЫ. — Герой Совецкага Саюза Ціхон Піменавіч Бумажкоў. М., Выд. ЦК КП(б)Б «Совецкая Беларусь», 1943.

182. ЖЭНЯ ПАЛГАЎСКАЯ. Нарыс, 1942 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 20 — 21 за 16.II-1942 г.

---

¹⁾ П'еса «Ірынка» ставілася ў Другім Беларускім дзяржаўным тэатры (г. Віцебск, люты 1941 г.) і Першым Беларускім дзяржаўным тэатрам (г. Мінск, май, 1941 г.) і тэатрам імя Ленінскага комсамола БССР (г. Брэст, 1948 г.) Сцэнічны варыянт п'есы захоўваецца ў Беларускім Драматычным тэатры імя Янкі Купалы (г. Мінск).

²⁾ Рукапіс нарыса захоўваецца ў Р. І. Сверанюўскай.

У кн.: «Моладзь Беларусі ў баях за Радзіму». Зборнік. М., выд. ЦК КП(б)Б «Совецкая Беларусь», 1943, с. 36 — 39.
Часоп. «Бярозка», 1947, № 11, с. 14.

183. **З РОДНАЙ ГЛУШЫ.** (Случчына.) Нарыс, 1927 г.

Газ. «Беларуская вёска», № 24, за 27.II-1927 г.

184. **ЗА БЛІЗКІХ І РОДНЫХ.** Нарыс аб дзейнасці партызана Івана Іванавіча Пракапенка, 1943 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 80 за 18.VIII-1943 г.

185. **ЛЕЎ ДАВАТАР.** Нарыс, 1942 г. Подпіс: *М. СІДАРЭЎСКІ.*

Газ. «Совецкая Беларусь», № 20 — 21 за 16.II-1942 г., у кн.: «Героі Совецкага Саюза». Выд. газ. «Совецкая Беларусь», 1942, с. 7 — 10. (Без подпісу, нарыс скарочан).

186. **МІНСК.** Нарыс, 1937 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 71 за 31, XII-1937 г.

187. **НА КУРОРТАХ.** Ліст з Крыму, 1925 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 212 за 19.IX-1925 г.

188. **ПА ЎКРАЇНСКІХ ПРАСТОРАХ.** Нарыс, 1925 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 203 за 9.IX-1925 г.

189. **ПАЛКАВОДЗЕЦ СОЦЫЯЛІСТЫЧНАЙ АРМІІ.** Нарыс пра Клімента Ефрэмавіча Варашылава — дэпутата Вярхоўнага Савета СССР, 1937 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 63 за 26.XI-1937 г.

189 а. **СЛЁЗЫ І КРОЎ.** Нарыс аб здзеках белапалыякаў на случчыне ў 1919 — 1920 гг. Гл. копію № 125 у фондзе Адзела бел. літ-ры і бібліяграфіі Дзярж. бібліятэкі БССР.

190. **У РОДНАЙ ГЛУШЫ.** (З падарожжа.) Нарыс, 1925 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 267 (1566) за 25.XI і № 268 (1567) за 26.XI-1925 г.

4. ФЕЛЬЕТОНЫ І ЗАМЕТКІ Ў ГАЗЕТАХ.

191. **АБАРОНЦЫ НЯМЕЦКАЙ ТЫФОЗНАЙ ВОШЫ,** 1942 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 44 за 7. V-1942 г.

192. **АКАДЭМІЧНЫ ФРЫЦ,** 1942 г.

Газета-плакат «Раздазім фшысыцкую гадзіну». Выд. ЦК КП(б)Б № 59 за чэрвень 1942 г.

193. **БАНДЫЦКАМУ ФЮРЭРУ, КРЫВАВАМУ ЛЮДАЕДУ, СУСВЕТНАМУ АБАРМОТУ І ПРАХВОСТУ, ДУРНОМУ АДОЛЬФУ ГІТЛЕРУ — ПІШУЦЬ БЕЛАРУСКІЯ ПАРТЫЗАНЫ З АТРАДА БАЦЬКІ МІНАЯ.** Пад дыктоўку 127 партызан запісаў Арцём Чамярыца. 1942 г.

Газета-плакат «Раздавім фашысцкую гадзіну». Выд. ЦК КП(б)Б № 51 за чэрвень 1942 г.

194. **БЕРЛІНСКІ АНУЧНІК**, 1942 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» за 7.VI-1942 г.

У кн.: *К. Чорны*. — Кат у белай манішцы. (Фельетоны). Выд. газ. «Совецкая Беларусь», 1942 г. с. 15 — 17.

195. **БУГАІ ПІТЛЕРАЎСКАЙ ПАРОДЫ**, 1942 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 94 за 28.X-1942 г.

196. **БУРГОМІСТР І КУРЫЦА**, 1942. Подпіс: «*Раман Талапіла*».

Газ. «Совецкая Беларусь» № 81 за 13.IX-1942 г.

197. **ВЫХВАЛЯЎСЯ, ВЫХВАЛЯЎСЯ, ДЫ ЗДОХ**, 1942 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 44 за 7.V-1942 г.

У кн.: *К. Чорны*. — Кат у белай манішцы. (Фельетоны). Выд. газ. «Совецкая Беларусь», 1942, с. 17 — 19.

198. **ГАЎЛЯЙТАР І ЯГО ПАДЛІЗНІКІ**, 1942 г. ¹⁾

Газ. «Совецкая Беларусь» № 70 за 4.III-1942 г.

199. **ГАЎЛЯЙТАРСКАЯ «АКАДЭМІЯ»**, 1942 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 75 за 22.III-1942 г.

200. **ГСЛЫ ФРАНТ І БЕРЛІНСКІ ЧОРТ**, 1943 г.

Агітплакат «Раздавім фашысцкую гадзіну». Выд. ЦК КП(б)Б № 101 за жнівень 1943 г.

201. **ДАЛІКАЦТВА КАЛЯ ВІСЕЛЬНІ**, 1942 г. ¹⁾

Газ. «Совецкая Беларусь» № 46 за 15.V-1942 г.

У кн.: *К. Чорны*. — Кат у белай манішцы. (Фельетоны). Выд. газ. «Совецкая Беларусь», 1942, с. 6 — 7.

202. **ДУБОВАЯ ГАЛАВА І САБАЧАЯ НАТУРА**, 1942 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 58 за 24.V-1942 г.

У кн.: *К. Чорны*. — Кат у белай манішцы. (Фельетоны). Выд. газ. «Совецкая Беларусь», 1942, с. 8 — 12.

203. **ДУХ ПРАГНАСЦІ**, 1942 г., без подпісу. ²⁾

Газета-плакат «Раздавім фашысцкую гадзіну». Выд. ЦК КП(б)Б № 61 за верасень 1942 г.

204. **КАНЕЦ КРЫВАВАГА КАТА**, ³⁾ 1943 г. ¹⁾

Газ. «Совецкая Беларусь» № 94 за 25.IX-1943 г.

205. **КАТ У БЕЛАЙ МАНІШЦЫ**, 1942 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 39 за 21.IV-1942 г.

У кн.: *К. Чорны*. — Кат у белай манішцы. (Фельетоны). Выд. газ. «Совецкая Беларусь», 1942, с. 3 — 5.

¹⁾ Рукапіс фельетона захоўваецца ў Р. І. Свэрanoўскай.

²⁾ Фельетон уключан у бібліяграфію на падставе сиверджання былога рэдактара газ. «Раздавім фашысцкую гадзіну» М. Чаўскага.

³⁾ У рукапісу назва: «Смерць гаўляйтара ў Мінску».

206. КОСЬ - КОСЬ ПАКУЛЬ У АГЛОБЛІ, 1942 г.
Газ. «Совецкая Беларусь» № 49 за 27.V-1942 г.
207. КРЫВАВЫ АПЯКУН, 1942 г. 1)
Газ. «Совецкая Беларусь» № 102 за 24.XI-1942 г.
208. ЛІСЦА Ў ІСПАЛКОМЕ, 1924 г.
Газ. «Совецкая Беларусь» № 32 за 9.II-1924 г.
209. НА НАШАЙ ЗЯМЛІ ХОЧА ГАСПАДАРЫЦЬ НЯМЕЦКІ ПАН, 1942 г.
Газ. «Совецкая Беларусь» № 33 за 30.III-1942 г.
210. НАША ВЯСНА, 1942 г.
Газ. «Совецкая Беларусь» № 42 за 1.V-1942 г.
211. НЕ ВЕР ВУШАМ СВАІМ, 1942 г.
Газ. «Совецкая Беларусь» № 68 за 28.VII-1942 г.
212. НЯМЕЦКАЕ ВАРАННЁ НАД СЛУЧЧЫНАЙ. Акупанты ствараюць яшчэ 60 маёнткаў, 1942 г. 1)
Газ. «Совецкая Беларусь» № 82 за 17.IX-1942 г.
213. НЯМЕЦКАЯ ЦАЦА ШЫРОКАГА СПАЖЫВАННЯ, 1942 г.
Газ. «Совецкая Беларусь» № 77 за 29.VIII-1942 г.
214. РЭДАКЦЫЙНЫ ГОСЦЬ, 1927 г.
Газ. «Беларуская вёска» № 45 за 5.V-1927 г.
215. САМАХВАЛАВІЦКАЯ ЎЗАЕМАДАПАМОГА І САМАГОННЫЯ ТРУБКІ. Вясковы фельетон, 1924 г.
Газ. «Беларуская вёска» № 79 за 10.XII-1924 г.
216. СЁМАЯ СКУРА, 1942 г.
Газ. «Совецкая Беларусь» № 65 за 17.VII-1942 г.
217. СІМПАТЫЧНАЯ ДУБІНА, 1942 г.
Газ. «Совецкая Беларусь» № 92 за 21.X-1942 г.
218. СПОР ОБ АРИЙСКОЙ КРОВИ, 1941 г., без подпісу 2).
Агітплакат «Раздавим фашистскую гадзину», орган ЦК КП(б)Б, выд. газ. «Звезда», № 21 за верасень 1941 г.
219. ТОНКАЯ ДУША ТОЎСТАЙ ГАДЗІНЫ, 1942 г.
У кн.: *К. Чорны*. — Кат у белай манішцы. (Фельетоны). Выд. газ. «Совецкая Беларусь», 1942, с. 12 — 15.
220. ФАШЫСТ КУРЦ РАВЕ ЖАЛАСНА, 1942 г. 1)
Газ. «Совецкая Беларусь» № 35 за 6.IV-1942 г.

1) Рукапіс фельетона захоўваецца ў Р. І. Свэраноўскай.

2) Фельетон уключан у бібліяграфію на падставе сцверджання былога рэдактара газ. «Раздавим фашысцкую гадзину» М. Чаўскага.

221. ЦУДОЎНАЯ ПЕДАГОГІКА, 1942 г. ²⁾

Газ. «Совецкая Беларусь» № 54 за 13.VI-1942 г.
У кн.: К. Чорны. — Кат у белай манішцы. (Фельетоны). Выд.
газ. «Совецкая Беларусь», 1942, с. 20 — 22.

**222. ШАРЛАТАНСКІ ЗБРОД НА СЛУЖБЕ У НЯМЕЦКІХ АКУ-
ПАНТАЎ, 1942 г. ²⁾**

Газ. «Совецкая Беларусь» № 48 за 23.V-1942 г.

223. ШТО ПАСЕЕШ — ТОЕ І ПАЖНЕШ, 1942 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 60 за 28.VI-1942 г.

224. ШЧАНЮК З БЕРЛІНСКАЙ САБАКАРНІ, 1942 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 101 за 21.XI-1942 г.

**5. ПУБЛІЦЫСТЫЧНЫЯ АРТЫКУЛЫ І ВЫСТУПЛЕННІ
К. ЧОРНАГА.**

225. АБ НАШАЙ ГОРДАСЦІ. 1942 г. ¹⁾

Газ. «Совецкая Беларусь» № 97 за 7.XI-1942 г.

**226. БЕЛАРУСКІ НАРОД ЗМАГАЕЦА З АКУПАНТАМІ. (3
пісем беларускіх партызан). 1941 г.**

Газ. «За Совецкую Беларусь» № 27 за 3.X-1941 г.

227. БЛІЗАК ЧАС РАСПЛАТЫ. 1941 г.

Газ. «Звязда» № 208 за 13.IX-1941 г.

**228. БУДЗЕМ АДЗІНАДУШНЫМІ І НЕПАХІСНЫМІ. (Прамова
пісьменніка К. Чорнага на радыёмітыngu прадстаўнікоў беларускага
народа 18.1-1942 г.).**

Газ. «Совецкая Беларусь» № 10 за 20.I-1942 г.

229. ГІСТАРЫЧНАЯ СПРАВЯДЛІВАСЦЬ. 1939 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 33 за 21.IX-1939 г.

230. ВАРОЧАЕЦА ЖЫЦЦЁ. 1943 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 113 за 27.XI-1943 г.

231. ВАЎКІ РАТУЮЦЬ СКУРУ. 1943 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 96 за 6.X-1943 г.

232. ВОЛЯ РВЕ ЛАНЦУГІ. 1943 г.

Газ. «Совецкая Беларусь» № 107 за 7.XI-1943 г.

**233. ДЗЕНЬ ДОБРЫ, БЕЛАРУСКАЯ ЗЯМЛЯ. Перадавы арты-
кул, без подпісу, 1944 г. ²⁾**

Часоп. «Беларусь», 1944, № 1.

**234. ДЗЕНЬ ДОБРЫ, БЕЛАРУСКАЯ ЗЯМЛЯ. Сакавік 1942 г.
(Рукапіс) ²⁾**

¹⁾ У рукапісу назва: «Наша гордасць» (Захоўваецца ў Р. І. Свераноўскай.)

²⁾ Рукапіс артыкула захоўваецца ў Р. І. Свераноўскай.

235. **ДЗЕСЯЦЬ ГОД.** 1928, подпіс. «М. Р.».
Часоп. «Чырвоны сейбіт». Двухтыднёвы літаратурна-мастацкі дадатак да газ. «Беларуская вёска», 1928, № 12, с. 2.
236. **ЗАПЛАЦІМ ПАНУ І ЯГО ПАСЛУГАЧУ.** 1942 г.¹⁾
Газ. «Совецкая Беларусь» № 83 за 19.IX-1942 г.
237. **З'ЕЗД ДЭЛЕГАТАК — СЯЛЯНАК І БАТРАЧАК.** 1924 г.
Газ. «Совецкая Беларусь» № 56, 57, 58 і 59 за 1924 г.
238. **МЫ ВЕДАЕМ, ХТО НАШ ВОРАГ.** 1934 г.
Газ. «Звязда» № 175 за 9.VIII-1934 г.
239. **НА ТРЫБУНЕ «ПРОСТЫ ЧАЛАВЕК».** (З паседжання сесіі) 1939 г.
Газ. «Звязда» № 263 за 15.XI-1939 г.
240. **НАРОДНАЯ НЯНАВІСЦЬ.** 1941 г.¹⁾
Газ. «Звязда» № 165 за 20.VII-1941 г.
241. **НАСТАЎ ВЯЛІКІ ДЗЕНЬ.** 1943 г.
Газ. «Совецкая Беларусь» № 93 за 28.IX-1943 г.
242. **НЕПОКОРНАЯ И НЕПОКОРЕННАЯ БЕЛОРУСЬ.** Перевод з беларускага. 1942 г.
Газ. «Известия» № 72 (7758) за 27.III-1942 г.
243. **ПА СЛЯДАХ НЯМЕЦКАГА ЗАВАЁЎНІЦТВА.** 1944 г.
Часоп. «Беларусь», 1944, № 1, с. 41 — 42.
244. **ПЕРАД ДРУГІМ ДЗЕСЯЦІГОДДЗЕМ.** Некалькі думак пра будаўніцтва культуры. 1928 г.
Часоп. «Узвышша», 1928, № 6, с. 90 — 92.
245. **ПЕРАМОГА БУДЗЕ ЗА НАМІ.** 1941 г., без подпісу.
Газ. «Совецкая Беларусь» № 4 за 7.XI-1941 г.
246. **ПОДЗВІГ ЦІХАГА ЧАЛАВЕКА.** Май 1942 г. Рукапіс на машынцы¹⁾.
Пад тэкстам подпіс: «Славянскім камітэтам паслана ў Амерыку для славянскіх газет. Май 1942 г.».
247. **ПРАКЛЯЦЕ КАТУ ГІТЛЕРУ.** 1943 г.
Газ. «Совецкая Беларусь» № 44 за 17.III-1943 г.
248. **ПЫТАННЕ СЁННЕШНЯГА ДНЯ.** (Збліжэнне горада з вёскай). 1923 г.
Газ. «Совецкая Беларусь» № 238 за 17.X-1923 г.
249. **СУПРОЦЬ ЗВЕРА.** 1942 г.
Газ. «Совецкая Беларусь» № 11 за 1.II-1942 г.

¹⁾ Рукапіс артыкула захоўваецца ў Р. І. Свэраноўскай.

250. У ІМЯ БУДУЧЫНІ. Лістапад 1941 г.¹⁾
Газ. «Совецкая Беларусь» № 4 за 7.XI-1941 г.
251. ЯСНЫ ДЗЕНЬ КРАІНЫ. 1937 г.
Газ. «Літаратура і мастацтва» № 57 за 1937 г.

6. АРТЫКУЛЫ ПА ПЫТАННЯХ ЛІТАРАТУРЫ І МАСТАЦТВА.

252. АБ ЗБОРНІКУ «ГАРТАВАННЕ» (В. Віткі). Красавік 1944 г.
Газ. «Літаратура і мастацтва» № 14 за 12.VIII-1945 г.
253. АБ ЭДУАРДУ САМУЙЛЁНКУ. 1940 г.
Газ. «Літаратура і мастацтва» № 5 за 11.II-1940 г.
254. АБУДЖАЦЬ ЛЕПШЫЯ ДУМКІ І ПАЧУЦЦІ ЧЫТАЧА. Прамова на III пленуме праўлення ССП СССР у 1936 годзе.
Газ. «Літаратура і мастацтва» № 16 за 27.II-1936 г.
255. БЕЛАРУСКАЕ МАСТАЦТВА ў ЧАСЕ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫН-НАЙ ВАЙНЫ. Рукапіс.¹⁾
256. БЕЛАРУСКАЯ ПРОЗА І ДРАМАТУРГІЯ ЧАСУ АЙЧЫН-НАЙ ВАЙНЫ. Рукапіс.¹⁾
257. БЕЛАРУСКІЯ ЛІТАРАТАРЫ ў ДНІ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ. Рукапіс.¹⁾
258. БЫЎ ЧАС У ЖЫЦЦІ БЕЛАРУСКАГА НАРОДА. (Артыкул аб творчасці Якуба Коласа). Рукапіс.¹⁾
259. ВУЧОБА І ТВОРЧАСЦЬ ПАЧЫНАЮЧЫХ ЛІТАРАТАРАУ. З стэнаграмы даклада на ўсебеларускім злёце літгурткаўцаў. 1934 г.
Газ. «Літаратура і мастацтва» № 19 за 12.IV-1934 г.
260. ВЯЛІКАЯ І МАЛАЯ ТЭМА. Разварот творчага замыслу. 1933 г.
Часоп. «Заклік», 1933 г., № 3, с. 85 — 96.
261. ВЯЛІКАЯ ШКОЛА ДЛЯ ўСІХ ТЭАТРАУ. (Артыкул аб пастаноўцы п'есы М. Горкага «На дне» Мастацкім Акадэмічным тэатрам імя А. М. Горкага ў Мінску ў чэрвені 1941 г.)
Газ. «Літаратура і мастацтва» № 25 за 21.VI-1941 г.
262. ВЯЛІКІ ПАЭТ БЕЛАРУСКАГА НАРОДА. (Да 60-годдзя з дня нараджэння Якуба Коласа). 1942 г.
Газ. «Совецкая Беларусь» № 95 за 31.X-1942 г.
263. ДУМКІ АБ З'ЕЗДЗЕ. (Аб першым з'ездзе пісьменнікаў Совецкай Беларусі) 1934 г.
Газ. «Звязда» № 203 за 11.IX-1934.
264. ДУМКІ І ІМКНЕННІ НАРОДА. (Да юбілею Янкі Купалы). 1940 г.
Газ. «Звязда» № 273 за 8.XII-1940 г.

¹⁾ Рукапіс артыкула захоўваецца ў Р. І. Свэраноўскай.

265. ДУМКИ ПРА ПАЎЛЮКА ТРУСА. 1939 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» за 3.IX-1939 г.

✓ 266. ЗАМЕСТ ПАШТОВАЕ СКРЫНКІ. (Парада маладым пісьменнікам). 1928 г.

Часоп. «Чырвоны сейбіт». Двухтыднёвы літаратурна-мастацкі дадатак да газ. «Беларуская вёска», 1926, № 5, с. 10—11.

267. ЗАЎВАГА ДА ПЕРАКЛАДАЎ МАСТАЦКАЙ ЛІТАРАТУРЫ. 1929 г.

Часоп. «Узвышша», 1929, № 8, с. 100—101.

268. ЗАЎВАГІ ПРА ДРАМАТУРГІЮ. 1933 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 11 за 12.IV-1933 г.

269. ЗБІРАЦЬ І ВЫКАРЫСТОЎВАЦЬ ВОПЫТ ТВОРЧАЙ РАБОТЫ. 1937 г.

Газ. «Звязда» № 94 за 23.IV-1937 г.

270. КУЛЬТУРА МОВЫ. 1929 г.

Часоп. «Узвышша», 1929, № 8.

✓ 271. ЛЕЎ ТАЛСТОЙ. 1928 г. Подпіс: М. Р.

Часоп. «Чырвоны сейбіт». Двухтыднёвы дадатак да газ. «Беларуская вёска», 1928, № 9, с. 9—10.

272. ЛІСТ У РЭДАКЦЫЮ. (З прычыны выхаду з друку рамана «Зямля»). 1929 г.

Газ. «Звязда» № 44 за 1929 г.

✓ 273. ЛІТАРАТУРНЫЯ ТВОРЫ ПРОЗАЙ ВЯСКОВЫХ АЎТАРАЎ. 1927 г.

Часоп. «Чырвоны сейбіт». Двухтыднёвы літаратурна-мастацкі дадатак да газ. «Беларуская вёска», 1927, № 17, с. 13—14; № 18—19 с. 27—29.

274. МАЕ ТВОРЧЫЯ ПЛАНЫ НА 1940 ГОД. 1940 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 1 за 1.I-1940 г.

✓ 275. МАКСІМ ГОРКІ. 1928 г.

Часоп. «Чырвоны сейбіт». Двухтыднёвы літаратурна-мастацкі дадатак да газ. «Беларуская вёска», 1928, № 4—5.

276. МАЛАДЫЯ ПРАЗАІКІ. 1934 г.

У кн.: «Ударнікі». Альманах трэці. Мінск, ДВБ, 1934.

277. МАЯ «ІРЫНКА». 1941 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 11 за 15.III-1941 г.

278. МЫ ДОЛЖНЫ ФАНТАЗИРОВАТЬ. 1934 г.

«Літаратурная газета» № 115 за 1934 г.

279. НА НОВЫЕ ВЫСОТЫ. 1934 г.

«Літаратурная газета» № 72 за 1934 г.

280. НА ШТО ТАКАЯ НЕПІСЬМЕННАСЦЬ. 1927 г.

Часоп. «Чырвоны сейбіт». Двухтыднёвы літаратурна-мастацкі дадатак да газ. «Беларуская вёска», 1927, № 20 — 21.

281. НАША МОВА ДАСЯГНУЛА ВЯЛІКАГА РОСКВІТУ. 1934 г.

Гл. копію № 22 у фондзе Аддзела беларускай літаратуры і бібліяграфіі Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя В. І. Леніна.

282. НЕБЕЛАРУСКАЯ МОВА Ў БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ. 1928 г.

Часоп. «Узвышша», 1928, № 5 (11), с. 173 — 183.

283. НЕКАЛЬКІ ЗАЎВАГ ДА ВУЧОБЫ ПАЧЫНАЮЧЫХ ПІСЬМЕНІКАЎ. 1934 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 8 за 16.II-1934 г.

284. «НОВАЯ ЗЯМЛЯ» Якуба Коласа. Няскончаная крытычная праца, над якой К. Чорны працаваў некалькі год (1938 — 1941)¹. Рукапіс загінуў у часе вайны.

285. ОТ АВТОРА. (Заўвагі аўтара аб п'есе «Бацькаўшчына»), 1935 г.

У кн.: «БДТ-1. XV лет существования. 1920 — 1935». Мінск, 1935, с. 27 — 28.

286. ПАВЫСІЦЬ ЛІТАРАТУРНУЮ ТЭХНІКУ. 1934 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 1 за 6.I-1934 г.

287. ПЛЭТ НАРОДА. (Да 25-годдзя з дня смерці Максіма Багдановіча). 1942 г.

Газ. «Советская Беларусь» № 50 за 30.V-1942 г.

288. ПЕСНЯРУ НАРОДНОЙ РАДАСЦІ. (Прывітанне да 30-годдзя літаратурнай дзейнасці Янкі Купалы). 11 снежня 1935 г.

Газ. «Літ» № 66 за 11/XII-1935 г. У кн.: «Янка Купала. 36. матэрыялаў аб жыцці і дзейнасці...» склалі Ул. Ф. Луцэвіч і В. Т. Тарасаў. Мінск, АН БССР, 1952, с. 282 — 283.

289. ПІСЬМЕННІКІ АДКАЗВАЮЦЬ КОМСАМОЛЬЦАМ «КОМУНАРАЎЦАМ». (Адказ Кузьмы Чорнага і др. пісьменнікаў). 1933 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 26 за 29.IX-1933 г.

290. ПЛЕНУМ СОЮЗА СОВЕТСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ БЕЛОРУССИИ. 1942 г.

Газ. «Правда» № 221 за 9.VIII-1942 г.

291. ПРА ВУЧОБУ І ТВОРЧАСЦЬ ПАЧЫНАЮЧЫХ. Даклад на 1-м з'ездзе пісьменнікаў Совецкай Беларусі. Чэрвень 1934 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 34 за 27.VI-1934 г.

¹ Гл. артыкул К. Чорнага — «Мае творчыя планы на 1940 год». (Газ «Літаратура і мастацтва» № 1 за 1.I-1940 г.).

292. ПРА ПЛАНАВАСЦЬ ПРАЦЫ. 1933 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 27 за 1933 г.

293. ПРА СВАЮ П'ЕСУ («Бацькаўшчына»). 1932 г.

Газ. «Звязда» № 275 за 10.XII-1932 г.

294. ПРАМОВА КУЗЬМЫ ЧОРНАГА (на першым пашыраным пленуме Арганізацыйнага Камітэта ССПБ). Сакавік 1933 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 8 за 19.III-1933 г.

295. ПРАЦУ З КАДРАМІ — У ТВОРЧЫ ПЛАН. 1933 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 28 за 26.X-1933 г.

296. ПРАЦАВАЦЬ НАД ДРАМАТУРГІЧНЫМ СЛОВАМ. 1934 г.

Гл. копію № 88 у фондзе Аддзела беларускай літаратуры і бібліяграфіі Дзяржаўнай бібліятэкі БССР.

297. ПУБЛІЦЫСТЫЧНЫЯ НАТАТКІ. 1929 г.

Часоп. «Узвышша», 1929, № 9 — 10, с. 91 — 96.

298. РЭАЛЬНАСЦЬ, ФАНТАЗІЯ І ВЫМЫСЕЛ. Прамова на 1-м Усесаюзным з'ездзе ССП. Жнівень 1934.

Гл. копію № 123 у фондзе Аддзела беларускай літаратуры і бібліяграфіі Дзяржаўнай бібліятэкі БССР.

299. РЭАЛЬНАЯ ШМАТГРАННАСЦЬ І ФІЛАСОФСКАЕ АДЗІНСТВА. (З пісьменніцкіх нататак). 1932 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 2 за 6.III-1932 г.

300. (РЭЦЭНЗІЯ НА КНІГУ — ВАСІЛЬ СТЭФАНІК «ТВОРИ» ДЕРЖ. ВИД-ВО УКРАЇНИ. 1928 г.

Часоп. «Узвышша» 1928, № 5, с. 193. (Кнігаспіс.)

301. САНТЫМЕНТАЛЬНЫ ВАЛЬС. (Спектакль у 2-гім Беларускім дзяржаўным тэатры.) 1941 г.

Газ. «Звязда» за 5.II-1941 г.

302. СІЛА НАШАЙ ЛІТАРАТУРЫ — У ІНТЭРНАЦЫЯНАЛІЗМЕ. (Да гадавіны з часу апублікавання пастановы ЦК ВКП(б) аб перабудове літаратурных арганізацый.) 1933 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 12 за 23.IV-1933 г.

303. СКАНЦЭНТРАВАЦЬ ЛІТАРАТУРНЫЯ СІЛЫ. 1934 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 41 за 31.VII-1934 г.

304. СЛУЦКІЯ САРВЭТЫ. (Народнае мастацтва).

Часоп. «Беларусь», 1945, № 10, с. 55.

305. СТВАРЭННЕ ТЫПАЎ І ВОБРАЗАЎ ЖЫЦЦЯ. (Да гадавіны пастановы ЦК ВКП(б) аб рэарганізацыі літаратурна-мастацкіх арганізацый). 1935 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 21 за 1935 г.

306. ТВОРЧАЯ ЎДАЧА ТЭАТРА. (Уражанні глядача.)

Газ. «Літаратура і мастацтва» за 28.IX-1940 г.

307. «ЦУДОЎНАЯ ДУДКА» У ТЭАТРЫ ЮНАГА ГЛЕДАЧА.

1939 г.

Газ. «Літаратура і мастацтва» за 23.X-1939 г.

308. ШМАТ У НАС АБЛОМАЎШЧЫНЫ, БЕЗАДКАЗНАСЦІ. Прамова на сходзе беларускіх пісьменнікаў, прысвечаным абмеркаванню артыкула «Правды» аб фармалізме ў музыцы — «Сумбур замест музыкі».

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 22 за 28.III-1936 г.

309. ЯНКА КУПАЛА. Кароткі біяграфічна-крытычны нарыс.
1943 г. 1)

Гл. копію № 124 у фондзе Адзела беларускай літаратуры і бібліяграфіі Дзяржаўнай бібліятэкі БССР.

---

1) Рукапіс артыкула захоўваецца ў Р. І. Свэрanoўскай.

V. ЛІТАРАТУРА АБ ЖЫЦЦІ І ТВОРЧАСЦІ КУЗЬМЫ ЧОРНАГА.

1. АЎТАБІЯГРАФІЧНЫЯ МАТЭРЫЯЛЫ. ВЫКАЗВАННІ К. ЧОРНАГА АБ СВАІХ ТВОРАХ.

ЧОРНЫ К. — Аўтабіяграфія 1940 г.

У кн.: «Беларуская літаратура». Хрэстаматыя для 9 класа сярэдняй школы. Склаў А. Кучар. Мінск, 1940, с. 351 — 354.

ЧОРНЫ К. — Аўтабіяграфія 1943 г. (Рукапіс.)

Захоўваецца ў Р. І. Свераноўскай.

ЧОРНЫ К. — Слуцкія сарвэты. Часоп. «Беларусь», 1945, № 10, с. 35.

Артыкул аб вырабе сарвэт на радзіме Кузьмы Чорнага ў мястэчку Цімкавічы. Письменнік расказвае ў ім аб рабоце свайго дзеда па мацеры Міхала Парыбкі — слаўнага майстра слуцкіх сарвэт і яго дачцэ, маці Кузьмы Чорнага, якая таксама была выдатнай сарвэтніцай.

ЧОРНЫ К. — У роднай глушы. (Нарыс.) Газ. «Совецкая Беларусь» № 267 за 25.XI і № 268 за 26.XI-1925 г.

У нарысе апісваецца новы быт сям'і Кузьмы Чорнага ў мястэчку Цімкавічы.

ЧОРНЫ К. — Мая Ірынка. Газ. — «Літаратура і мастацтва» № 11 за 15.III-1941 г.

ЧОРНЫ К. — Мае творчыя планы на 1940 год. Газ. «Літаратура і мастацтва» № 1 за 1.I-1940 г.

ЧОРНЫ К. — Пра сваю п'есу («Бацькаўшчына»). Газ. «Звязда» № 275 за 10.XII-1932 г.

ЧОРНЫ К. — От автора. (Заўвагі аўтара аб п'есе «Бацькаўшчына»). У кн.: «БДТ-1. XV лет существования. 1920 — 1935». Мінск, 1935. с. 27 — 28.

ЧОРНЫ К. — Ліст у рэдакцыю. (З поваду выдання рамана «Зямля»). Газ. «Звязда» № 44 за 24.II-1929 г.

ЧОРНЫ К. — Шмат у нас абломаўшчыны, безадказнасці. Прамова на сходзе беларускіх пісьменнікаў, прысвечаным абмеркаванню артыкула «Правды» аб фармалізме ў музыцы — «Сумбур замест музыкі».

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 22 за 28.III-1933 г.

У прамове К. Чорны робіць самакрытычныя заўвагі аб сваіх творах «Вясна» і «Трэцяе пакаленне».

ЧОРНЫ К. — Прамова на пашыраным пленуме Арганізацыйнага Камітэта ССПБ.

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 8 за 19.III-1933 г.

Гл. заўвагі аўтара аб аповесці «Вясна» і рамане «Бяцкаўшчына».

ЧОРНЫ К. — Рэальная шматграннасць і філасофскае адзінства. Газ. «Літаратура і мастацтва» № 2 за 6.III-1932 г.

Гл. крытычныя заўвагі аўтара аб аповесці «Вясна».

ЧОРНЫ К. — Пісьменнікі адказваюць комсамольцам «комунараўцам»... Газ. «Літаратура і мастацтва» № 23 за 29.IX-1933 г.

К. Чорны расказвае комсамольцам аб сваім замысле рамана «Трыццаць год».

ЧОРНЫ К. — Вялікая і малая тэма. Разварот творчага замыслу. Часоп. «Заклік», 1933, № 3, с. 85 — 96.

Кузьма Чорны робіць у артыкуле творчыя заўвагі і парады маладым пісьменнікам на аснове аналізу свайго апавядання «Брыгадзірава памылка».

«Ревизор» Н. В. Гоголя на беларускай мове. (Гутарка супрацоўніка рэдакцыі газеты «Літаратура і мастацтва» з перакладчыкам камедыі К. Чорным аб рабоце над перакладам.)

Газ. «Літаратура і мастацтва» № 34 за 3.X-1939 г.

2. КРЫТЫЧНЫЯ АРТЫКУЛЫ АБ ТВОРЧАСЦІ КУЗЬМЫ ЧОРНАГА.

КОЛАС Я. — Развіваць і ўзбагачаць літаратурную мову. Газ. «Літаратура і мастацтва» № 14 за 1.IV-1950 г.

Якуб Колас дае высокую ацэнку пісьменніцкай работы Кузьмы Чорнага. «Вельмі паказальнай у адносінах моўнай дбайнасці, чыстаты, цікавай пабудовы сказаў, — піша Я. Колас, — з'яўляецца пісьменніцкая работа Кузьмы Чорнага. Літаратурная спадчына гэтага, так рана памершага, мастака патрабуе самай пільнай увагі з боку як літаратурнай моладзі, так і сталых пісьменнікаў. Там ёсць шмат чаму павучыцца: пісьменнік умеў выказваць усё, што турбавала яго, з вялікай дасканаласцю».

КРАПІВА К. — Выдатны пісьменнік і чалавек. Газ. «Літаратура і мастацтва» № 26 за 24.VI-1950 г.

Кароткі артыкул аб жыцці і літаратурнай дзейнасці Кузьмы Чорнага. Аўтар характарызуе Кузьму Чорнага як пісьменніка і чалавека. «Пісьменнік вялікай душы» — кажуць пра Кузьму Чорнага людзі, якія добра ведаюць яго творы. А той, каму давялося сустрэцца з ім у жыцці, хто бачыў яго ў часе працы і ў часе адпачынку, за пісьмовым сталом,

ці за бяседным сталом, скажа яшчэ, што ён быў цудоўным чалавекам, крыштална чыстым у сваіх адносінах да людзей і да сваіх грамадскіх абавязкаў».

ГЛЕБКА П. — Нататкі пра беларускую літаратурную мову. Газ. «Літаратура і мастацтва» № 14 за 1.IV-1950 г.

У сваім артыкуле П. Глебка спыняецца на вялікім значэнні творчасці выдатных пісьменнікаў - празаікаў — Якуба Коласа, Кузьмы Чорнага, Кандрата Крапівы і Міхася Лынькова — у справе развіцця беларускай літаратурнай мовы.

У адносінах да К. Чорнага Пятро Глебка гаварыць: «Да рэвалюцыі беларуская проза ў асноўным не падымалася вышэй бытавога апавядання і гумарэскі. Не дзіва, што і мова гэтых твораў стаяла на ўзроўні бытавізма. Першы шырокую апавядальнасць мове мастацкай прозы надаў Якуб Колас. Па яго ўзору працаваў Кузьма Чорны і ў яго творах простая бытавая мова набыла яшчэ шырэйшае эпічнае гучанне. У Чорнага дасканалы і беларускі сінтаксіс і шкада, што некаторыя нашы празаікі мала вучацца на мове Чорнага».

ЛЫНЬКОЎ М. — Выдатны пісьменнік. Газ. «Звязда» № 125 за 21.VI-1950 г.

Артыкул аб літаратурнай творчасці Кузьмы Чорнага. Аўтар дае агульную характарыстыку творчасці Кузьмы Чорнага як майстра рэалістычнай прозы, разглядае асобныя творы пісьменніка, іх мастацкія сродкі і мову, а таксама спыняецца на слабых баках яго ранняй творчасці.

ВОЛЬСКІ В. — Кузьма Чорны. (Да пяцідзесяцігоддзя з дня нараджэння). Часоп. «Польмя», 1950, № 6, с. 111 — 115.

У артыкуле аб жыцці і творчасці Кузьмы Чорнага даны досыць падрабязныя, у параўнанні з другімі артыкуламі, біяграфічныя даныя, выкарыстаны вусныя ўспаміны сястры пісьменніка. Аўтар разглядае тэматыку творчасці Кузьмы Чорнага, аналізуе найбольш папулярныя яго творы, дае агульную ацэнку творчасці.

КАРПАЎ Ул. — Проза і драматургія Кузьмы Чорнага. У кн.: Карпаў У. — Па шляху сталасці. Літаратурна-крытычныя артыкулы аб беларускай прозе і драматургіі. Мінск, 1952, с. 146 — 215.

У. Карпаў разглядае ідэі, тэматыку і мастацкія асаблівасці твораў Кузьмы Чорнага, аналізуе асобныя яго творы.

КУДРАЎЦАЎ І. — Горкаўскія традыцыі ў творчасці Кузьмы Чорнага. Часоп. «Польмя», 1952, № 8, с. 127 — 149.

На аснове аналізу мастацкіх твораў Кузьмы Чорнага і яго тэарэтычных выказванняў, аўтар артыкула даводзіць думку, што Кузьма Чорны сваёй творчасцю працягвае горкаўскія традыцыі ў беларускай савецкай літаратуры.

МАЗАЛЬКОЎ Я. — Кузьма Чорны. Часоп. «Польмя», 1947, № 3, с. 78 — 83.

Артыкул аб жыцці і творчасці Кузьмы Чорнага. Аўтар артыкула паказвае літаратурнае асяроддзе, у якім працаваў Кузьма Чорны, разглядае ідэйную накіраванасць і тэматыку яго творчасці, дае ацэнку некаторых асобных твораў пісьменніка.

На рускай мове аналагічны артыкул змешчан у кнізе: К. Чорный. — Избранное. Перевод с белорусского. М., 1950, с. 3 — 6.

КРЫСЬКО Ц. — Памяці Кузьмы Чорнага. Часоп. «Беларусь», 1945, № 1, с. 19 — 21.

У сваіх успамінах аўтар характарызуе Кузьму Чорнага як пісьменніка і чалавека, расказвае аб яго глыбокім веданні жыцця, аб яго адносінах да мастацкай творчасці, аб вялікіх мэтах, якія ставіў перад сабой Кузьма Чорны як пісьменнік. «Для нас, — кажа Ц. Крысько, — Кузьма Чорны заўсёды застаецца ўвасабленнем вялікага грамадзяніна, для якога літаратура была народнай, дзяржаўнай справай».

ГРАМОВІЧ І. — Выдатны пісьменнік — настаўнік. Газ. «Літаратура і мастацтва» № 40 за 23.XI-1946 г.

Успаміны празаіка Івана Грамовіча аб рабоце Кузьмы Чорнага літаратурным кансультантам у кабінце маладога аўтара пры Саюзе Савецкіх пісьменнікаў БССР, аб сустрэчах з пісьменнікам і аб шчырай дапамозе і бацькоўскай патрабавальнасці Кузьмы Чорнага ў адносінах да пачынаючых пісьменнікаў.

ЛОБАН М. — Майстэрства словатворчасці. Газ. «Літаратура і мастацтва» № 25 за 21.VI-1952 г.

Артыкул аб працы Кузьмы Чорнага над моваю, аб глыбокім вывучэнні пісьменнікам жывой народнай мовы і творчым ужыванні яе ў мастацкай прозе.

МАЙХРОВІЧ С. — Пясняр героікі народа. (Да 4-й гадавіны з дня смерці Кузьмы Чорнага.) Газ. «Літаратура і мастацтва» за 20.XI-48.

У артыкуле дана агульная ацэнка творчасці Кузьмы Чорнага, сцісла паказан творчы шлях пісьменніка. Спыняючыся на дзейнасці Кузьмы Чорнага ў перыяд Вялікай Айчыннай вайны, аўтар расказвае аб тым, у якіх умовах працаваў пісьменнік над раманам «Вялікі дзень».

АЛФАВІТНЫ ЎКАЗАЦЕЛЬ ТВОРАЎ К. ЧОРНАГА, АПІСАНЫХ
У ДАВЕДНІКУ.¹⁾

А.

- Аб зборніку «Гартаванне». (Рэцэнзія на кн. В. Віткі) — 252
Аб нашай гордасці (арт.) — 225
Аб Эдуарду Самуйлёнку (арт.) — 253
Абаронцам нямецкай тыфознай вошы (фельетон) — 191
Абуджаць лепшыя думкі і пачуцці чытача. (Прамова на III пленуме
Праўлення ССП СССР) — 254
Агонь (апав.) — 1
Акадэмічны фрыц (фельетон) — 192
Аксеніны слёзы (апав.) — 2
Аксеня Чадавецкая (п'еса) — 165
Андрэй Клыга (апав.) — 3
Аўтабіяграфія — гл. с. 65

Б.

- Базылевічава сям'я (драма ў 1-й дзеі) — 166
Бандыцкаму фюрэру, крываваму людаеду, сусветнаму абармоту і пра-
хвосту, дурному Адольфу Гіглеру — пішучь беларускія партызаны
з атрада бацькі Міная (фельетон) — 193
Бацька (апав.) — 4
Бацькаўшчына (раман) — 5
Бацькаўшчына (драма ў 4-х дзеях, сцэнічны варыянт) — 167
Бацькаўшчына (драма ў 3-х дзеях, сцэнічны варыянт) — 168
Бацькаўшчына (мантаж для клубных пастановак) — 169
Бацькаўшчына (драма ў 3-х актах, тэкст, падрыхтаваны аўтарам да
выдання) — 170
Бацькаўшчына (драма у 4-х дзеях, канчатковы варыянт п'есы) — 171.
Баявое хрышчэнне (глава з рамана «Вялікі дзень») — 6
Беларускае мастацтва ў часе Вялікай Айчыннай вайны (арт.) — 255.
Беларуская літаратура ў дні Айчыннай вайны (арт.) — 257
Беларуская проза і драматургія часу Айчыннай вайны (арт.) — 256
Беларускі народ змагаецца з акупантамі (арт.) — 226
Берлінскі анучнік (фельетон) — 194
Блізак час расплаты (арт.) — 227
Бой з варожымі танкамі (урывак з апав. «Скіп'ёўскі лес») — 7
Братаў прыезд (урывак з рамана «Надзя Назарэўская») — 8
Браты (апав.) — 9

¹⁾ Лічбы адсылаюць да нумара, пад якім у раздзеле «Спіс твораў Кузьмы Чорнага і іх публікацый» (стар. 32) зарэгістраван даны твор.

- Броня Казакевіч (апав.) — 10
 Бригадзірава памылка (апав.) — 11
 Бугаі гітлераўскай пароды (фельетон) — 195
 Будзем адзінадушнымі і непахіснымі (прамова на радыёмітыngu прад-
 стаўнікоў беларускага народа 18.I-1942 г.) — 228.
 Будзем жыць (апав.) — 12
 Буланы (апав.) — 13
 Бургомістр і курыца (фельетон) — 196
 Буры (апав.) — 14
 Быльнікавы межы (апав.) — 15
 Быў час у жыцці беларускага народа... (арт. аб творчасці Якуба
 Коласа) — 258
 Бяздонне (апав.) — 16

В.

- В разведке (апав.) — 17
 Валодзя Кастрыцкі на радзіме. (Урывак з рамана «Трыццаць
 год») — 18
 Варочаецца жыццё (арт.) — 230
 Васіль Сымонавіч Кедрок — кандыдат у дэпутаты Вярхоўнага
 Савета БССР (нарыс) — 178
 Васпаваты чалавек (апав.) — 19; пад. назв. «Спатканне з васпаватым
 чалавекам» — 134
 Ваўкі ратуюць скуру (арт.) — 231
 Вераснёвыя ночы (апав.) — 20
 Верная дачка беларускага народа (нарыс аб комсамолцы Шуры
 Луковінай — Грыбковай) — 179.
 Вёска (апав.) — 21
 Вёска на новым шляху (нарыс) — 180
 Веснавыя дарогі (апав.) — 22
 Вецер і пыл (раман) — 23
 Вечар (апав.) — 24
 Вінгель (апав.) — 25; пад назв. «Ударнік Вінгель» — 153
 Возяць снапы (апав.) — 26
 Воля рве ланцугі (арт.) — 232
 Восень (апав.) — 27
 Восень і радасць (апав.) — 28
 Вучоба і творчасць пачынаючых літаратараў. (Даклад на Усебел. злёце
 літгурткоўцаў) — 259
 Вызваленне (п'еса) — 172
 Выпадак увосень (апав.) — 29
 Выхваляўся, выхваляўся ды здох (фельетон) — 197
 Вялікае выгнанне (раман) — 30
 Вялікае скрыжаванне (урывак з рамана «Пошукі будучыні») — 31
 Вялікае сэрца (апав.) — 32
 Вялікая і малая тэма (арт.) — 260
 Вялікая школа для ўсіх тэатраў (арт. аб пастаноўцы п'есы
 М. Горкага «На дне» МХАТ'ам у Мінску) — 261
 Вялікі дзень (раман) — 33
 Вялікі паэт беларускага народа (арт. да 60-годдзя Якуба Коласа) — 262
 Вясковая ветэрынарыя (апав.) — 34
 Вясна (аповесць) — 35

Г.

- Гаворка ноччу ў дарозе (апав.) — 36
 Гаўляйтэр і яго падлізнікі (фельетон) — 198
 Гаўляйтэрская «акадэмія» (фельетон) — 199
 Герой Совецкага Саюза Ціхон Піменавіч Бумажкоў (нарыс) — 181

- Гістарычная справядлівасць (арт.) — 229
 Голы фронт і бэрлінскі чорт (фельетон) — 200
 Гора (апав.) — 37
 Гутарка ноччу ў дарозе (апав.) — 36

Д.

- Даклад на 1-м з'ездзе пісьменнікаў БССР — 291
 Далікацтва каля вісельні (фельетон) — 201
 Дарагуся (апав.) — 39
 Дарахвеевы порткі (апав.) — 40
 Дванаццацігодняя жанчына (апав.) — 72
 Дзень (апав.) — 41
 Дзень добры, беларуская зямля (арт.) — 233
 Дзень добры, беларуская зямля (арт.) — 234
 Дзесяць год (арт.) — 235
 Дзякуй богу, як шклянка (апав.) — 42
 Дубовая галава і сабачая натура (фельетон) — 202
 Думкі аб з'ездзе (арт. аб першым з'ездзе пісьменнікаў БССР) — 263
 Думкі і імкненні народа (арт. да юбілею Янкі Купалы) — 264
 Думкі пра Паўлюка Труса (арт.) — 265
 Дух прагнасці (тэкст да карыкатуры) — 203
 Душа в штанах (апав.) — 43

Ж.

- Жалезны крык (апав.) — 44
 Жаночая праўда і мужчынская крыўда (апав.) — 45
 Жэня Палтаўская (нарыс) — 182

З.

- З драмы (урывак з п'есы) — 173
 З роднай глушы (нарыс) — 183
 За блізкіх і родных (нарыс аб дзейнасці партыззна Івана Іванавіча Пракапенка) — 184
 Забіяцкі пык (апав.) — 46
 Забойства (апав.) — 47
 Заваёва свету (раман) — 48
 Замест паштовае скрынкі (арт., парады маладым пісьменнікам) — 266
 Заплацім пэню і яго паслугачу (арт.) — 236
 Заўвага да перакладаў мастацкай літаратуры (арт.) — 267
 Заўвагі пра драматургію (арт.) — 268
 Заўтрашні дзень (апав.) — 49
 Захаду і ўсходу (раман) — 50
 Захар Зынга (апав.) — 51; пад назв. «Старыя сляды» — 137
 Збіраць і выкарыстоўваць вопыт творчай работы (арт.) — 269
 Звяга (апав.) — 52
 Злачынца пакараны (апав.) — 53
 Знішчылі чатырох афіцэраў (апав.) — 54
 З'езд дэлегатак, сялянак і батрачак (арт.) — 237
 Зямельны надзел дурнога Бадзілюка (апав.) — 55
 Зямля (раман) — 56
 Зямля (апав.) — 57

І.

- І вада заліта крывёю (апав.) — 58
 Ідзі, ідзі (раман) — 59
 Ірынка (драма ў 4-х дзеях) — 174

К.

- Как немец на свинье в вечный покой в'ехал (апов.) — 60
 Канец крывавага ката (фельетон) — 204
 Кат у белай манішцы (фельетон) — 205
 Кось-козь пакуль у аглоблі (фельетон) — 206
 Кружевное прикрытие (апов.) — 61
 Крывавы апякун (фельетон) — 207
 Культура мовы (арт.) — 270

Л.

- Лета (п'еса) — 175
 Леў Даватар (нарыс) — 185
 Леў Талстой (арт.) — 271
 Лісіца ў іспалкоме (фельетон) — 208
 Ліст у рэдакцыю — 272
 Ліст Якуба Малькевіча (апов.) — 62
 Літаратурныя творы прозай вясковых аўтараў (арт.) — 273
 Люба Лук'янская (аповесць) — 63
 Лявон Бушмар (аповесць) — 64

М.

- Мадэльшчык Пархвіенка (апов.) — 65
 Маё дзела цялячае (апов.) — 66
 Мае творчыя планы на 1940 год (арт.) — 274
 Макаркавых Волька (апов.) — 67
 Максім Горкі (арт.) — 275
 Максімка (апов.) — 68
 Маладая гераіня (апов.) — 69
 Маладыя праязікі (арт.) — 276
 Малатарня (апов.) — 70
 Маленькая драма (апов.) — 71
 Маленькая жанчына (апов.) — 72
 Малюнак (апов.) — 73
 Матчына благаслаўненне (апов.) — 74
 Матчына кроў (апов.) — 75
 Мая Ірынка (арт.) — 277
 Мельнікі (апов.) — 76
 Местачкоўцы (урывак з рамана «Вецер і пыл») — 77
 Мінск (нарыс) — 186
 Міхал Макарэвіч (урывак з рамана «Вецер і пыл») — 78
 Млечны шлях (раман) — 79
 Мураваны скляпок (апов.) — 80
 Мы ведаем, хто наш вораг (арт.) — 238
 Мы должны фантазировать (арт.) — 278
 Мяцеліца (урывак з апов. «Снегавыя дарогі») — 81
 Мяшчане ў густой пары (апов.) — 82

Н.

- На беразе (апов.) — 83
 На варце (апов.) — 84
 На граніцы (апов.) — 85
 На курортах (нарыс) — 187
 На нашай зямлі хоча гаспадарыць нямецкі пан (заметка) — 209
 На новыя высоты (арт.) — 279

- На пыльнай дарозе (апав.) — 87
 На скрыжаванні дарог. (2-я карціна з драмы «Аксеня Чадавецкая») — 176
 На трыбуне «просты чалавек» (арт.) — 239
 На што такая непісьменнасць (арт.) — 280
 Навапа (урывак з рамана «Вялікі дзень») — 88
 Народная нянавісць (арт.) — 240
 Настаў вялікі дзень (арт.) — 241
 Наспечка (аповесць) — 89
 Начлег у вёсцы Сінегах (апав.) — 90
 Наша вясна (заметка) — 210
 Наша мова дасягнула вялікага росквіту (арт.) — 281
 Не вер вушам сваім (фельетон) — 211
 Не хачу гэтак (апав.) — 91
 Небеларуская мова ў беларускай літаратуры (арт.) — 282
 Некалькі заўваг да вучобы пачынаючых пісьменнікаў (арт.) — 283
 Непокорная і непокорённая Беларусь (арт., перакл. з бел. мовы) — 242
 Непаразуменне (апав.) — 92
 Неўзабаве вясна (апав.) — 93; пад назв. — «Нянавісць» — 100
 Не пі густога чаю (апав.) — 98
 Не пішы чорт ведае як (сцэна — сатыра) — 177
 «Новая земля» Я. Коласа (арт.) — 284
 Новагодняя ноч (апав.) — 94
 Новыя боты (урывак з рамана «Зямля») — 95
 Новыя людзі (апав.) — 96
 Ноч пры дарозе (апав.) — 97
 Нямецкае баранне над Случчынай (заметка) — 212
 Нямецкая цаца шырокага спажывання (фельетон) — 213
 Нямецкі паслугач выў, як сука (апав.) — 99
 Нянавісць (апав.) — 100; пад назв. «Неўзабаве вясна» — 93

О.

- От автора. (Заўвагі да п'есы «Бцькаўшчына») — 285

П.

- Па дарозе (апав.) — 101
 Па слядах нямецкага заваёўніцтва (арт.) — 243
 Па ўкраінскіх прасторах (нарыс) — 188
 Павысіць літаратурную тэхніку (арт.) — 286
 Паганья косці (апав.) — 102
 Палкаводзец соцыялістычнай арміі (нарыс пра К. Е. Варашылава) — 189
 Папялыя людзі (апав.) — 103
 Папялішча (апав.) — 104
 Парфір Кіяцкі (апав.) — 105
 Пасля бою (урывак з рамана «Судны дзень») — 106
 Паўлікава помста (апав.) — 107
 Пачуцці (апав.) — 108
 Пэзт народа (арт. да 25-годдзя з дня смерці Максіма Багдановіча) — 287
 Перад дарогай (урывак з няскончанага аповесці) — 109
 Перад другім дзесяцігоддзем (арт.) — 244
 Перамога будзе за намi (арт.) — 245
 Песню народнай радасці. (Прывітанне да 30-годдзя літ. дзейнасці Янкі Купалы) — 288
 Пісьменнікі адказваюць комсамольцам «Комунараўцам» (адказ Кузьмы Чорнага і інш. пісьменнікаў) — 289
 Пленум Союза Советских писателей Белоруссии (арт.) — 290
 Подвіг ціхага чалавека (арт.) — 246
 Пошукі будучыні (раман) — 110

- Пошукі роднай зямлі (першая частка рамана «Вялікі дзень») — 33
 Пра вучобу і творчасць пачынаючых (Даклад на I-м з'ездзе пісьменнікаў БССР) — 291
 Пра планаваць працы (арт.) — 292
 Пра сваю п'есу «Бацькаўшчына» (арт.) — 293
 Пракляцце кату Гітлеру (арт.) — 247
 Прамова на Першым пашыраным пленуме аргкамітэта ССПБ — 294
 Прамова на Першым Усесаюзным з'ездзе ССП — 297
 Прамова на радыёмітыngu прадстаўнікоў беларускага народа — 228
 Прамова на сходзе беларускіх пісьменнікаў, прысвечаным абмеркаванню артыкула «Правды» аб фармалізме ў музыцы «Сумбур замест музыкі» — 308
 Прамова на III пленуме праўлення ССП СССР — 254
 Прасторны дом (апав.) — 111
 Працаваць над драматургічным словам (арт.) — 296
 Працу з кадрамі ў вытворчы план (арт.) — 295
 Пробуюць грушы шумець (апав.) — 112
 Простыя людзі (раман) — 113
 Публіцыстычныя нататкі (арт.) — 297
 Пытанне сённяшняга дня (арт.) — 248

Р.

- Радасць жанчыны (апав.) — 114
 Раман Драгун (урывак з апав. «Буланы») — 115
 Ремонтная брыгада (апав.) — 116
 Раніца (урывак з апав. «Парфір Кіяцкі») — 117
 Расказы партызан Віцебшчыны (цыкл апавяданняў) — 118
 Раскрыжаванне (раман, друкаваўся пад назв. «Ідзі, ідзі») — 59
 Расплата (апав.) — 120
 Родныя мясіны (апав.) — 121
 Рэальнасць, фантазія і вымысел (арт.) — 298
 Рэальная шматграннасць і філасофскае адзінства (арт.) — 299
 Рэдкцыйны госць (фельетон) — 214
 Рэцэнзія на кнігу: Васіль Стэфанік «Творы» — 300

С.

- Самахвалавіцкая ўзаемадамога і самагонныя трубка (фельетон) — 215
 Сентыментальны вальс (рэцэнзія на пастаноўку Другога Бел. дзярж. тэатра) — 301
 Свята хата (урывак з рамана «Судны дзень») — 122
 Свята працы і свету (апав.) — 123
 «Святая» папужка (апав.) — 124
 Сёмай скура (фельетон) — 216
 Семнаццаць год (апав.) — 125
 Сіла нашай літаратуры — ў інтэрнацыяналізме (арт.) — 302
 Сімпатычная дубіна (фельетон) — 217
 Сканцэнтраваць літаратурныя сілы (арт.) — 303
 Скіп'ёўскі лес (апавесць) — 126
 Сладенькаго захотели (апав.) — 127
 Слёзы (апав.) — 128; назв. «Флёркавы слёзы» — 155
 Слёзы і кроў (нарыс) — 189а
 Слуцкія сарвэты (арт.) — 304
 Смерць (апав.) — 129
 Снегавыя дарогі — (апав.) 130
 Спатканне (апав.) — 131
 Спатканне (апав.) — 132
 Спатканне (урывак з рамана «Трыццаць год») — 133
 Спатканні з васпаватым чалавекам (апав.) — 134; пад назв. «Васпаваты чалавек» — 19

- Спор об арийской крови (тэкст да карыкатуры) — 218
 Спустошанне (другая частка рамана «Вялікі дзень») — 33
 Старыя сляды (апав.) — 137; пад назв. «Захар Зынга» — 51
 Стварэнне тыпаў і вобразаў жыцця (арт.) — 305
 Судны дзень (раман) — 138
 Супроць звера (арт.) — 249
 Сустрэча (урывак з неапублікаванай аповесці) — 139
 Сцены (апав.) — 140
 Сцяпанавы дзедзі (апав.) — 141
 Сям'я Юрыя Гарэйкі (апав.) — 142
 Сястра (раман) — 143

Т.

- Таварыш Сіменюк (апав.) — 144
 Творчая ўдача тэатра (арт.) — 306
 Тонкая душа тоўстай гадзіны (фельетон) — 219
 Тоня (апав.) — 145
 Трагедыя майго настаўніка (апав.) — 146
 Трухлявае кола (апав.) — 147
 Трэцяе пакаленне (раман) — 148
 Трыццаць год (раман) — 140

У.

- У вёсцы (апав.) — 150
 У імя будучыні (арт.) — 250
 У падвале (урывак з апав.) — 151
 У роднай глушы (нарыс) — 190
 У сям'і Калацкіх (апав.) — 152
 Ударнік Вінгель (апав.) — 153; пад назв. «Вінгель» — 25
 Усяму свой час (апав.) — 154

Ф.

- Фашыст Курц раве жаласна (фельетон) — 220
 Флёркавы слёзы (апав.) — 155; пад назв. «Слёзы» — 128
 Франтаваты камендант (апав.) — 156

Х.

- Хвоі гавораць (апав.) — 157

Ц.

- «Цудоўная дудка» ў тэатры юнага глядача (рэц.) — 307
 Цудоўная педагогіка (фельетон) — 221

Ч.

- Чистокровная вошь (апав.) — 158

Ш.

- Шарлатанскі зброд на службе ў нямецкіх акупантаў (фельетон) — 222
 Шаўцоў Янка (урывак з апав.) — 159
 Шмат у нас абломаўшчыны, безадказнасці (Прамова на сходзе беларускіх пісьменнікаў, прысвечаным абмеркаванню артыкула «Правды» аб фармалізме ў музыцы — «Сумбур замест музыкі») — 308
 Што пасееш — то і пажнеш (фельетон) — 223
 Шчанюк з берлінскай сабакарні (фельетон) — 224

Ю.

Юзiк (урывак з апавесцi «Зямля») — 160

Юзiк i Ягорка (апав.) — 161

Я.

Як дзядзька Тамаш напалохаў ваўкоў (апав.) — 162

Як мы пакiнулі хутар — 163

Янка Купала (арт.) — 309

Ясная ноч (апав.) — 164

Ясны дзень краiны (арт.) — 251

**АЛФАВІТНЫ ЎКАЗАЦЕЛЬ МАСТАЦКІХ ТВОРАЎ К. ЧОРНАГА,
ПЕРАКЛАДЗЕННЫХ НА РУСКУЮ І УКРАЇНСКУЮ МОВЫ. 1)**

А.

Аксеніны следы («Аксеніны сляды») Апав. перакл. з беларус. на рус. мову — 2

Б.

Батько («Бацька») Апав., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 4
Благословенне матери. («Матчына благаславенне»). Апав., перакл. з беларус. на рус. мову — 74

Большое сердце («Вялікае сэрца»). Апав., перакл. з беларус. на рус. мову — 32

Буланій («Булань»). Апав., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 13

Бури («Буры»). Апав., перакл. з беларус. на рус. мову — 14

Бурі («Буры»). Апав., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 14

В.

В огне (урывак з рамана «Вялікі дзень») перакл. з беларус. на рус. мову — 33

В хате Леопольда Гушки (урывак з п'есы «Бацькаўшчына») Перакл. з беларус. на рус. мову — 170

Вбивство («Забойства»). Апав., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 47

Велике сердце («Вялікае сэрца»). Апав., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 32

Вересневі ночі («Вераснёвыя ночы»). Апав., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 20

Весняні дарогі («Веснавыя дарогі»). Апав., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 22

Д.

Дорогуся («Дарагуся»). Апав., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 39

З.

Земля («Зямля»). Апав., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 57.

1) Лічбы адсылаюць да нумара, пад якім у раздзеле «Спіс твораў Кузьмы Чорнага і іх публікацый» (стар. 32) зарэгістраван даны твор.

Творы К. Чорнага, напісаныя аўтарам на рускай мове, уключаны ў указцель яго арыгінальных твораў.

И.

Иринка («Ирынка»). Драма ў 4-х дзеях, перакл. з беларус. на рус. мову — 174

К.

Как мы оставили хутор («Як мы пакінулі хутар»). Апов., перакл. з беларус. на рус. мову — 163
 Кондрат Назаревский (урывак з рамана «Трэцяе пакаленне»). перакл. з беларус. на рус. мову — 148
 Леон Бушмар («Лявон Бушмар»). Аповесць, перакл. з беларус. на рус. мову — 64

М.

Маленькая женщина («Маленькая жанчына»). Апов., перакл. з беларус. на рус. мову — 72
 Материне благаславленне («Матчына благаславленне»). Апов., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 74
 Мірошнікі («Мельнікі»). Апов., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 76

Н.

На пыльной дороге («На пыльнай дарозе»). Апов., перакл. з беларус. на рус. мову — 87
 Начало жизни (першая частка рамана «Трэцяе пакаленне»). Перакл. з беларус. на рус. мову — 148
 Не хочу так («Не хачу гэтак»). Апов., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 91
 Ненависть («Нянавісць»). Апов., перакл. з беларус. на рус. мову — 100
 Ненависть («Нянавісць») Апов., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 100
 Ночівля в селі Сінегах («Начлег у вёсцы Сінегах»). Апов., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 90.
 Ночлег в деревне Синеге («Начлег у вёсцы Сінегах»). Апов., перакл. з беларус. на рус. мову — 90

О.

Оксанины следы («Аксаніны сляды»). Апов., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 2
 Осіння прыгода («Выпадак увосень»). Апов., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 29
 Осінь («Восень»). Апов., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 27.
 Отец («Бацька»). Апов., перакл. з беларус. на рус. мову — 4

П.

Пачаток життя (першая частка рамана «Трэцяе пакаленне»). Перакл. з беларус. на ўкр. мову — 148
 Пепелище («Папялішча»). Апов., перакл. з беларус. на рус. мову — 104
 По дороге («Па дарозе»). Апов., перакл. з беларус. на рус. мову — 101
 По дороге («Па дарозе»). Апов., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 101
 Путь Вингеля («Ударнік Вінгель», пазней «Вінгель»). Апов., перакл. з беларус. на рус. мову — 25, 153

Р.

Ремонтна бригада («Рамонтная брыгада»). Апов., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 116

Ремонтная бригада («Рамонтная брыгада»). Апав., перакл. з беларус. на рус. мову — 116
Родина («Бацькаўшына»). Раман, перакл. з беларус. на рус. мову — 5
Родина («Бацькаўшына»). Драма ў 3-х актах, перакл. з беларус. на рус. мову — 107

С.

Семнадцать лет («Семнаццаць год»). Апав., перакл. з беларус. на рус. мову — 125
Семья Юрия Горейки («Сям'я юрыя Гарэйкі»). Апав., перакл. з беларус. на рус. мову — 142
Серебро жизни («Срэбра жыцця»). Апав., перакл. з беларус. на рус. мову — 136.
Смерть («Смерць»). Апав., перакл. з беларус. на рус. мову — 129.
Смерть («Смерць»). Апав., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 129.
Сосны говорят («Хвоі гавораць»). Апав., перакл. з беларус. на рус. мову — 157.
Сосны гомонять («Хвоі гавораць»). Апав., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 157
Стены («Сцены»). Апав., перакл. з беларус. на рус. мову — 140.

Т.

Трагедія мого вчителя («Трагедыя майго настаўніка»). Апав., перакл. з беларус. на ўкр. мову — 146
Третье поколение («Трэцяе пакаленне»). Раман, перакл. з беларус. на рус. мову — 148.

Я.

Як ми покинули хутар («Як мы пакінулі хутар»). Апав., перакл. з бел. рус. на ўкр. мову — 163.

ІМЯННЫ УКАЗАЦЕЛЬ.¹⁾

- Багдановіч М. — 286
Бумажкоў Ц. П. — 181
Варашылаў К. Е. — 189
Вітка В. — 252
Горкі М. — 261, 275
Даватар Л. — 185
Кедрык В. С. — 178
Колас Я. — 258, 262
Купала Я. — 264, 288, 308
Луковіна — Грыбкова А. — 179
Палтаўская Е. — 182
Пракапенка І. І. — 184
Самуйлёнак Э. — 253
Стэфанік В. — 297
Талстой Л. — 271
Трус П. — 265.
-

¹⁾ Паказвае прозвішча асоб, якім прысвечаны асобныя нарысы і артыкулы К. Чорнага.

1. СПІС ПСЕЎДАНИМАЎ

Н. К. РАМАНОЎСКАГА (КУЗЬМЫ ЧОРНАГА)

- КУЗЬМА ЧОРНЫ. (1923 — 1944 гг.)
 МАКСІМ АЛЕШНІК. (1926, у часоп. «Чырвоны сейбіт»)
 М. Р-КІ. (1927, газ. «Беларуская вёска»)
 М. Р. (1928, часоп. «Чырвоны сейбіт»)
 ІГНАТ БУЛАВА 3-ПАД ТУРАВА. (1941 — 1942 гг., газета-плакат «Раздавім фашысцкую гадзіну»)
 М. СІДАРЭЎСКІ. (1942, газ. «Совецкая Беларусь»)
 РАМАН ТАЛАПІЛА. (1942, газ. «Совецкая Беларусь»)
 АРЦЁМ ЧАМЯРЫЦА. (1942, газета-плакат «Раздавім фашысцкую гадзіну»)
 СЫМОН ЧАРПАКЕВІЧ. (1943 — 1944, газета-плакат «Раздавім фашысцкую гадзіну»)

2. ПАРТРЭТЫ К. ЧОРНАГА.

- 1931 г. На 4-й Усебеларускай мастацкай выстаўцы экспаніраваўся партрэт Кузьмы Чорнага, выкананы чарніламі скульптарам А. Бразерам¹⁾.
 1932 Скульптар З. Азгур заканчвае бюст Кузьмы Чорнага²⁾.
 1935 На выстаўцы беларускага мастацтва ў Маскве экспаніраваліся партрэты Кузьмы Чорнага. (Партрэт маслам выканан мастаком Ахрэмчыкам, рысунак алоўкам — В. В. Волкавым.)³⁾

¹⁾ Гл. кн.: «Чацвёртая Усебеларуская мастацкая выстаўка (Каталог). Малярства, скульптура, графіка, масавае самадзейнае мастацтва, тэатр». Мінск, Бел. Акад. навук. 1931.

²⁾ Фота з работы З. Азгура змешчана ў часопісе «Чырвоная Беларусь», 1932, № 23 — 24, стар. 12.

³⁾ Гл. кн.: «Каталог выставкі беларускага іскусства» М., Всекохудожник, 1935.

З М Е С Т

Прадмова	3
I. Даты жыцця і творчасці Кузьмы Чорнага	5
II. Кнігі Кузьмы Чорнага (анаціраваны спіс)	21
III. Творы Кузьмы Чорнага ў перакладзе на рускую мову	31
IV. Спіс твораў Кузьмы Чорнага і іх публікацый	32
1) Проза	53
2) Драматургія	55
3) Нарысы	56
4) Фельетоны і заметкі ў газетах	59
5) Публіцыстычныя артыкулы і выступленні К. Чорнага	61
6) Артыкулы па пытаннях літаратуры і мастацтва	66
V. Літаратура аб жыцці і творчасці К. Чорнага	—
1) Аўтабіяграфічныя матэрыялы. Выказванні К. Чорнага аб сваіх творах	67
2) Крытычныя артыкулы аб творчасці К. Чорнага	70
Алфавітны ўказцель твораў К. Чорнага, апісаных у даведніку	—
Алфавітны ўказцель мастацкіх твораў К. Чорнага, перакладзеных на рускую і ўкраінскую мовы	78
Імяны ўказцель	81

Дадаткі

1. Спіс псеўданімаў Н. К. Раманоўскага (К. Чорнага)	82
2. Партрэты Кузьмы Чорнага	82

1954 III.

На белорусском языке
Кузьма Чорный
1900—1944
Библиографический справочник
Государственное
учебно-педагогическое издательство БССР
Минск 1954

Рэдактар А. Васілеўскі
Тэхрэдактар П. Сцержанаў
Карэктар Я. Плесанав

АТ 09304. Падпісана ў набор 31/VIII-1954 г. Падпісана да друку 17/XI-1954 г.
Тыраж 2 000 экз. Папера 60 × 92/16. Пап. арк. 2,625. Друк. арк. 5,25.
Вуч.-выд. арк. 5,5. Цана 2 руб. 20 кап. Зак. 620.

Друкарня імя Сталіна, Мінск, праспект імя Сталіна, 105.

Цана 2 руб. 20 кап.

8000000 1446 105

Бел. рэцэя
1994 г.